

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
FINANŠU KATEDRA

**DARBASPĒKA PIEDĀVĀJUMA KVALITATĪVĀ UN
KVANTITATĪVĀ SASTĀVA TENDENCES UN ATTĪSTĪBAS
PERSPEKTĪVAS LATVIJĀ**

BAKALaura DARBS

Autore: Ekonomikas bakalaura programmas
Finanšu un kredīta virziena 3.kursa studente
Ludmila Semjonova
Stud. apl. Nr. ls08188

Darba vadītājs: Dr.oec. Lūcija Kavale

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba ietvaros tiek pētītas Latvijas darbaspēka piedāvājuma ietekmējošo faktoru kvantitatīvas un kvalitatīvas problēmas.

Bakalaura darba mērķis ir, balstoties uz gūtām atziņām no literatūras avotu izpētes, statistisko rādītāju analīzes un Latvijas darba devēju un darba ņēmēju anketēšanas rezultātiem, izstrādāt priekšlikumus Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvalitatīvo un kvantitatīvo rādītāju uzlabošanai.

Darbs strukturēts 3 nodaļās. Pirmajā nodaļā tiek aplūkoti teorētiskie materiāli par darbaspēka piedāvājumu un tiek izvērtēti iepriekš veiktie tirgus pētījumi Latvijā. Otrajā nodaļā tiek analizēti Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvie rādītāji un novērtētas to iespējamās izmaiņas nākotnē. Trešajā nodaļā tiek novērtēta Latvijas darbaspēka kvalitatīvu rādītāju atbilstība darba tirgus prasībām.

Darba rezultātā autors secināja, ka Latvijas darba tirgū pastāv nopietnās problēmas, kas izpaužas kā darbaspējīgo ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājuma tendence un darba ņēmēju kvalitatīva sastāva neatbilstība darba tirgus prasībām.

Bakalaura darba pamatteksts ir izklāstīts uz 85 lappusēm un ilustrēts ar 27 attēliem un 10 tabulām. Literatūras un avotu sarakstā ir iekļautas 38 literatūras vienības. Darbam ir pievienoti 2 pielikumi.

Atslēgvārdi: darbaspēks; darbaspēka piedāvājums; darba tirgus; demogrāfija; darba ekonomika; darba resursi.

ANNOTATION

The major problems that are studied in bachelor's work are linked to a qualitative and quantitative composition of affecting factors of the labor supply in Latvia.

The purpose of the bachelor's work is, on the basis of the knowledge gained from the literature source research, statistical indicator analysis and Latvia's employers' and workers' survey results, to develop proposals for improving Latvia's labor supply qualitative and quantitative indicators.

The work is structured into 3 chapters. The first chapter discusses the theoretical material of labor supply and assesses previously made labor market studies in Latvia. The second chapter analyzes quantitative indicators of the Latvian labor supply and evaluates the potential changes in the future. The third chapter assesses the compliance of qualitative indicators of the Latvian labor supply with the needs of the labor market.

As a result of the work author concluded that there are serious problems in Latvian labor market in the form of a decreasing trend of the working age economically active population and mismatching between workers qualitative composition with the needs of the labor market.

Bachelor's work text is set out in 85 pages and illustrated with 27 images and 10 tables. The list of literature and sources consists of 38 literature units. Work contains 2 attachments.

Key words: labor; labor supply; labor market; demography; labor economics; labor resources.

SATURS

_Toc325375485

Ievads	5
1. Darbaspēka piedāvājuma vispārējais raksturojums	9
1.1. Darbaspēka piedāvājuma teorētiskais raksturojums	9
1.1.1. Darba tirgus struktūra un darbības principi	9
1.1.2. Darba resursi un individuālais darbaspēka piedāvājums	12
1.2. Latvijas darbaspēka piedāvājuma regulēšanas iespējas	14
1.3. Latvijas darba tirgus veikto pētījumu izvērtējums	21
2. Latvijas darbaspēka kvantitatīvu rādītāju novērtējums	28
2.1. Latvijas iedzīvotāju dabiskā kustība un migrācija	28
2.2. Latvijas iedzīvotāju skaits un tā prognozējamās izmaiņas	32
2.3. Latvijas iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte	35
2.4. Latvijas iedzīvotāju vecumsastāvs	41
2.5. Latvijas darbaspēka kvantitatīvo rādītāju starptautiskais salīdzinājums	44
3. Latvijas darbaspēka kvalitatīvu rādītāju novērtējums	50
3.1. Latvijas iedzīvotāju struktūras analīze pēc izglītība līmeņa un virziena	50
3.2. Latvijas darba ņēmēju aptaujas rezultātu analīze	58
3.3. Latvijas darba devēju aptaujas rezultātu analīze	69
Secinājumi un priekšlikumi	77
Izmantotā literatūra un avoti	83
Pielikumi	86
1. pielikums „Darba ņēmēja anketas paraugs”	86
2. pielikums „Darba devēja anketas paraugs”	93

IEVADS

Bakalaura darba aktualitāte. Darbaspēks ir viens no trim galvenajiem ražošanas faktoriem, kas nosaka katras atsevišķas valsts ražošanas un līdz ar to arī ekonomikas potenciālu. Katra ražošanas faktora kvalitātes un daudzuma izmaiņas izraisa tiešo ietekmi uz valsts ekonomiskajiem un sociālajiem procesiem. Darbspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanās apdraud ar ekonomikas apjomu sarūkumu (apgrūtināto valsts sociālo funkciju izpildi, uzņēmējdarbības sarūkumu valstī, strauju darba samaksas pieaugumu) un neproporcionālo ekonomikas attīstību (noslieci uz patēriņu, biznesa cikla amplitūdas pieaugumu). Līdz ar to stabils kvalitatīvu ražošanas faktoru piedāvājums ir viens no valsts labklājības primārajiem priekšnoteikumiem.

2012. gada 10. aprīlī laikrakstā „Diena” tika publicēts raksts par žurnālistes Anitas Āboliņas veikto eksperimentu. Saskaņā ar eksperimenta leģendu, žurnāliste darba dēvēja vārdā apzvanīja Nodarbinātības valsts aģentūras filiāles dažādos reģionos, lai aptaujātu to darbiniekus vai ir iespējams atrast 30 strādniekus ar ražošanu saistītam darbam, kur nav nepieciešama nekāda specializācija. Eksperimenta gaitā tika noskaidrots, ka dažās pilsētās (piemēram, Saldū, Dobelē, Valmierā) cilvēki nav gatavi strādāt par piedāvāto darba samaksu vai arī vispār nav iespējams atrast 30 darbiniekus. [4] Līdz ar to var secināt, ka pirmās darbaspēka trūkuma problēmas Latvijā ir aktuālās jau šodien, neskatoties uz joprojām jūtāmām krīzes sekām un pietiekami augsto bezdarba līmeni.

Pārvārojot krīzes atstātas sekas, pieaugot ražošanas apjomiem un darbaspēka pieprasījumam, Latvijā var rasties darbaspēka deficīts, kas ir saistīts ar nelabvēlīgās demogrāfiskās situācijas sekām un ar darbaspēka profesionālo neatbilstību darba tirgus prasībām, kas pašlaik ir aktuālā problēma vairumā attīstītās pasaules valstīs. Pamatojoties uz šo pieņēmumu, darbā veiktais pētījums ir veltīts darbaspēka piedāvājuma ietekmējošo faktoru analīzei, attīstības tendenču novērtējumam un priekšlikumu izstrādei, kas palīdzēs pārvarēt iespējamās darbaspēka piedāvājuma negatīvas izmaiņas nākotnē.

Autors uzskata, ka darba problēma ir aktuālā un prasa dziļāko izpēti. Darba apskatāmie jautājumi izraisīja diskusijas un veicināja vairāku pētījumu izstrādi, kas ir apskatīti darba teorētiskajā daļā. Tomēr, situācija pastāvīgi mainās un problēmas risināšanai nevar izmantot datus, kas tika iegūti vairākus gadus atpakaļ. Pie tām, neviens no iepriekš veiktajiem pētījumiem, kas skar izvēlēto tēmu, nesniedz informāciju par visu ietekmējošo faktoru vienlaicīgo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu, bet pēta tikai kādu atsevišķo aspektu. Vienīgais darbs, kur tiek apskatīti līdzīgi jautājumi, ir „Informatīvais ziņojums par prognozēm

darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā”, kuru 2011. gadā sagatavoja Ekonomikas ministrija. Tomēr, ziņojuma mērķis ir vērsts uz esošas situācijas konstatāciju, tā ietvaros netiek pētītas darbaspēka piedāvājuma attīstības tendences dinamikā un to ietekmējošie faktori, kurus autors uzskata par nepieciešamajiem, runājot par kvalitatīvo priekšlikumu izstrādi. Līdz ar to bakalaura darba pamatuzdevums ir izmantojot aktuālākos datus apvienot visu ietekmējošo faktoru analīzi un izstrādāt savu priekšlikumu sarakstu.

Bakalaura darba ietvaros tiek pētītas Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvas un kvalitatīvas problēmas, kas izpaužas kā darbaspējīgo ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājuma tendence un darba ņēmēju kvalitatīva sastāva neatbilstība darba tirgus prasībām.

Bakalaura darba mērķis ir, balstoties uz gūtām atziņām no literatūras avotu izpētes, statistisko rādītāju analīzes un Latvijas darba devēju un darba ņēmēju anketēšanas rezultātiem, izstrādāt priekšlikumus Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvalitatīvo un kvantitatīvo rādītāju uzlabošanai.

Darba mērķa sasniegšanai autors ir izvirzījis šādus uzdevumus:

- izpētīt saistīto ar darba tematu literatūru un iepriekš veiktos pētījumus;
- izanalizēt Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvus rādītājus laika periodā no 2000. līdz 2010. gadam;
- novērtēt Latvijas demogrāfiskās situācijas ietekmi uz darbaspēka resursiem;
- izvērtēt Latvijas darbaspēka piedāvājuma tendences un iespējamās nākotnes izmaiņas, balstoties uz statistikas datiem;
- balstoties uz darba devēju un darba ņēmēju aptaujas rezultātiem, novērtēt darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma atbilstību Latvijā;
- noteikt galvenās problēmas un nepilnības Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvos un kvalitatīvos rādītājos;
- izstrādāt priekšlikumus Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvalitatīvo un kvantitatīvo rādītāju uzlabošanai.

Pētījuma objekts ir darbaspēka piedāvājums Latvijā.

Bakalaura darba pētījuma priekšmets ir Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvalitāte un kvantitāte.

Darba satura pamatojums. Bakalaura darba struktūra ir pakārtota izvirzīto darba uzdevumu risināšanai. Darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, literatūras saraksta un 2 pielikumiem.

Pirmā nodaļa ir izmantota, lai apkopotu teorētiskus materiālus par darbaspēka piedāvājumu, to ietekmējošiem faktoriem, šo faktoru regulēšanas iespējām un lai apskatītu

iepriekš veiktus pētījumus par apskatāmajiem jautājumiem. Teorētiskās daļas ietvaros ir paredzēts noteikt kādiem darbaspēka piedāvājumu ietekmējošiem faktoriem ir vislielākā loma Latvijas darba tirgū, lai pievērstu tiem uzmanību praktiskajā daļā, kā arī novērtēt šo faktoru regulēšanas iespējas, kas palīdzēs izstrādāt korektus priekšlikumus. Tāpat, pirmā pētījuma daļa ir veltīta iepriekš veikto pētījumu apskatam, kas skar darbā izvirzītus jautājumus, lai izmantotu to secinājumus un atziņas darbā un salīdzinātu tos ar pētījuma gaitā iegūtajiem rezultātiem.

Otrā pētījumā nodaļa ir izmantota, lai izanalizētu Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvus rādītājus un novērtētu to iespējamās izmaiņas nākotnē. Šim mērķim ir paredzēts veikt Latvijas demogrāfisko rādītāju analīzi, novērtēt valsts vecum- un dzimumstruktūru, migrācijas rādītājus, izanalizēt oficiālās iedzīvotāju skaita prognozes un salīdzināt demogrāfiskus rādītājus ar citu reģiona valstu datiem, kas palīdzēs konstatēt galvenās problēmas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvajā sastāvā un iespējamās negatīvas pārmaiņas nākotnē, lai izstrādātu priekšlikumus to novēršanai vai mazināšanai.

Trešā pētījuma nodaļa ir izmantota, lai novērtētu darbaspēka kvalitatīvu rādītāju atbilstību darba tirgus prasībām, izmantojot statistiskus datus par Latvijas darbaspējīgo iedzīvotāju izglītības līmeni un virzienu, kā arī darba devēju un darba ņēmēju aptaujas rezultātu analīzi. Darba ņēmēju un darba devēju aptaujas rezultātu analīze palīdzēs novērtēt strukturālā bezdarba līmeni Latvijā, darbinieku kvalifikācijas atbilstību darbaspēka pieprasījumam un iespējamās problēmas darbaspēka kvalitatīvajā sastāvā, lai izstrādātu priekšlikumus to novēršanai vai mazināšanai.

Bakalaura darba pamatteksts ir izklāstīts uz 85 lappusēm un ilustrēts ar 27 attēliem un 10 tabulām. Literatūras un avotu sarakstā ir iekļautas 38 literatūras vienības.

Pētīšanas metodes. Izmantotās pētīšanas metodes ir specialās literatūras izpēte, līdzšinējo pētījumu rezultātu analīze, ekonomiskā un statistiskā analīzes (salīdzināšana, grupēšana, vidējo lielumu aprēķināšana) un Latvijas iedzīvotāju un uzņēmēju aptauja. Pētījuma īstenošanai bija nepieciešami dati, kas publiskajās datu bāzēs nav pieejami vai ir pieejami ierobežotā apmērā, līdz ar to tika veiktas Latvijas darba devēju un darba ņēmēju pastarpinātas individuālās aptaujas, lai iegūtu pētījumam nepieciešamus datus. Metodes tika izvēlētas, lai sasniegtu pētījuma mērķi un izpildītu izvirzītos uzdevumus. Lai padarītu analizēto materiālu uzskatāmāku, darbā ir iekļautas tabulas un grafiski attēli, ko veidojis autors. Pētījuma aprēķini veikti izmantojot Microsoft Excel un IBM SPSS Statistics programmas.

Pētījuma ierobežojumi. Sakarā ar to, ka bakalaura darbam eksistē zināmi ierobežojumi apjoma un satura ziņā, darbā praktiskā daļa ir vērsta uz faktiskās situācijas analīzi un uz

iespējamo problēmu konstatēšanu. Tiek paredzēts, ka šis pētījums kļūs par pamatu maģistra darba izstrādāšanai, kas tiks lielākā mērā veltīts tieši darbaspēka piedāvājuma problēmu likvidēšanas iespēju novērtējumam.

Pētījuma periods ir laika posms pamatā no 2000. gada līdz 2011. gadam, bet iespēju robežās pētījumā tika izmantoti arī jaunākie dati, lai konstatētu Latvijas darbaspēka piedāvājuma problēmas īsā laikā un novērtētu iespējamās attīstības tendences ilgā laika periodā.

Darbā lietoto saīsinājumu skaidrojums. CSP - Centrālā statistikas pārvalde; SDO - Starptautiskās Darba organizācija; NVA - Nodarbinātības valsts aģentūra.

Literatūras un avotu raksturojums. Bakalaura darbu izstrādājot, tika izmantota zinātniskā literatūra latviešu, angļu un krievu valodās, latviešu speciālistu pētījumi par darbā skartiem jautājumiem, Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes un Eiropas Savienības Statistikas biroja dati, periodiskie izdevumi, publikācijas internetā un autora veiktie speciālie apsekojumi. Darbā izmantotā literatūra nav vecāka par 2000. gadu.

1. DARBASPĒKA PIEDĀVĀJUMA VISPĀRĒJAIS RAKSTUROJUMS

1.1. Darbaspēka piedāvājuma teorētiskais raksturojums

1.1.1. Darba tirgus struktūra un darbības principi

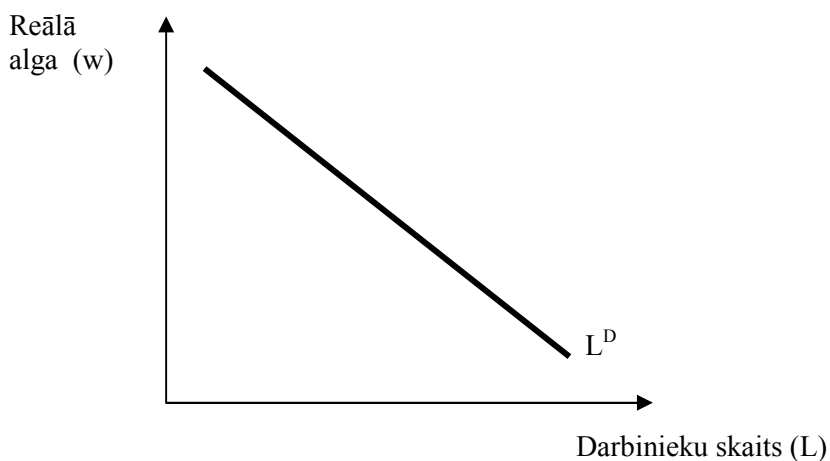
Pirmajā teorētiskās daļas apakšnodaļā, izmantojot latviešu un ārzemju autoru darbus, tiek konstatētas galvenās darba tirgus likumsakarības, lai gūtu kopējo priekšstatu par darba tirgus subjektu savstarpējo mijiedarbību un par faktoriem, kas nosaka darbaspēka piedāvājuma izmaiņas. Pirmais jautājums, kas tiks apskatīts ir darba tirgus darbības princips.

Jēdziens “darbs” vispārīgā veidā ir cilvēku mērķtiecīga darbība, kuras laikā tas ar darba priekšmetu palīdzību iedarbojas uz dabu, izmantodams to dažādu priekšmetu radīšanai, kas nepieciešami vajadzību apmierināšanai. Darbu mēra ar kvalifikāciju un nostrādāto stundu skaitu, kas savukārt tiek novērtēts ar atbilstošu darba algas likmi un tā ir vienas nostrādātās stundas cena. Tātad darbaspēks kopā ar citiem resursiem tiek izmantots, lai ražotu preces un citus labumus, ko uzņēmums piedāvā patērētājiem viņu vajadzību apmierināšanai. [25]

Plašā nozīmē darba tirgus ir sociāli ekonomisko un juridisko attiecību, normu un mehānismu sistēma, kas nodrošina normālu un nepārtrauktu darbaspēka reproducēšanas procesu un efektīvu darbaspēka izmantošanu.

Līdzīgi kā preču tirgū arī darbaspēka tirgū saskaras piedāvājums un pieprasījums. No vienas puses, tas ir mājāsaimniecību piedāvātais darba apjoms jeb darbaspēka piedāvājums, kas sastāv no personām, kuras ir gatavas būt nodarbinātas jeb strādāt viņam piedāvātā noteiktā laikā par doto darba algas likmi. No otras puses, šīs darba apjoms tiek pieprasīts no dažādu firmu (darba devēju) puses, kas nosaka nodarbinātību jeb darbaspēka pieprasījumu. [25] Darba piedāvājuma un pieprasījuma struktūra ir atkarīga no vairākiem objektīviem un subjektīviem faktoriem, kas tiek radīti ārpus darba tirgu – IKP, demogrāfiskais stāvoklis, ekonomiskās konjunktūras stāvoklis, personas vēlme strādāt, darba tirgus infrastruktūras attīstība, valdības un arodbiedrību ietekme uz darba tirgu.

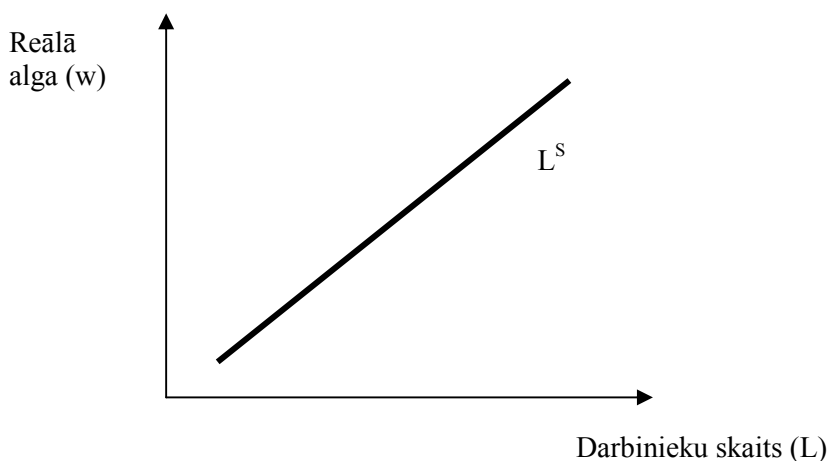
Darbaspēka pieprasījums konkrētajā darba tirgū ir darba pakalpojumu daudzums, ko var iegādāties par noteiktu cenu noteiktā laikā. Darbaspēka pieprasījumu veido darba devēji, kuriem ir vakantas darba vietas. Darbaspēka pieprasījums galvenokārt ir atkarīgs no tā cenas jeb darba algas. Darbaspēka pieprasījuma un algas savstarpējo sakarību raksturo darba pieprasījuma likums, kas nosaka to, ka pilnīgas konkurences apstākļos, pārējiem apstākļiem nemainoties, darbaspēka pieprasītais apjoms ir apgriezti proporcionāls tā cenai. Šīs attiecības grafisko attēlojumu sauc par pieprasījuma līkni. [22; 143]

1.1. att. **Darbaspēka pieprasījuma līkne [25]**

Kā redzams 1.1. attēlā, darbaspēka pieprasījuma līkne (L^D) ir lejupvērsta, tas nozīmē, ka firmas vēlas algot vairāk darbaspēku, kad reālās algas (w) krītas. Tādējādi darbaspēka pieprasījums ir lielāks, ja zemāka ir reālā alga, jo darbaspēks kļūst lētāks salīdzinājumā ar saražoto preču cenām un tas ir stimuls firmām nodarbināt vairāk strādnieku.

Darbaspēka piedāvājums ir darbaspēka pakalpojumu daudzums, kas var būt piedāvāts darba tirgū par noteiktu cenu noteiktā laikā. Darbaspēka piedāvājumu veido bezdarbnieki, personas, kas pirmo reizi meklē darbu un darba ņēmēji, kuri nav apmierināti ar darba apstākļiem. Darbaspēka piedāvājuma un algas savstarpējo sakarību raksturo darba piedāvājuma likums, kas nosaka, ka pilnīgas konkurences apstākļos, pārējiem apstākļiem nemainoties, darbaspēka piedāvātais apjoms ir tieši atkarīgs no tā cenas. [22; 144]

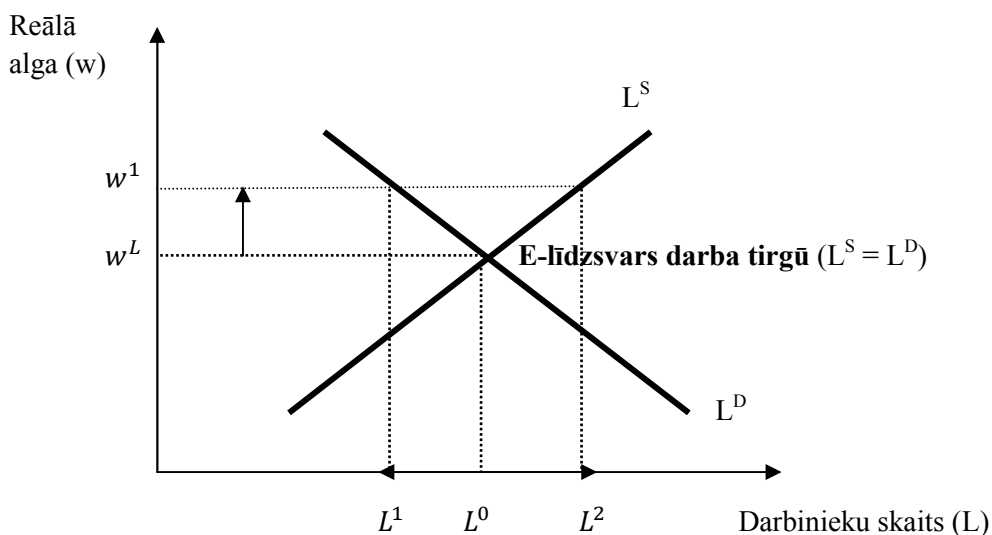
1.2. att. **Darbaspēka piedāvājuma līkne [25]**

Kā redzams grafikā 1.2., darbaspēka piedāvājuma līkne (L^S) ir pozitīvi vērstā un parāda to, ka ja reālās algas pieaug, strādnieki vairāk atsakās no brīvā laika, lai nopelnītu lielākas algas un gūtu vairāk ienākumus.

Atkarībā no darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma attiecības, veidojas noteikts tirgus līdzsvars. Tirgū var pastāvēt trīs dažādas situācijas:

- 1) piedāvājuma deficīts, kad darbaspēka pieprasījums ir lielāks par piedāvājumu;
- 2) piedāvājuma pārpalikums, kad tirgū vienlaicīgi atrodas liels daudzums darba meklētāju un darba piedāvājums pārsniedz pieprasījumu;
- 3) tirgus līdzsvars, kad pieprasījums pēc darbaspēka kvantitatīvi atbilst darbaspēka piedāvājumam. [22; 140]

Katra no minētām situācijām var attiekties uz konkrēto reģionu, konkrēto profesiju vai konkrēto nodarbinātības jomu, kopā veidojot vienotu darba tirgu valstī.

1.3. att. Darbaspēka tirgus līdzsvars [25]

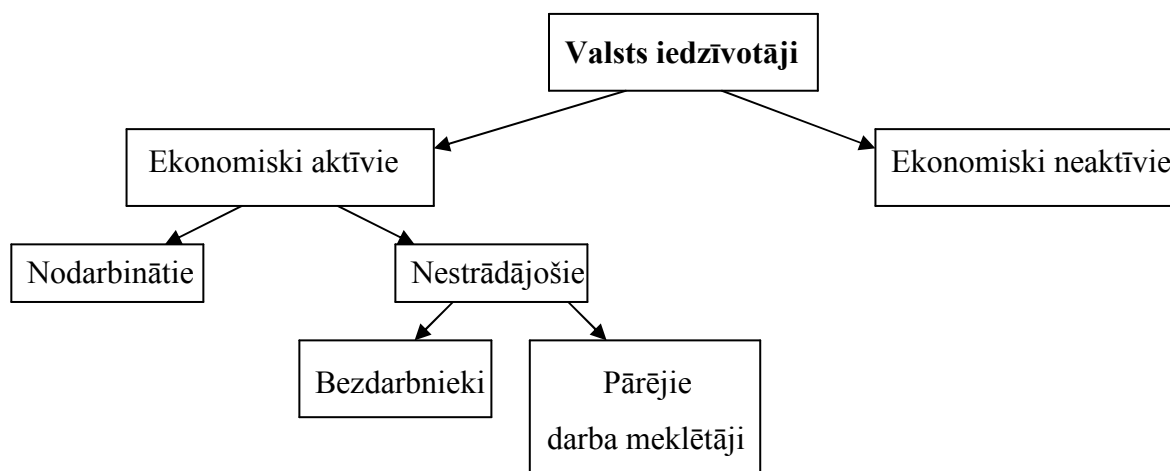
Pie algas w^L darbaspēka tirgū ir līdzsvars, tas nozīmē, ka $L^S = L^D$ un nodarbinātības līmenis atbilst L^0 . Ja tiks noteikta augstāka alga par līdzsvara algas (w^L) lielumu, piemēram, w^1 , tad pieprasījums pēc darbaspēka L^D , kā tas redzams 1.3. zīmējumā, samazināsies no L^0 līdz L^1 , bet darbaspēka piedāvājums L^S pieaugs no L^0 līdz L^2 . Tā kā $L^S > L^D$, radīsies bezdarbs un cilvēki, kuriem nebūs darba, būs gatavi strādāt par zemākām algām, tādējādi pazemināsies arī strādājošo algas. Samazinoties algām, darbaspēka pieprasījums un piedāvājums izlīdzināsies un atgriezīsies līdzsvara stāvoklī, punktā E. Nosakot algu, kas ir zemāka par līdzsvara algu, uzņēmumu pieprasījums pēc darbaspēka būs lielāks nekā darbaspēka piedāvājums un uzņēmumi būs spiesti konkurēt darbaspēka piesaistīšanā, paaugstinot algas līdz līdzsvara līmenim w^L . [25]

1.1.2. Darba resursi un individuālais darbaspēka piedāvājums

Nākamais darbā apskatāmais jautājums ir darbaspēka resursu definīcija un teorija par individuālo darbaspēka piedāvājumu jeb par lēmumu strādāt, kas palīdzēs noteikt faktorus, kas nosaka katra atsevišķa valsts iedzīvotāja gatavību piedalīties ražošanas procesā.

Katrā tirgū eksistē savi pircēji un savi pārdevēji un darba tirgus nav izņēmums: pircēji ir darba devēji un pārdevēji – darba ņēmēji. Daži no šiem dalībniekiem dotajā brīdī var būt neaktīvie, jo meklē jaunus darbiniekus vai jaunas darba vietas, bet jebkurā dienā tūkstošiem firmu un darbinieku atradīsies tirgū, kur savstarpēji sadarbosies. [15; 26]

No kopējā valsts iedzīvotāju skaita īpaša loma ir darbaspējīgo iedzīvotāju īpatsvaram. Persona darbības vecumā ir iedzīvotājs vecumā no 15 līdz 65-70 gadiem (dažādās valstīs tas var atšķirties), kas potenciāli varētu piedāvāt savu darbaspēku darba tirgū. Attiecībā uz darba tirgu, darbaspējīga persona var atrasties vienā no trim stāvokļiem: būt nodarbināta, ja personai ir darbs; atrasties bezdarbnieka statusā vai aktīvi meklēt darbu.

1.4. att. Valsts iedzīvotāju sadalījums pēc SDO izstrādātās klasifikācijas [25]

Saskaņā ar Starptautiskās darba organizācijas standartiem valsts iedzīvotāji tiek iedalīti ekonomiski aktīvajos un ekonomiski neaktīvajos. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji ir abu dzimumu personas, kas pārskata periodā piedāvā savu darbu materiālo vērtību ražošanai vai pakalpojumu sniegšanai. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji sastāv no nodarbinātajiem un nestrādājošiem iedzīvotājiem, kuri aktīvi meklē darbu. Ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji ir abu dzimumu personas, neatkarīgi no vecuma, ieskaitot personas, kas jaunākas par darbības vecumu, un personas, kuras nevar pieskaitīt ne pie nodarbinātajiem iedzīvotājiem, ne arī pie

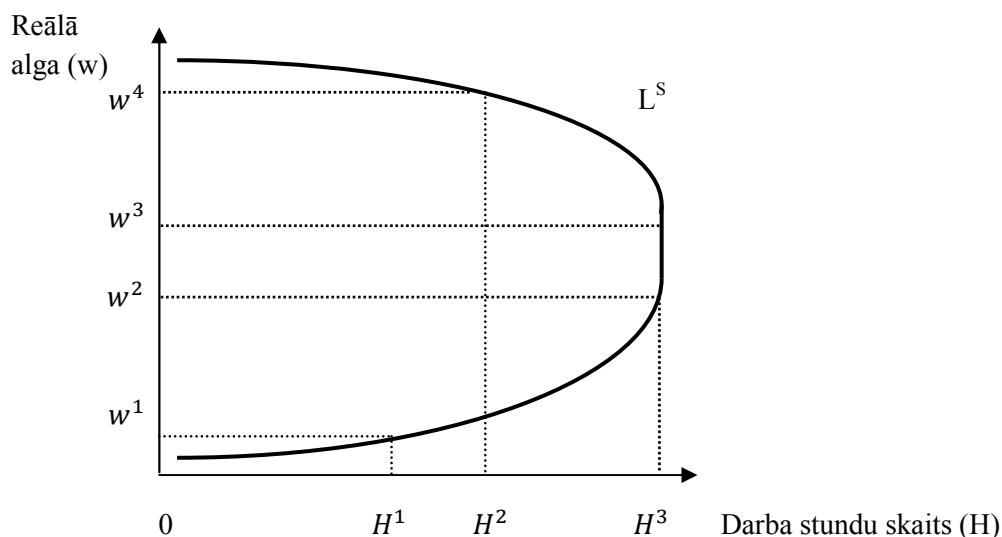
bezdarbniekiem (mājsaimnieces, nestrādājošie invalīdi, mācību iestāžu audzēkņi un studenti darbības vecumā, kuri nestrādā un nemeklē darbu, nestrādājošie pensionāri u.c.). [1] Ekonomiski aktīvi, darbībasīgi iedzīvotāji veido konkrētas valsts darbības piedāvājumu. Lai dotā klasifikācija būtu uzskatāmāka, tika izveidota shēma 1.4.

Darbības piedāvājumu nosaka vesela grupa faktoru:

- demogrāfiskā situācija valstī (iedzīvotāju skaits un tā pieaugums (dzimstības un mirstības līmenis, vidējais mūža ilgums), vecuma struktūra);
- darbības profesionālā struktūra un kvalifikācija pa atsevišķiem darba tirgus segmentiem;
- skolas gadu skaits, kvalifikācijas un specializācijas iegūšanas laiks;
- darba algas līmenis;
- indivīda izvēle starp brīvo laiku un ienākumu, jo jebkurš strādājošais gūst derīgumu gan no ienākuma, gan no brīvā laika;
- imigrantu darba spēka piedāvājums. [25]

Darbības piedāvājums nav atkarīgs tikai no tā faktiskā kvantitatīva apjoma, bet arī no katra cilvēka individuālas izvēles starp atpūtu un darbu. Īpaša nozīme šajā jautājumā ir darba algai. Tās ietekme izpaužas divos aspektos: pirmkārt, darba samaksas apmērs var ietekmēt lēmumu par individuālo piedalīšanos ražošanas procesā, ja piedāvātā alga var paaugstināt dzīves līmeni. Darba algas likmju starpība atsevišķās darbības jomās zināmā mērā ietekmē indivīda lēmumu par sava darbības pielietojumu. Otrkārt, jāatzīmē, ka pat pieņemot lēmumu par darbu, indivīds var mainīt tā apjomu jeb nostrādāto darba stundu skaitu. Ja indivīdam līdz noteiktam brīdim ir tendence palielināt darba stundu skaitu līdz ar algas pieaugumu (tā dēvētais "aizstāšanas efekts"), nākotnē, sāk darboties "ienākumu efekts", kas nozīmē, ka algas pieaugums var samazināt darba stundu skaitu, jo rezultātā atpūta kļūst dārgākā.

Grafikā 1.5. ir attēloti trīs algas pieauguma posmi. Pirmajā posmā algas pieaugums no w^1 līdz w^2 izraisa nostrādāto darba stundu pieaugumu no H^1 līdz H^2 . Šajā situācijā aizvietošanas efekts ir lielāks par ienākumu efektu. Otrajā posmā algas pieaugums no w^2 līdz w^3 neietekmē nostrādāto darba stundu skaitu, jo ienākumu efekts ir vienāds ar aizvietošanas efektu un darbinieks strādā tikpat daudz kā pirms algas izmaiņām. Pēdējā posmā algas pieaugums no w^3 līdz w^4 izraisa darba dienas saīsinājumu no H^3 līdz H^2 , jo ienākumu efekts dominē par aizvietošanas efektu. Ienākumu pieaugums ietekmē indivīda vēlmi patērēt vairāk laika uz atpūtu, jo pieaugot algai, attiecīgi pieaug arī atpūtas cena. [17; 330]

1.5. attēls. Individuālais darbaspēka piedāvājums [17, 330]

Ienākumu efekts rodas, kad pieaugot ienākumam, darba piedāvājums samazinās, jo augsta darba alga tiek novērtēta kā iespēja novirzīt vairāk brīva laika atpūtai. Tas nozīmē kā ienākumu efektam piemīt negatīva ietekmē uz darbaspēka piedāvājumu.

Aizvietošanas efekts rodas, kad pieaugot ienākumiem, darba piedāvājums palielinās, jo ņemot vērā augsto darba samaksu, brīvā laika alternatīvas izmaksas pieaug un tas tiek novērtēts kā potenciālais ienākumu zaudējums. Tā kā atpūta kļūst dārgākā, indivīds ir motivēts vairāk laika veltīt darbam. Līdz ar to aizvietošanas efektam piemīt pozitīva ietekme uz darbaspēka piedāvājumu. Palielinoties darba algas likmei, parasti darbojas abi efekti vienlaicīgi. Aizvietošanas un ienākumu efekti darbojas dažādos virzienos, un to kopēja ietekme uz darbaspēka piedāvājumu būs atkarīga no katra efekta absolūtās vērtības. [23; 13]

1.2. Latvijas darbaspēka piedāvājuma regulēšanas iespējas

Vēl viens būtiskais jautājums, kuram darba ietvaros ir liela nozīme, ir pētāma faktora regulēšanas iespēju novērtējums, kas palīdzēs darba beigās izstrādāt kvalitatīvus priekšlikumus konstatēto problēmu novēršanai. Līdz ar to otrā teorētiskās daļas apakšnodaļa ir izmantota visaktuālāko darbaspēka piedāvājuma regulēšanas metožu aprakstam.

Darba tirgus izpētei un regulēšanai ir liela loma katras valsts ekonomikā. Pirmkārt, algas līmenis, nodarbinātība un darba apstākļi lielā mērā nosaka darba ņēmēju un viņu ģimeņu labklājības līmeni. Otrkārt, algu apmērs tiešā veidā ietekmē mājsaimniecības izdevumus, attiecīgi, arī kopējo pieprasījumu. Visbeidzot, darba devēju darbaspēka izmaksas ir

būtiskākais elements visās galaprodukta ražošanas izmaksās. Ja alga palielinās ātrāk nekā ražīgums, tad palielinās arī izdevumi uz saražotās produkcijas vienību, kam seko cenu pieaugums. Tomēr, galvenais faktors ir tas, ka darba tirgus nosaka nodarbinātības līmeni, attiecīgi arī IKP lielumu īstermiņa periodā, un tādēļ, jo vairāk darbaspēka tiek izmantots, jo augstāks ir saražotas produkcijas apjoms. [38]

Darba tirgus funkcionēšanas mehānisms sastāv no divām daļām. Pirmkārt, tas ir tirgus pašregulācijas mehānisms, kas pamatojas uz to, ka pastāv objektīvi, neatkarīgi no cilvēku gribas tirgus pieprasījuma un piedāvājuma likumi. Otrkārt, tas ir nodarbinātības un bezdarba regulēšanas mehānisms:

a) no valsts puses, kas var ietekmēt darba tirgus ar tiesību aktiem;

b) no reģionālajām, pašvaldību un vietējām varas iestādēm attiecībā uz reģionālo un vietējo darba tirgu;

c) no sabiedrisko organizāciju puses, īpaši arodbiedrību, kas pārstāv noteikto darbinieku grupu intereses. [22, 142]

Tirgus pašregulācijas mehānisms ir darbaspēka piedāvājuma un darbaspēka pieprasījuma mijiedarbības rezultāts.

Darbaspēka piedāvājuma analīzē svarīgākie ir demogrāfiskie faktori, kas nosaka darbaspēka kvantitatīvo aspektu, un izglītības sistēma, kas nosaka darbaspēka kvalitatīvo aspektu. [8; 24]

Kopš 18. gadsimta pasaules iedzīvotāju skaita pieauguma temps pastāvīgi pieauga, sasniedzot maksimumu (2.1%) 1960. gadā. Pēc tam pieauguma tempi ir samazinājušies un 1980. gada vidū tie bija vidēji 1.7% gadā, 2000. — 1.4% ar absolūto pieaugumu 80 - 87 miljoni cilvēku gadā. 21. gadsimta sākumā iedzīvotāju skaita pieaugums pasaulē bija aptuveni 1.5% gadā. Pieauguma apjoms dažādos reģionos un valstīs atšķiras: krasi pazeminājās iedzīvotāju skaita pieaugums Ķīnā - no 2.4 līdz 1.2% gadā. Ir vērojams iedzīvotāju skaita samazinājums arī citās attīstītajās valstīs savukārt daudzās jaunattīstības valstīs Āfrikā, Āzijā, Dienvidamerikā iedzīvotāju skaita pieauguma temps ir augsts. Valstīs ar zemu iedzīvotāju skaita pieauguma tempu ir novērota to novecošana jeb gados vecāku cilvēku īpatsvara pieaugums. Iedzīvotāju skaita stabilizācija, saskaņā ar ANO aplēsēm, notiks 2035. gadā, kad pasaules iedzīvotāju skaits sasniegs 10.2 miljardus cilvēku. [22; 112]

Demogrāfisko rādītāju un galveno reproducēšanas tendenču uzskaitē valstī ir viens no svarīgākajiem sociālekonomiskās plānošanas elementiem. Tādējādi, iedzīvotāju skaita, vecum un dzimumstruktūras, profesionālā un izglītības līmeņa, kā arī ģimenes lieluma izmaiņas nosaka iespējamo darba resursu pieaugumu vai samazinājumu, kā arī kopējā pieprasījuma struktūru un apjomu. Demogrāfisko procesu kontrole ir nepieciešama arī tāpēc, ka pastāv

zināma demogrāfisko procesu inerce attiecībā uz cilvēku dzīves apstākļiem un izmaiņām tajos. [18; 80]

Demogrāfiskā politika ir dažādu pasākumu un aktivitāšu kopums, kuri novirzīti, lai apzināti ietekmētu demogrāfiskus procesus kādā noteiktā virzienā. Tā ir daļa no sociāli-ekonomiskās politikas, kuras mērķis ir regulēt demogrāfisko attīstību valstī kopumā un pa atsevišķiem reģioniem.

Demogrāfiskās politikas pasākumi tiek iedalīti četrās grupās. Pirmā grupa ir administratīvie jeb administratīvi-juridiskie (likumi, normas, noteikumi). Tie ir laulības vecuma ierobežojumi; atļauja uz abortiem; bērnu tiesības; vecāku pienākumu noteikšana; likumi, kas regulē migrācijas procesus un citi.

Otrā grupa ir ekonomiskie pasākumi. Tie ir: bērna piedzimšanas un kopšanas pabalsti; samazinātās cenas bērnu precēm, pateicoties valsts dotācijām; bezmaksas mācību literatūra sākumskolu skolēniem; kredīta atvieglojumi jaunajām ģimenēm; nodokļu atvieglojumi iedzīvotājiem ar bērniem un piemaksas pie algām.

Trešā grupa ir informatīvie pasākumi. To galvenais uzdevums ir sagatavot valsts iedzīvotājus tam, ka pastāv vajadzība veikt demogrāfiskus pasākumus, kas atbilst valsts nacionālajām interesēm. Tas ir demogrāfisko stereotipu veidošana iedzīvotājiem reproduktīvajā vecumā.

Ceturtā un pēdējā grupa ir organizatoriskā rakstura pasākumi. To starpā ir: valsts orgānu veidošana, kas atbild par demogrāfisko problēmu risināšanu; sabiedrisko organizāciju dibināšana, kas nodarbojas ar demogrāfiskās politikas pasākumiem; konsultatīvo dienestu veidošana, kas nodarbojas ar ģimenes problēmu risināšanu; uzticības dienestu veidošana, kas palīdz jaunajām ģimenēm un to dienestu veidošana un atbalstīšana, kas nodarbojas ar narkomānijas, alkoholisma un smēķēšanas apkarošanu. [24; 307-309]

Jaunattīstības valstīs, kas atrodas demogrāfiskā sprādziena stadijā, galvenais demogrāfiskās politikas mērķis ir samazināt dzimstību un dabisko iedzīvotāju skaita pieaugumu. Dzimstību samazina popularizējot kontracepcijas līdzekļu izmantošanu un veicinot to pieejamību, izglītojot iedzīvotājus par veselības niansēm un par ģimenes plānošanas jautājumiem, kā arī veicot dažāda veida ekonomiskus un administratīvus pasākumus. Dažās valstīs kā vienu no šādiem pasākumiem ne tikai pieļauj, bet pat atbalsta brīvprātīgu iedzīvotāju sterilizāciju. Vairākumā attīstīto valstu, kurām iestājās demogrāfiskās krīzes periods, īsteno stimulējošo demogrāfisko politiku ar mērķi uzlabot auglību un dabisko pieaugumu valstī. Galvenokārt tas ir raksturīgs Eiropas valstīm. Īpaši aktīvu politiku līdz 1980. gadiem veica sociālistiskās Austrumeiropas valstis. Rietumeiropas valstis pārsvara īsteno līdzīgus stimulējošās demogrāfiskās politikas pasākumus, lai gan, protams, stipri

atšķiras dažāda veida pabalstu un citu piemaksu apmērs. Demogrāfi uzskata, ka aktīvāku politiku, kas veicina dzimstības līmeņa pieaugumu, īsteno Francija un Zviedrija. [20; 112]

Runājot par Latvijas īstenoto demogrāfisko politiku jāatzīmē, ka pēdējā laikā tai tiek pievērsta liela uzmanība, jo tika apzināts problēmas apjoms un tas iespējamās sekas. 2011. gadā 2. februārī tika izdots Ministru kabineta rīkojums Nr. 65 "Par Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm 2011.–2017.gadam".

Pamatnostādnes paredz tuvākajos gados īstenot vairākus pasākumus un uzdevumus, piemēram, sekmēt preču un pakalpojumu pieejamību, nodrošinot vides pieejamību ģimenēm, kurās ir cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, kā arī palielināt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus ģimenēm ar bērniem. Tāpat paredzēts attīstīt ģimenei draudzīga komersanta kustību, mudinot uzņēmumus un institūcijas rūpēties par saviem darbiniekiem un viņu ģimenēm, kā arī ģimenei draudzīgu atpūtas vietu veidošanos. Dokumentā paredzēti arī pasākumi vecāku nodarbinātības sekmēšanai, piemēram, plānots attīstīt darba un ģimenes dzīves savienošanai nepieciešamos pakalpojumus - aukļu dienestus, bērnu dienas aprūpes centrus, pirmsskolas izglītības iestādes, dienas centrus sākumskolas vecuma bērniem, nodarbinātības pasākumus vasarā un citus.

Pamatnostādnes paredz arī pasākumus ārpusģimenes aprūpes attīstīšanai, vardarbības mazināšanai ģimenē, demogrāfiskās situācijas stabilizēšanai, kā arī ģimenes un laulības popularizēšanai sabiedrībā. Tāpat dokuments paredz dažāda veida atbalsta sniegšanu vecākiem un bērniem, piemēram, atbalstu vecākiem bērna audzināšanā, atbalstu jaunajām ģimenēm mājokļa meklēšanā, finansiāla valsts atbalsta stabilizēšanu un tamlīdzīgi. Pamatnostādņēs iekļautas arī aktivitātes ārpusģimenes aprūpes sistēmas pilnveidošanai, proti, nodrošināt katram ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam savu ģimeni, veicinot adopciju, vai tādu ārpusģimenes aprūpi, kura nodrošina ģimenisku vidi. [36]

Šo pamatnostādņu galvenais mērķis ir veicināt dzimstību valstī, kas noteikti ir viens no primārajiem valsts uzdevumiem, tomēr, ir vēl otrs faktors, kas jāņem vērā runājot par darbaspēka kvantitatīvo pusi un tā ir iedzīvotāju emigrācija un ārvalstu darbaspēka piesaistīšanas iespējas.

20. gadsimts tiek dēvēts par migrācijas laikmetu, jo statistika rāda, ka pagājušajā gadsimtā miljoniem cilvēku aizceļojuši no savas dzimtenes, lai bēgtu no politiskām krīzēm, ekonomiskiem satricinājumiem, kariem un meklētu vietu labākas dzīves veidošanai. Migrācija nav zīmīga tikai kādam noteiktam pasaules reģionam, tas ir globāls process, un tās pastāvēšanai nav rodams viens vienīgs izskaidrojums. Tāpat migrācija ļoti grūti pakļaujas dažādām prognozēm, jo ir atkarīga no mainīgajiem politiskajiem un ekonomiskajiem apstākļiem. [33]

Izvēlētās migrācijas politikas īstenošanai ir izmantojami tiešie un netiešie iedzīvotāju brīvprātīgās pārvietošanās regulēšanas paņēmieni. Par to liecina P. Eglītes un I. Indāna darbos veiktais migrācijas pētījumu un migrācijas politikas apkopojums.

Migrācijas regulēšanā par tiešajiem regulēšanas paņēmieniem kalpo:

- robežaizsardzība ar bruņotiem sargiem un dažādu tehnisku līdzekļu lietojumu, cīņa ar nelegāliem imigrantiem un cilvēku tirdzniecību;

- valsts ārējo robežu šķērsošanas noteikumi atbilstoši ar apmaiņas valstīm noslēgtajiem līgumiem un migrantu pilsonībai, kā arī to kategorijām – darba vai patvēruma meklētājiem – pašiem vai darba devējiem;

- nodarbinātības nosacījumi uzņēmējvalstu migrantiem no dažādām sūtītājvalstīm un sankcijas pret to pārkāpējiem;

- starpvalstu līgumi par noteikta skaita un kvalifikācijas darbinieku komplektēšanu vai nosūtīšanu uz mācībām citā valstī ar vai bez uzturēšanās laika ierobežojumiem (piemēram, galdnieku, celtnieku un viesnīcu personāla komplektēšana 90. gados Latvijā darbam Vācijā, Latvijas jūrnieku mācības Rīgas Jūras akadēmijā darbam Norvēģijā);

- uzņēmējvalstu organizētie informācijas vai vervēšanas punkti un kampaņas potenciālās izceļošanas vietās piemēram, dažādu fondu stipendiju piedāvājumi 90. gados Austrumeiropas jauniešiem studijām rietumvalstīs, aicinājumi medicīnas studiju beidzējiem Latvijā stāties darbā dažās no bagātākajām Eiropas valstīm, EURES informācija internetā un Nodarbinātības valsts aģentūrā par vakancēm citās ES valstīs.

Tiešo paņēmienų vidū migrācijas regulēšanai tiek lietoti kā represīvie paņēmieni robežšķērsošanas ierobežošanai abos virzienos, tā arī uzņēmējvalstij vēlamu migrantu kategoriju motivēšana par pārcelšanos ar kādu labumu piedāvājumu, kas pēc lietotā paņēmiena rakstura līdzinās netiešajiem migrācijas izraisītājfaktoriem. Kā liecina iecelotāju iecienītāko uzņēmējvalstu pieredze, neviens no tiesiskajiem un represīvajiem ierobežojošajiem paņēmieniem nav spējis pilnībā novērst nelegālu pārvietošanos uz valstīm ar augstāku dzīves līmeni vai lielākām indivīda brīvības iespējām.

Tas viss nepārprotami liecina, ka netiešie izraisītājfaktori ir iedarbīgāki par tiešajiem regulēšanas paņēmieniem. Pat ja migrācijas politikas mērķi nav oficiāli formulēti, gandrīz vai katrs likums vai pasākums ekonomiskās vai sociālās politikas jomā rada visā valstī vai kādā tās daļā iedzīvotāju vairāk vai mazāk pievilcīgus dzīves un darbības apstākļus, kas līdz ar to kļūst par tuvākas vai tālākas migrācijas vilcējfaktoriem vai stūmējfaktoriem. [11 ;176]

Darbspēka migrācijas temats aktualizējās pirms Latvija pievienojās Eiropas Savienībai, jo viens no populārākajiem pretargumentiem, kāpēc Latvijai nevajadzētu stāties Eiropas Savienībā, bija bažas par to, ka no Eiropas Savienības vai Eiropas Savienības ietekmē Latvijā

varētu ieplūst liels viesstrādnieku skaits, kas varētu graut latviešu identitāti vai negatīvi ietekmēt nodarbinātības situāciju Latvijā. Bet pēc tam, kad Latvija iestājās Eiropas Savienībā, mūsu valstij nācās saskarties ar pilnīgi pretēju procesu – emigrāciju jeb darbaspēka aizplūšanu no valsts. [30]

Iestājoties Eiropas Savienībā (ES), Latvijai radās plašas iespējas starptautiskajā darba tirgū. ES attīstītākajās valstīs darba alga ir par pakāpi augstāka nekā Latvijā, tas nosaka darbaspēka migrāciju no Latvijas. Migrācijas process būtiski ietekmēja Latvijas darba tirgu: no vienas puses, tas samazināja bezdarbnieku skaitu, bet, no otras puses, veidoja darbinieku deficītu atsevišķās profesijās, kā arī būtiski ietekmēja atalgojuma līmeni visā tautsaimniecībā kopumā. [31]

Ārzemju darbaspēka piesaistīšanas ietekme uz darbaspēka importētājvalstīm kopumā ir pozitīva. Valstis, kas saņem ārvalstu darbaspēku, izmanto to kā svarīgu faktoru ražošanas attīstībai, jo īpaši nozarēs, kas nav pievilcīgas vietējam darbaspēkam. Imigranti daudzās valstīs ir iesaistīti grūtos, kaitīgos, zemi apmaksātos darbos, kur negrib strādāt vietējie iedzīvotāji. Rietumeiropā, ārzemnieku īpatsvars šādās jomās ir ļoti augsts, dažreiz pat līdz 70% no darbaspēka. Ārvalstu darba ņēmēju pieplūdums ļauj pārvietot valsts darbaspēku augsto tehnoloģiju nozarēs, neapdraudot to nozaru funkcionēšanu, no kuriem aiziet vietējie strādnieki. Attīstītās valstīs ārvalstu darbaspēks tiek uzskatīts par noteiktu amortizatoru ekonomiskas krīzes laikā - ārzemnieki pirmie zaudē darba vietas. Uzņēmēji no imigrantu pieplūduma saņem labumu arī tāpēc, ka imigrantu gatavība strādāt par relatīvi zemu algu var ierobežot algu pieaugumu vietējiem strādniekiem. Daudzās attīstītajās valstīs darbojas duālais darba tirgus: vienā notiek vietēja darbaspēka pirkšana/pārdošana - kvalificētā un augsti apmaksājamā, un otrā - ārzemju, kas piekrīt veikt sarežģītus un neprestīžus darbus par zemākiem tarifiem.

Attīstītās valstis piesaista no ārvalstīm arī augsti kvalificētus speciālistus (programmētājus, elektronikas inženierus un zinātniekus dabaszinātņu nozarē), līdz ar to uzlabojot savu produktu konkurētspēju un veicinot jaunu tehnoloģiju apguvi. Augsti kvalificēta darbinieku imigrācija ļauj noekonomēt nozīmīgus līdzekļus, kuri ir vajadzīgi speciālistu sagatavošanai. Pie negatīviem faktoriem, attiecībā uz darbaspēka saņēmējvalstīm, var attiecināt paaugstināto konkurenci nekvalificēta darbaspēka tirgū, kā rezultātā samazinās vietējo darba ņēmēju reālā darba alga, un arī kulturālais un sabiedriskais aspekts. [16; 139]

Latvija atšķirībā no citām Austrumeiropas valstīm nav kļuvusi par imigrantu mērķa valsti, lai gan NVS valstu teritorijā ir liels potenciāls migrācijas intensitātes pieaugumam ES virzienā. Šādu situāciju nosaka Latvijas salīdzinoši zemais sociālās labklājības līmenis un stingrā imigrācijas politika. Lai gan Latvijas ekonomika arvien vairāk saskaras ar darbaspēka

trūkumu, pateicoties pašreizējai imigrācijas politikai, viesstrādnieku ieviešana uzņēmējiem visbiežāk ir pārāk dārga un sarežģīta. Valdība aicina pilnvērtīgāk izmantot valstī esošo darbaspēka resursus un tāpēc nav plānojusi veikt pasākumus, lai atvieglotu trešo valstu pilsoņu piekļuvi Latvijas darba tirgum. Latvija imigrantiem nešķiet atraktīva, jo nav augsti ekonomiski attīstīta kā citas bagātākās ES valstis, kā arī nepiedāvā iebraucējiem izdevīgus sociālos pabalstus. Latvijā atšķirībā no citām ES valstīm nav izveidojušās etniskās kopienas, kas varētu būt par pamatu imigrantu ieplūšanai, apvienojot ģimenes. Tāpat Latvija nebūs tik populāra un pazīstama kā lielākās Eiropas valstis, piemēram, Francija, Vācija, Lielbritānija, uz kurām plūst imigranti. Tomēr, pašas Latvijas intereses un attīstība jau pēc 5 gadiem būs saistīta ar imigrantu darba spēka izmantošanu. [7; 15]

Jebkuras valsts ekonomikas attīstības līmenis ir cieši atkarīgs no tās darba resursiem. To kvalitātei ir vēsturisks raksturs, kas izpaužas kā indivīdu noteikto īpašību kopums, kas atspoguļo to sagatavotību konkrētam darbam. Darbaspēka ražošanas potenciāls, izņemot psiholoģiskās, fiziskās īpašības un veselības līmeni, iekļauj sevī kopējo iedzīvotāju vispārējās un specialās izglītības līmeni, uzkrāto ražošanas pieredzi, darbinieku kvalifikāciju aroda ietvaros un kopējo kultūras attīstības līmeni. [19; 149] Lielākai daļai attīstīto valstu ir raksturīgs augsts procents nodarbināto iedzīvotāju, kas ieguva augstāko vai vidējo specialo izglītību. Neskatoties uz to, ka attīstītas valstīs atpalcē no attīstības valstīm pēc darbaspēka kvantitātes, tomēr tie ir priekšā pēc darbaspēka kvalitātes – izglītības līmeņa, augsti kvalificēto darbinieku skaita un darbaspēka mobilitātes. [16; 130]

Izglītība paaugstina darba ražīgumu, kas nodrošina ienākumu pieaugumu. 80. gados veiktie pētījumi parādīja, ka darbaspēka izglītības palielināšana par 1 gadu nodrošina 3% IKP pieaugumu. Pētījuma rezultāti bija atšķirīgi dažādiem reģioniem, tomēr lielākai daļai attīstības valstu izglītības līmeņa pieaugumam ir izteikti pozitīva ietekme uz IKP. Pētījums parāda, ka palielinoties apmācības ilgumam, investīciju rentabilitāte pārsniedz ieguvumu no ieguldījumiem fiziskajā kapitālā. [19; 149] Līdz ar to investīcijas iedzīvotāju veselībā un izglītībā ir viens no veiksmīgas valsts attīstības priekšnoteikumiem.

Darbaspēka kvalitātes īpašības, kas nosaka tā produktivitāti, sauc par cilvēkkapitālu. Cilvēkkapitālam ir divas galvenās komponentes – veselība un izglītība. Pēc visiem galvenajiem sabiedrības veselības rādītājiem Latvija atrodas starp trīs sliktākajām ES valstīm. Kaut arī izglītības kvantitatīvie rādītāji ierindo Latviju relatīvi augstu ES, tomēr izglītības kvalitatīvie rādītāji – zinātnisko publikāciju skaits angļu valodā, augsto tehnoloģiju patentu statistika, augstskolas rangs, uzrāda daudzkārtēju atpalcību ne vien no Somijas un Zviedrijas, bet arī no Igaunijas un Lietuvas. Latvijas finansējums izglītībai, zinātnei un pētniecībai ir starp pašiem zemākajiem ES un ļauj prognozēt turpmāku pieaugošu atpalcību. [34]

Apkopojot visu informāciju, otras apakšnodaļas beigās var secināt, ka visiedarbīgākās darbaspēka piedāvājuma regulēšanas iespējas ir tiešās stimulēšanas metodes, izmantojot finansiālo pabalstu sistēmu, nodokļu sloga regulēšanu un valsts finansiālās injekcijas konkrētajā problemātiskajā sfērā. Tomēr, līdzīgi finansiālajam atbalstam, pastāvīgi jāveic arī konkrētu vērtību propagandu sabiedrībā, izglītojot iedzīvotājus un veidojot tiem valsts izdevīgus stereotipus par pastāvošo problēmu, kas dod pozitīvus augļus ilgtermiņā.

1.3. Latvijas darba tirgus veikto pētījumu izvērtējums

Pēdēja teorētiskās daļas apakšnodaļa ir veltīta citu autoru iepriekš veikto pētījumu apskatam, lai apkopotu to gaitā izdarītus secinājumus, savstarpēji salīdzinātu tos, novērtētu cik pilnvērtīgi tika paveikts pētījums un vai tas reāli spēja ietekmēt situāciju valstī.

Pētījumā „**Darbaspējīgo skaita mazināšanās Latvijā un iespējamie risinājumi**” (Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 2008. gads) tiek apskatīta Latvijas demogrāfiskās slodzes pieauguma problēma. Pētījuma mērķis ir izpētīt dažādas iespējas kā līdzsvarot darbaspējīgo skaita samazinājumu Latvijā. Pētījums sastāv no sešām daļām kurās tiek apskatīti dažādi iespējami problēmas risinājumi: nedeklarētas izceļošanas sekas un to rosinātā rīcība; paaudžu attiecību uztvere darbavietās; jaunāko uz vecāko darbavietu īpatnības un sadzīvošana; Latvijas bērnu veselības un to ietekmējošie faktori 20. – 21. gadsimta mijā; gādības veidi par sociālā riska ģimeņu bērniem un to mērogi; apsekojums par ģimenēm ar bērniem līdz 3 gadu vecumam.

Pētījuma gaitā tika izdarīti sekojošie secinājumi: Latvijā paredzamā nākotnē ir neizbēgama visu un aktīva vecuma iedzīvotāju mazināšanās, kas būtiski ierobežo nodarbināto skaita papildināšanu un pat atjaunošanu visās tautsaimniecības nozarēs, bet jo īpaši tajās, kur darba samaksas līmenis ir zemāks. Stāvokļa pasliktināšanās tempus un pakāpi varētu mazināt darba emigrācijas novēršana un agrāk aizbraukušo atgriešanās sekmēšana, kāpinot darba algas un padarot darba vietas pievilcīgākas. Visdažādāko nozaru Latvijas uzņēmēji un vadītāji jau orientējas galvenokārt uz produktivitātes kāpinājumu ar jaunāko tehnoloģiju palīdzību un darba nosacījumu uzlabošanu vietējam darbaspēkam, nenicinot iespējas nodarbināt vecāko paaudžu pārstāvjus. Tādejādi praktiskie darbinieki ir gatavi un jau tagad aktīvi meklē savam kolektīvam piemērotāko stratēģiju, kas atbilstu gaidāmām pārmaiņām darba tirgū – ierobežotam skaitam un novecošanai. [5; 13]

Informatīvā ziņojumā par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā, kuru 2011. gadā sagatavoja Ekonomikas ministrija, tiek raksturotas darba tirgus attīstības tendences 2010. gadā, veicot salīdzinājumu arī ar pirmskrīzes periodu 2008. gadā. Ekonomikas ministrija Ziņojumā ir aktualizējusi vidēja termiņa darba tirgus prognozes laika periodam līdz 2016. gadam. Darba tirgus prognozes balstās uz Ekonomikas ministrijas izstrādātajiem tautsaimniecības attīstības scenārijiem: straujākas izaugsmes un lēnākas izaugsmes. Aktualizētās prognozes parāda iespējamās darba tirgus attīstības tendences, saglabājoties līdzšinējai darbaspēka sagatavošanas struktūrai. [6; 2]

Galvenie pētījuma secinājumi, kas ir tieši saistīti ar pētāmo jautājumu, norāda uz to, ka, pirmkārt, pastāv risks, ka daļa no esošiem bezdarbniekiem ilgstoši nevarēs atrast darbu un bezdarbs var kļūt par izteikti strukturālu parādību. Jau pašlaik dažās profesijās ir vērojams kvalificēta darbaspēka iztrūkums. Otrkārt, atvērtā darba tirgus apstākļos Latvijas darba tirgum ir jākonkurē ar ES dalībvalstu atvērtiem tirgiem, kuros ir krietni augstāka darbaspēka cena. Tāpēc, saglabājoties zemam atalgojumam, emigrācija var turpināties arī pieaugot pieprasījumam vietējā darba tirgū. Treškārt, turpinās samazināties iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā. Ceturkārt, atsevišķās profesiju grupās pašlaik ir izteikta neatbilstība starp nodarbināto izglītību un profesijai nepieciešamo izglītības jomu un līmeni. Nemainoties izglītības sistēmai, šī neatbilstība saglabāsies arī vidējā termiņā. [6; 50-51]

Bakalaura darba ietvaros tika apskatīti 13 nacionālās programmas Labklājības ministrijas pētījumi, kuri tika vērsti Latvijas darbaspēka tirgus analīzei. Šajā nodaļā tiks pieminēti tie darbi, kas tieši skara darbā izvirzītos jautājumus.

Pētījumā „**Detalizēts darbaspēka un darba tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros**” (Latvijas Universitāte, 2007) identificēts un analizēts darbaspēka pieprasījums un piedāvājums tautsaimniecības sektoros, noteiktas esošās disproporcijas, alternatīvas šo problēmu risināšanā un izstrādāts perspektīvs datu vākšanas modelis. Prognozēšanas procesā, izmantojot ekonometriskās metodes, aprēķināta darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma iespējamā neatbilstība pa 120 profesijām laika periodā no 2007. līdz 2013. gadam un pa 37 agregētām profesiju grupām laika periodā no 2007. līdz 2030. gadam. [13; 4]

Pētījuma gaitā tika izdarīti vairāki svarīgi secinājumi, kas tieši skar darbā pētāmos jautājumus. Pirmkārt, tika secināts, ka darbaspēka piedāvājumu kopumā, kā arī pa atsevišķām profesijām, ietekmē iekšējā un ārējā migrācija, radot „nosacītu” darbaspēka trūkumu galvenajās tautsaimniecības nozarēs. Respondentu atbildes par darbaspēka trūkuma problēmas risinājumu liecina, ka gandrīz 20% gadījumu jaunus darbiniekus pieņem, samazinot prasības attiecībā uz pretendentu izglītību un pieredzi. Otrkārt, aptaujas rezultāti apliecina darba devēju orientāciju uz ekstensīvu darbaspēka pieaugumu nākotnē, kas ir pretrunā ar demogrāfisko

prognožu atzinumiem par sagaidāmo iedzīvotāju skaita un darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanos. Treškārt, tika iegūta informācija par darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma iespējamo nesabalansētību identificētajās profesijās vai agregētajās profesiju grupās prognozēšanas periodā. Visbeidzot, tika secināts, ka strādājošo nepietiekamība 2007. gadā rodas 82 no 120 profesijām. 2013. gadā tā gaidāma 99 profesijās. [13; 127-130]

Pētījuma „**Demogrāfiskā attīstība Latvijas reģionos**” (Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs, 2007) mērķis bija izpētīt demogrāfisko situāciju, tās īpatnības Latvijas normatīvajos reģionos un izstrādāt reģionu demogrāfiskās attīstības prognozes. Mērķa sasniegšanai tika paveikta visu būtiskāko demogrāfisko rādītāju aprēķins un to analīze par valsts sešiem reģioniem, demogrāfisko prognožu izstrāde reģionālajā griezumā. [10; 165]

Galvenie pētījuma secinājumi ir saistīti ar to, ka Latvija, tāpat kā daļa citu ES valstu, atrodas ļoti dziļas demogrāfiskās krīzes situācijā. Ilgstoši ļoti zemā dzimstība un nepietiekami augstā iedzīvotāju dzīvotspēja saistībā ar iedzīvotāju emigrāciju (galvenokārt statistiski neuztvertu) ir radījusi virkni nelabvēlīgu sociālu un ekonomisku seku. Tuvākajos gadu desmitos strauji saruks darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits, kas izraisīs nepieciešamību paaugstināt minimālo pensijas vecumu un prāvos apjomos uzaicināt ārvalstu darbaspēku, papildus radot ieceļojošo integrācijas problēmas. Īpaši smagā situācijā atrodas attāli no centrālās zonas rajoni Latgalē. Iedzīvotājiem novecojot, pieaugs nepieciešamie izdevumi veselības aprūpei un sociālajai apdrošināšanai. [10; 169]

Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes lektora Kārļa Purmaļa promocijas darba „**Latvijas darba tirgus analīze un tā attīstības perspektīvas**” (2011) mērķis bija, pamatojoties uz zinātnisko literatūru un statistisko datu analīzi, novērtēt Latvijas darba tirgu no darbaspēka pieprasījumu ietekmējošo faktoru viedokļa, nodarbinātības un bezdarba kontekstā, Latvijai kļūstot par Eiropas Savienības dalībvalsti. [8; 4]

Promocijas darba galvenie secinājumi, kas ir saistīti ar darba pētāmām problēmām, ir sekojoši. Pirmkārt, darbaspēka piedāvājuma līknei Latvijā īpašos apstākļos, pie izteiktas vispārējo ienākumu samazināšanās tendences, ir negatīvs kāpums, kas ir pretrunā ar klasisko darbaspēka piedāvājuma teoriju, kura pamatā izstrādāta normāliem ekonomikas attīstības apstākļiem. Otrkārt, Latvijas darbaspēka piedāvājumu negatīvi ietekmē iedzīvotāju skaita dabiskā samazināšanās (dzimstības līmenis ir mazāks par mirstību) un sabiedrības novecošanās, kā arī emigrācija uz ārvalstīm. Visbeidzot, Latvijas darba tirgus attīstībai ir paredzami divi scenāriji. Pirmā scenārija gadījumā palielinoties brīvo darba vietu skaitam samazināsies bezdarba līmenis. Ekonomikai atlabstot, bezdarbnieki aizņems no jauna radītās darba vietas, tādējādi kustība turpinātos pa esošo līkni. Tomēr pastāv riska faktori, realizēties otram scenārijam, kad palielinoties brīvo darba vietu skaitam, bezdarba līmenis varētu

samazināties mazāk. Tam par iemeslu varētu būt esošo bezdarbnieku kvalifikācijas neatbilstība jauno darba vietu prasībām un atsevišķām nozarēm, kuras orientētas uz iekšējā pieprasījuma apmierināšanu, trūkst priekšnoteikumi straujākai attīstībai. Šāda scenārija attīstība liecinātu par strukturālā bezdarba palielināšanos. [8; 51-52]

Pētījumā „**Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte**” (Latvijas Universitāte, 2007) ir darba ģeogrāfiskās starpvalstu, iekšzemes un ikdienas mobilitātes novērtējums Latvijā, sniegts no Latvijas izceļojušā un no ārvalstīm iebraukušā darbaspēka raksturojums. Pētījumā ir raksturoti migrācijas politikas priekšnosacījumi, izvērtētas migrācijas politikas alternatīvas un veikta darbaspēka ģeogrāfiskās mobilitātes efektivitātes analīze. Pētījums sniedz rekomendācijas aktīvo un preventīvo migrācijas plūsmu un apjomu regulējošo pasākumu efektivitātes palielināšanai, kas sekmētu darba tirgus līdzsvarošanu. [11; iv]

Aptaujas gaitā tika secināts, ka vēlēšanos braukt strādāt uz ārvalstīm pārsvarā izteikuši jaunieši vecumā līdz 24 gadiem, vīrieši, pamatizglītību un vidējo vispārējo izglītību ieguvušie, Latgales un Zemgales reģionā dzīvojošie, kvalificēti vai mazkvalificēti strādnieki, viesnīcu un restorānu sfērā, vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā, mežsaimniecībā, būvniecībā un ieguves un apstrādes rūpniecībā strādājošie. Cilvēki ar augstāku sociālo statusu (augstāka vai zemāka līmeņa vadītāji) ar attiecīgi lielākiem ienākumiem šādu vēlmi izteikuši retāk un nav motivēti meklēt darbu citur. Par vissvarīgāko iemeslu, kāpēc viņi vēlas doties uz ārvalstīm strādāt, respondenti ir norādījuši augstāku atalgojumu (87,4%). Daudzi arī uzskata, ka ārvalstīs ir labāki darba apstākļi un sociālās garantijas. Savukārt jaunieši biežāk nekā vecāki cilvēki vēlas iegūt jaunu pieredzi un nodrošināt sev lielākas izaugsmes iespējas nākotnē. Visbiežāk respondenti minējuši Lielbritāniju, Īriju, Vāciju un ASV – valstis, kur viņi vēlas nokļūt. [11; 3-4]

Pētījuma „**Profesionālās un augstākās izglītības programmu atbilstība darba tirgus prasībām**” (Latvijas Universitāte, 2007) galvenais mērķis bija izvērtēt Latvijas profesionālās un augstākās izglītības programmu atbilstību darba tirgus prasībām, pētījumā ir analizēti likumdošanas un politikas dokumenti; iepriekš veiktie pētījumi; izvērtētas darba devēju prasības darbaspēkam; analizēti audzēkņu un studentu vērtējumi par mācību kvalitāti; analizēta Latvijas darbaspējas vecuma iedzīvotāju kompetenču un darba pieredzes atbilstība darba tirgus prasībām; veikta profesiju standartu atbilstības analīze un profesiju klasifikatora analīze, darba neturpināšanas iemeslu analīze izvēlētajā profesijā, audzēkņu un studentu mācību neturpināšanas iemeslu analīze, profesionālās un augstākās izglītības standartu un programmu atbilstības analīze, veikts valsts apmaksātās izglītības un maksas izglītības lietderīguma novērtējums profesionālajā un augstākajā izglītībā. [14; iv]

Pētījuma rezultāti rāda, ka profesionālās un augstākās izglītības programmas bieži tiek vērtētas kā neatbilstošas darba tirgus prasībām. Kā vienu no pamatproblēmām darba devēji atzīmē nepietiekamas praktiskās iemaņas apgūtajā specialitātē. Arodizglītību un profesionālo vidējo izglītību ieguvušo darbinieku praktiskās iemaņas neapmierina darba devējus apmēram 65% gadījumu, augstāko izglītību ieguvušo darbinieku – 53% gadījumu. Iebildumi pret augstākās izglītības programmu absolventu teorētisko sagatavotību darba devējiem ir 11% gadījumu, pret profesionālo vidējo izglītību ieguvušo darbinieku teorētisko sagatavotību – 21% gadījumu, pret arodizglītību ieguvušo darbinieku sagatavotību – 37% gadījumu. Tāpat, pēdējos gados profesionālo un augstāko izglītību ieguvušo respondentu lielāks īpatsvars strādā atbilstoši iegūtajai izglītībai – pēc 2001. gada 75%, laikā no 1996 – 2000. gadam – 67%. No darbaspējas vecuma iedzīvotāju kvantitatīvajā aptaujā aptaujātajiem respondentiem tikai 48% darbaspēka strādā ar pēdējo iegūto izglītību saistītā profesijā. Vecuma grupā no 15 līdz 24 g. galvenais iemesls nestrādāšanai ar iegūto izglītību saistītā profesijā ir nepietiekama profesionālā sagatavotība mācību iestādē – 21% nestrādājošo iegūtajā profesijā šajā vecuma grupā. Šis iemesls uzrāda būtisku pieauguma tendenci pēdējos gados – izglītības iestādi beigušajiem 1996.–2000. g. – 18%, turpretī 2001.–2006. g. – 26,5%. Tas apstiprina to, ka Latvijas izglītības iestādes sniedz nepietiekamas profesionālās iemaņas, it sevišķi praktiskās iemaņas. [14; 4]

Pētījuma „**Darbaspēka profesionālā mobilitāte**” (Latvijas Universitāte, 2007) mērķis bija radīt analītisko bāzi un sniegt papildus informāciju adekvāta darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma noteikšanai. Lai to īstenotu, tika izvirzīti uzdevumi: noskaidrot reālo situāciju profesionālās mobilitātes jomā un identificēt galvenos to ietekmējošos faktorus, kā arī sniegt vispusīgas rekomendācijas tās veicināšanai. Pētījumā izmantotas ekspertu interviju analīzes, kvantitatīvo aptauju, līdzšinējo pētījumu rezultātu analīzes, kā arī nozares politikas plānošanas dokumentu un normatīvo aktu analīzes metodes. [12; iv]

Pēc pētījumā iegūtajiem datiem jāsecina, ka visaugstākais profesionālās mobilitātes līmenis ir strādājošo vecuma grupā no 24 līdz 34 gadiem, savukārt citās vecuma grupās tas sadalās salīdzinoši vienmērīgi. Izglītības ziņā profesionāli vismobilākie ir cilvēki ar vidējo profesionālo izglītību, savukārt viszemākais mobilitātes īpatsvars vērojams cilvēkiem ar pamatzglītību. Tautību griezumā ir vērojamas atšķirības: vismobilākie ir ebreju un latviešu tautības pārstāvji (to mobilitāte ir augstāka par vidējo rādītāju). Visaugstākais profesionālās mobilitātes līmenis ir Gulbenē un Gulbenes rajonā, savukārt viszemākais – Daugavpilī un Daugavpils rajonā. Tiek secināts, ka galvenais profesionālo mobilitāti ietekmējošais faktors ir darba samaksa. Nozīmīgi faktori ir arī personiskās izaugsmes iespējas, neapmierinoši apstākļi iepriekšējā darba vietā, kā arī nespēja atrast darbu dzīves vietā, jo īpaši lauku rajonos. [12; 6]

Projektā „Pētījums ilgstošo bezdarbnieku kvalitatīvā sastāva atbilstības darba tirgus pieprasījumam izvērtēšanai” (Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS, 2006) mērķis bija izstrādāt priekšlikumus sekmīgākai ilgstošo bezdarbnieku integrēšanai darba tirgū, novērtējot to kvalitatīvo sastāvu un atbilstību darba tirgus pieprasījumam. Pētījuma ietvaros analizēts ilgstošo bezdarbnieku kvalitatīvais sastāvs, izvērtējot šīs grupas izglītību un zināšanas (piemēram, iegūtās profesijas, pamatprasmes, sociālās prasmes), personības īpašības. Novērtēta arī ilgstošo bezdarbnieku iepriekšējā darba pieredze, motivācija sadarbībai ar Aģentūru, raksturoti šķēršļi, kas kavē respondentu iesaistīties darba tirgū un Aģentūras organizētajos aktīvajos nodarbinātības pasākumos. [32]

Pētījumā gaitā tika iegūtie sekojošie secinājumi. Pirmkārt, kvalitatīvā pētījuma ietvaros notikušajās intervijās ar darba devējiem un NVA darbiniekiem vērojams, tika secināts ka ilgstošo bezdarbnieku profesionālā kvalifikācija tiek vērtēta diezgan kritiski. Tiek minēts zems izglītības līmenis, fakts, ka bezdarbnieku iemaņas un prasmes, pat, ja reiz apgūtas, šobrīd jau ir novecojušas. Turklāt darba devējiem nereti ir nepieciešami darbinieki ar specifiskām zināšanām, bet viņi uzskata, ka ilgstošo bezdarbnieku vidū tādu nav. Novērtējot šķēršļus, kas kavē veiksmīgi iekļauties darba tirgū, jāatzīmē, ka par galveno šķērslī tiek atzīts piemērotu darba vietu trūkums, tomēr diezgan nozīmīgas problēmu grupas ir arī nepietiekama kvalifikācija un transporta pakalpojumu pieejamība. Psiholoģiskos faktoros, ar veselību saistītas problēmas, kaitīgos ieradumus, kā arī rūpes par ģimenes locekļiem, māsaimniecību, respondenti par nopietniem šķēršļiem ir atzinuši retāk. Par nopietnu problēmu NVA darbinieki un darba devēji atzīt alkoholismu – tas tiek minēts kā viens no būtiskākajiem šķēršļiem, kas kavē pieņemt darbā ilgstošos bezdarbniekus. [32]

Apkopojot informāciju no visiem apskatītiem pētījumiem var secināt, ka darbu, kas skar darbā apskatāmos jautājumus, ir daudz un tas tikai apstiprina to, ka pētāmā tēma ir aktuāla. Galvenokārt, visi pieminēti pētījumi bija izstrādāti līdz 2007. gadam, kas norāda uz to ka tajos izmantoti dati un informācija ir zināmā mērā novecojuši. Savukārt visaktuālākais darbs, kas bija izdots 2011. gada beigās (Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā; Ekonomikas ministrija; 2011), labi parāda esošu situāciju Latvijas darba tirgū un apskata svarīgākus darbaspēka piedāvājuma kvalitatīvus un kvantitatīvus aspektus, tomēr, autors uzskata, ka darbā objektīvi trūkst datu analīzes un to salīdzinājuma dinamikā, lai konstatētu problēmu rašanas iemeslus un attīstības tempus. Autors uzskata, ka izmantojot sekojošo ziņojumu, nav pieejams pietiekamais datu apjoms priekšlikumu izstrādei, bet to pietiek tikai tam, lai konstatētu, ka attiecīgas problēmas Latvijā pastāv. Līdz ar to „Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un

piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā” par 2011. gadu tikai vēl vairāk norāda uz pētāmo jautājumu aktualitāti un uz nepieciešamību turpināt šo problēmu izpēti.

Darbaspēka tirgus pētījumi ir diezgan daudzveidīgi: darbā „Detalizēts darbaspēka un darba tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros” (Latvijas Universitāte, 2007) darbaspēka piedāvājuma tendences un iespējamās izmaiņas tiek apskatītas pa atsevišķām profesijām un sektoriem, turpretī darbā „Demogrāfiskā attīstība Latvijas reģionos” (Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs, 2007) – pa reģioniem. Tiek pētīta gan darbaspēka profesionālā, gan ģeogrāfiskā mobilitāte, kā arī citi svarīgi faktori kas gan tiešā, gan netiešā veidā ietekmē darbaspēka piedāvājumu.

Darbaspēka kvantitatīvajos pētījumos galvenokārt tika izmantotās statistisko rādītāju analīzes metodes, kā arī to iespējamo prognožu izstrādes modeli. Savukārt, runājot par darbaspēka kvalitāti, pētnieki vairāk izmantoja tieši aptauju palīdzību, iesaistot tajās gan darba ņēmējus, gan darba devējus, gan starpnieku institūcijas. Tomēr, rezultātā pētnieki sasniedza ļoti līdzīgus rezultātus un pienāca pie līdzīgiem secinājumiem – darbaspēka resursi Latvijā sarūk un to samazinājuma tendence ir gaidāma arī nākotnē. Par galvenajiem iemesliem tiek minēti galvenokārt demogrāfiskie rādītāji, kas saistīti ar iedzīvotāju dabisko kustību un migrāciju. No darbaspēka kvalitātes puses – Latvijā ir samēra augsts strukturālais bezdarbs, kas ar laiku kļūs vēl izteiktāks. Kā galvenos iemeslus autori min izglītības sistēmas nepilnības, ekonomikas struktūras izmaiņas un iedzīvotāju profesionālo pasivitāti.

Autors uzskata, ka neskatoties uz to, ka tika paveikts tik daudz pētījumu un tika sniegti vairāki priekšlikumi, reālā situācija parāda, ka pagātnē konstatētās problēmas ar laiku tikai kļūst izteiktākās un pagaidām faktiski ir izdarīts ļoti maz, lai tās pārvarētu. Diemžēl, tikai maza daļa no priekšlikumiem tika realizēta un šodienas valsts politika, kas vērsta darbaspēka piedāvājuma kvalitatīvo un kvantitatīvo rādītāju uzlabošanai, joprojām ir samēra pasīva.

Pēc autora domām, pastāv objektīva nepieciešamība turpināt līdzīgo pētījumu izstrādi, lai pastāvīgi atjaunotu informāciju un novērotu iespējamās izmaiņas dinamikā. Tomēr, autors uzskata, ka papildus jāizstrādā vienots pētījums, kas nevis konstatētu darbaspēka piedāvājuma problēmas valstī, bet tiktu vērsta tieši uz iespējamo problēmu risināšanas iespēju izpēti, analizējot dažādus iespējamus rīcību virzienus un apjomus, kā arī prognozējot šo rīcību sekas.

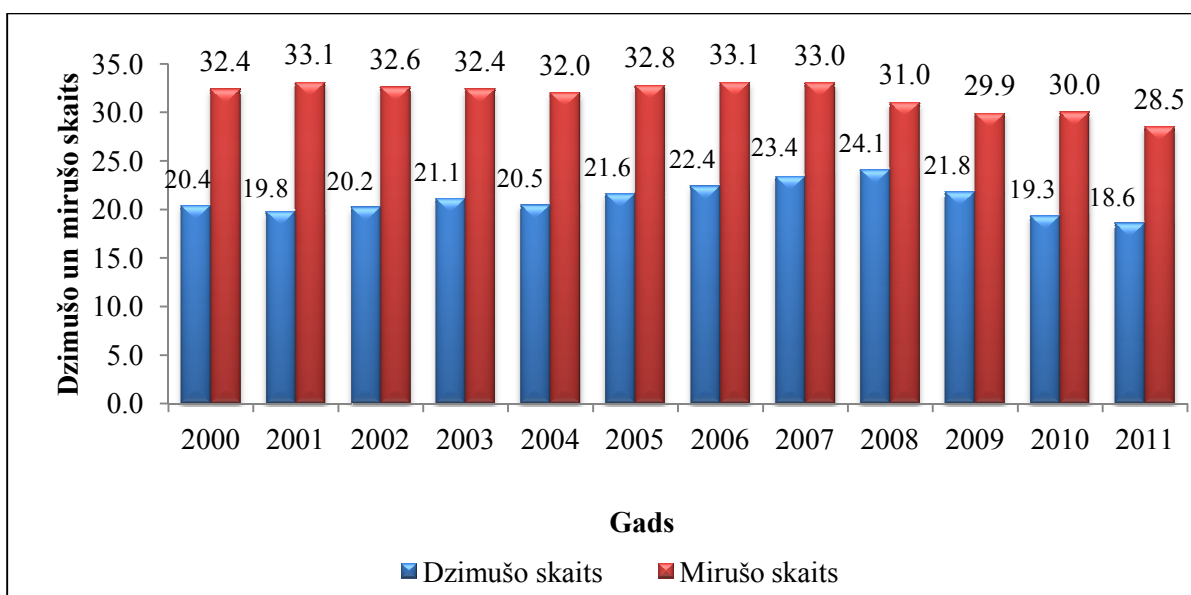
Pamatojoties uz pirmajā darba daļā veikto literatūras avotu izpēti, autors secināja, ka vissvarīgākais faktors, kas ietekmē darbaspēka resursu kvantitāti ir valsts demogrāfiskie procesi, līdz ar to otrajā pētījuma daļā tiks analizēti valsts svarīgākie iedzīvotāju kustības rādītāji dinamikā, lai konstatētu lielākās problēmas Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvajā sastāvā un pievērstu tiem īpašu uzmanību izstrādājot priekšlikumus.

2. LATVIJAS DARBASPĒKA KVANTITATĪVU RĀDĪTĀJU NOVĒRTĒJUMS

2.1. Latvijas iedzīvotāju dabiskā kustība un migrācija

Šajā nodaļā tiks apskatītas iedzīvotāju skaita un sastāva izmaiņas pēdējo 10 gadu laikā un novērtētas iespējamās izmaiņas nākotnē. Statistiskie dati ir izmantoti Latvijas darbaspēka tirgus analīzei pagātnē un nākotnes perspektīvu novērtējumam, kas palīdzēs konstatēt iespējamās problēmas Latvijas darbaspēka tirgū ilglaicīgā periodā. Galvenie datu avoti ir Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes un Eiropas Savienības Statistikas biroja datubāzes.

Viens no svarīgākiem rādītājiem, kas raksturo darba resursu atjaunošanas procesu un līdz ar to arī nosaka darbaspēka piedāvājumu valstī, ir iedzīvotāju dabiskais pieaugums jeb starpība starp attiecīgajā laika periodā dzimušo un mirušo skaitu. Attēlā 2.6. ir apkopoti dati par dzimušo un mirušo skaitu Latvijas teritorijā laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam.

2.1. att. Dzimušo un mirušo skaits Latvijas teritorijā laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam (tūkstošos cilvēku) [2]

Kā redzams no attēla 2.1., Latvijā jau vairākus gadus ir negatīvs iedzīvotāju dabiskais pieaugums – dzimušo skaits nevar kompensēt mirušo skaitu. Katru gadu sakarā ar mirušo skaita pārsniegumu pār dzimušo skaitu, iedzīvotāju skaits Latvijā samazinās vidēji par 10 tūkstošiem cilvēku jeb apmēram par 0.5 procentiem. Šāda veida negatīva tendence ir

skaidrojama tieši ar dzimstības straujo sarūkumu valstī. Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes profesors Mihails Hazans intervijā žurnālā “Lietišķā Diena” norāda, ka praktiski dabiskais pieaugums ir bijis vēl negatīvāks, jo daļa Iedzīvotāju reģistrā reģistrēto “piedzimušo” bērnu faktiski ir dzimuši ārzemēs. [35]

Visaugstākais dzimstības rādītājs laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam ir vērojams 2008. gadā, kad dzimušo skaits bija 24 098 cilvēki, savukārt, krīzes iespaidā, dzimušo skaits 2011. gadā saruka līdz 18 586 cilvēkiem, jeb gandrīz par 30%.

Pēc autora domām, galvenais iemesls dzimstības sarūkamam Latvijā ir valsts kopējais ekonomiskais stāvoklis, kas negatīvi ietekmē dzimstību no vairākiem aspektiem. Pirmkārt, tā ir aktuāla bezdarba problēma, kas pasliktina iedzīvotāju dzīves līmeni un samazina pārliecību rītdienā. Šādos apstākļos cilvēkiem ir grūtāk pieņemt lēmumu par bērna piedzimšanu, nerunājot jau par daudzbērnu ģimeni. Otrkārt, tā ir vāja sociālo pabalstu sistēma, pasīva demogrāfiskā politika un ģimenes neatbalstoša nodokļu sistēma, ko vēl vairāk pasliktināja Bērnu un ģimenes lietu ministrijas likvidācija 2009. gadā, jo bērna pabalsti un cita veida atvieglojumi sabiedrībā netiek uzskatīti par stimulējošo faktoru. Diemžēl, šodienas apstākļos, bērna audzināšana vairākām ģimenēm ir saistīta ar smagu finansiālo slodzi, kuru ne visi var atļauties. Treškārt, tā ir strauja jauno cilvēku un jauno ģimeņu emigrācija ārvalstīs, kas potenciāli samazina dzimstības līmeni valstī. Tāpat, dzimstības kritumu sekmē arī kopējā cilvēku attieksmes maiņa attiecībā uz ģimenes plānošanu, kas ir raksturīga lielākai daļai attīstīto valstu. Būtiski pieauga vidējais vecums, kad sievietes dzemdē pirmo bērnu, strauji samazinājās daudzbērnu ģimeņu skaits, pieauga abortu skaits. Vēl viens būtiskais cēlonis ir nesakārtotā infrastruktūra un bērnudārzu trūkums, kas ir it īpaši aktuāla problēma Rīgas rajonā. Jaunajām ģimenēm, izņemot finansiālos šķēršļus, nākas pārvarēt arī vairākas neērtības, kas liek tiem aizdomāties vai viņi grib vēl vienu bērnu.

Izmantojot CSP 27.03.2012 publicētos datus par iedzīvotāju skaita izmaiņām 2012. gada janvārī un februārī, var secināt, ka dzimušo skaits sāk palēnam pieaugt. Janvārī dzimušo skaits bija par 40 cilvēkiem jeb par 2.6% augstāks nekā iepriekšējā gada atbilstošā periodā, savukārt februārī dzimušo skaits bija augstāks par 63 cilvēkiem jeb par 4.4%. [2] Līdz ar to var secināt, ka kopējās ekonomiskās situācijas uzlabojums valstī, ļauj iedzīvotājiem justies drošāk un stimulē dzimstības līmeni. Cerams, ka pieauguma tendence turpināsies, tomēr lai tā tas būtu ir nepieciešama arī valsts aktīva iesaistīšanās ar stimulējošo demogrāfisko politiku.

Ņemot vērā gūtas atziņas no literatūras avotu analīzes, autors uzskata, ka situācijas uzlabošanai un dzimstības stimulēšanai būtu ieteicams lielākā mērā atbalstīt tieši daudzbērnu ģimeņu ideju, finansiāli apbalvojot vecākus ar diviem un vairāk bērniem. Autors piedāvā ieviest progresīvo bērna pabalstu sistēmu, lai pabalsta apmērs tiktu palielināts atkarībā no

bērnu skaita ģimenē. Vēl viens no autora ieteikumiem būtu izmantot regresīvu nodokļu sistēmu, kas būtu piemērota nevis atkarībā no ienākumu līmeņa, bet no bērnu skaita ģimenē. Tāpat, autors piedāvā nodrošināt bērniem no daudzbērnu ģimenēm bezmaksas bērnudārza un augstākās izglītības iespējas, lai palielinātu to vecākiem drošības sajūtu par rītdienu. Vēl viens ieteikums ir palielināt mājokļa pieejamību ģimenēm ar bērniem, piedāvājot hipotekāra kredīta atvieglojumus daudzbērnu ģimenēm.

Autors uzskata, ka vēl viens rādītājs, kas būtiski pasliktina Latvijas demogrāfisko stāvokli un līdz ar to apdraud darbaspēka resursu daudzumu, ir migrācijas saldo Latvijā, kas raksturo iebraukušo un izbraukušo skaita starpību valstī. Tabulā 2.1. ir apkopotī dati par iedzīvotāju emigrāciju un imigrāciju Latvijā laika periodā no 2000. līdz 2010. gadam, ka arī autors izrēķināja atbilstošu migrācijas saldo.

2.1. tabula

Latvijas iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija no 2000. gada līdz 2010. gadam (cilvēku skaits) [2]

Gads	Iebrauca Latvijā	Izbrauca no Latvijas	Migrācijas saldo
2000	1627	7131	-5504
2001	1443	6602	-5159
2002	1428	3262	-1834
2003	1364	2210	-846
2004	1665	2744	-1079
2005	1886	2450	-564
2006	2801	5252	-2451
2007	3541	4183	-642
2008	3465	6007	-2542
2009	2688	7388	-4700
2010	2790	10702	-7912

Pēc tabulā atspoguļoto datu analīzes autors secināja, ka starp valsts ekonomisko stāvokli un migrāciju pastāv cieša sakarība, jo tā sauktajos „treknajos gados” migrācijas saldo Latvijā bija viszemākais, bet pēc 2007. gada krīzes, tas sāka strauji palielināties, sasniedzot (-7912) apmēru 2010. gadā, kad emigrantu skaits salīdzinot ar 2005. gadu palielinājās četrās reizēs. Tomēr, pat ekonomikas augšupejas gados, Latvijā nebija vērojams pozitīvais migrācijas saldo. Tikai pēdējo 10 gadu laikā iedzīvotāju ilgtermiņa emigrācijas dēļ Latvija zaudēja vairāk par 50 tūkstošiem iedzīvotāju. Savukārt, pēc CSP datiem, 2011. gada pirmos desmit mēnešos iedzīvotāju reģistrā par savu aizbraukšanu paziņojuši 14.9 tūkstoši iedzīvotāju, un tas jau par 39.3% pārsniedz emigrantu skaitu visā 2010. gadā (10.7 tūkstoši). [2] Līdz ar to, neskatoties uz ekonomiskā stāvokļa stabilizāciju, emigrējušo skaits turpina palielināties. Diemžēl, jaunāki dati par iedzīvotāju migrāciju pagaidām nav pieejami.

Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes lektors Kārlis Purmalis promocijas darbā „Latvijas darba tirgus analīze un tā attīstības perspektīvas” attiecība par īsto emigrējošo skaitu raksta: „Tomēr par īsto emigrācijas mērogu var spriest tikai aptuveni, jo daudzi emigranti dažādu iemeslu dēļ nevēlas attiecīgi reģistrēties, izkropļojot priekšstatu par reālo situāciju. ... Vadošajiem pētniekiem un ekspertiem ir savi pieņēmumi un kritēriji, kā arī informācijas avoti, emigrantu skaita noteikšanā. Saskaņā ar šīm aplēsēm Latvijas iedzīvotāju skaits, kas strādā ārvalstīs, svārstās plašā amplitūdā, līdz pat 100 tūkstošiem iedzīvotāju.” [8; 26]

Savukārt, Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes profesors Mihails Hazans 2011. gada publiskotajā pētījumā "Latvijas demogrāfiskā situācija šķērsgrīzumā: kas šodien dzīvo Latvijā?" secināja, ka pēdējo 10 gadu laikā no Latvijas emigrējuši nevis oficiālajā statistikā minētie 33 000 cilvēku, bet aptuveni 200 000 Latvijas iedzīvotāju. [29]

Šāda veida straujš emigrācijas pieaugums ir skaidrojams ar vairākiem faktoriem. Pēc autora domām, pirmkārt, to varētu skaidrot ar bezdarba līmeņa pieaugumu valstī un ar kopējo ekonomisko lejupslīdi. Nespējot atrast darba vietu Latvijā, vairāki iedzīvotāji devās uz ārzemēm, kur darbaspēka pieprasījums un līdz ar to arī iespēja atrast darba vietu bija daudz augstāki. Vēl viens būtiskais faktors ir relatīvi zems atalgojums Latvijā, salīdzinot ar pārējām Eiropas Savienības valstīm. Atvērtais darba tirgus deva cilvēkiem izvēles iespēju kurā no valstīm dzīvot un strādāt, līdz ar to vairāki iedzīvotāji deva priekšroku citām Eiropas Savienības valstīm ar salīdzinoši lielākām darba algām. Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes profesors Mihails Hazans pētījumā „Ekonomiskās migrācijas cēloņu izpēte un monitoringa sistēmas izveide ekonomiskās migrācijas ietekmes noteikšanai uz LR tautsaimniecību” min arī tādu faktoru kā „dažus no iedzīvotājiem neapmierina tas, kas notiek Latvijā un ka viņi neredz šeit perspektīvas saviem bērniem.” [28]

Pēc autora domām, lielākā problēma šādā situācijā ir tas, ka no valsts emigrē iedzīvotāji darbaspējas vecumā - brauc projām darbaspējīgie nodokļu maksātāji, bet valstī paliek cilvēki zem un virs darbaspējas vecuma, jo viņi ir materiāli nodrošināti šajā valstī. Pie tām, ja no valsts brauc projām jaunie cilvēki, viņi potenciāli samazina dzimstības līmeni valstī, kas vēl vairāk pasliktina situāciju. Kaut arī valsts mēģina iekasēt nodokļus no Latvijas iedzīvotājiem, kas strādā ārvalstīs, tomēr lielākā daļa no nodokļiem iet par labu tieši tai valstij, kur cilvēki strādā.

Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes profesors Mihails Hazans intervijā žurnālā “Lietišķā Diena” brīdina, ka tikai 10% no aizbraucēju gatavojas atgriezties Latvijā. Tas nozīmē, ka lielāka daļa no aizbraukušo ir emigrējuši uz visiem laikiem, līdz ar to tas ir zaudētais darba resurss un zaudētie līdzekļi, jo valsts ieguldīja naudu cilvēku izglītībā, pabalstos un citā veida pasākumos.

Ekonomikas zinātņu doktors Uģis Gods sava darbā „Dažas darba tirgus problēmas” prognozē, ka: „Emigrācijas process tuvākā laikā turpināsies. Jautājums ir tikai par to, vai tas stabilizēsies pašreizējā līmenī, vai arī tas turpināsies augt, stabilizējoties nākamajā desmitgadē 100–150 tūkstošu emigrējošu darbinieku līmenī.” [27] Savukārt, profesors Hazans intervijā biznesa portālam "Nozare.lv" 2011. gadā prognozēja, ka emigrācija no Latvijas lielos apjomos pastāvēs vēl 3 - 4 gadus, kuru laikā valsti pametīs vēl aptuveni 100 000 cilvēku. [37

Galvenais autora priekšlikums, lai sekmētu cilvēku ieinteresētību strādāt savā valstī, ir tiekties pie kopējā algu līmeņa palielināšanas un pie algu līmeņa amplitūdas izlīdzināšanas valstī, lai samazinātu starpību starp dažādu profesiju pārstāvju darba samaksas.

2.2. Latvijas iedzīvotāju skaits un tā prognozējamas izmaiņas

Tabulā 2.2. ir atspoguļoti dati par patstāvīgo iedzīvotāju skaitu Latvijā gada sākumā līdz darbaspējas, darbaspējas un virs darbaspējas vecuma grupās, atbilstoši attiecīgo gadu likumdošanā noteiktajam darbaspējas un pensijas vecumam.

2.2. tabula

Pastāvīgo iedzīvotāju skaits Latvijas teritorijā vecuma grupās gada sākumā laika periodā no 2000. līdz 2010. gadam (cilvēku skaits) [2]

Gads	Pavisam		Līdz darbaspējas vecumam		Darbaspējas vecumā		Virs darbaspējas vecuma	
	Pavisam	%	Pavisam	%	Pavisam	%	Pavisam	%
2000	2381715	100	428082	18.0	1402249	58.9	551384	23.2
2001	2364254	100	409760	17.3	1424985	60.3	529509	22.4
2002	2345768	100	390478	16.6	1425116	60.8	530174	22.6
2003	2331480	100	372641	16.0	1454536	62.4	504303	21.6
2004	2319203	100	356505	15.4	1457858	62.9	504840	21.8
2005	2306434	100	341415	14.8	1473805	63.9	491214	21.3
2006	2294590	100	328547	14.3	1477108	64.4	488935	21.3
2007	2281305	100	318463	14.0	1489839	65.3	473003	20.7
2008	2270894	100	312309	13.8	1490079	65.6	468506	20.6
2009	2261294	100	310311	13.7	1497479	66.2	453504	20.1
2010	2248374	100	309154	13.8	1484581	66.0	454639	20.2
2011	2229641	100	306529	13.7	1466908	65.8	456204	20.5

Kā redzams no tabulas 2.2., 2011. gada sākumā patstāvīgo iedzīvotāju skaits Latvijā bija 2 229 641 cilvēks, salīdzinājumā ar 2000. gadu, iedzīvotāju skaits samazinājās par 6.8%.

Stabila samazinājuma tendence laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam ir vērojama katru gadu, ko var izskaidrot ar dzimstības līmeņa samazinājumu un negatīvo migrācijas saldo. Vidēji, katru gadu patstāvīgo iedzīvotāju skaits Latvijā samazinās par 12 tūkstošiem cilvēku jeb apmēram par 0.5%. Tikai pēdējā gada laikā iedzīvotāju skaita samazinājums sastādīja 0.8%.

Sākot ar 2000. gadu, pastāvīgo iedzīvotāju īpatsvars, kuri atrodas virs darbības vecuma grupā, sāka strauji samazināties un šāda tendence turpinājās līdz 2010. gadam, kad ir vērojams neliels pieaugums uz 1.1 tūkstoti. Salīdzinot ar 2000. gadu, pensijas vecumā iedzīvotāju skaits samazinājās par 17,5%. Autors uzskata, ka šāda veida izmaiņas ietekmēja gan kopējais iedzīvotāju skaita sarūkums, gan arī valstī noteiktā pensionēšanās vecuma paaugstināšana. Kopš 2000. gada pensionēšanas vecums sievietēm pieauga par 3 gadiem, bet vīriešiem par 1 gadu. 2000. gadā sākumā pensionēšanas vecums sievietēm bija 59 gadi, bet vīriešiem 61 gads, bet kopš 2008. gada valsts noteiktais pensionēšanas vecums gan vīriešiem, gan sievietēm ir 62 gadi. [2.]

Tomēr, vērts atzīmēt, ka darbības vecumā iedzīvotāju struktūra uzlabojas ne tikai pateicoties pensionāru īpatsvara samazinājumam. Galvenokārt, tas ir saistīts tieši ar dzimstības sarūkumu. Kopš 2000. gada līdz darbības vecuma iedzīvotāju skaits samazinājās par 28.3%. Autors uzskata, ka šādas izmaiņas īstermiņa pozitīvi ietekmē demogrāfiskās slodzes samazinājumu un līdz ar to atvieglo sociālās apdrošināšanas sistēmas funkcionēšanu. Tomēr, ilgtermiņā tas apdraud ar darbaspēka resursu samazinājumu un vēl lielāku demogrāfiskās slodzes pieaugumu, jo pēc noteiktā laika iedzīvotāji, kas atrodas vecuma kategorijā līdz darbības vecuma, kļūs par galveno darbaspēka resursa avotu. Līdz ar to pēc autora domām par valsts politikas prioritāro mērķi darbaspēka piedāvājuma ziņā jāuzskata tieši dzimstības palielinājumu.

Lai izanalizētu iespējamās darbaspēka piedāvājuma izmaiņas nākotnē, darbā tika ievietota tabulā 2.3., kur ir apkopoti dati par Latvijas iedzīvotāju skaita paredzamajiem izmaiņām no 2015. līdz 2055. gadam. Prognoze tika sastādīta balstoties uz Latvijas demogrāfisko stāvokli līdz 2010. gadam ieskaitot. Tabulas dati parāda, ka iedzīvotāju skaits Latvijā laika periodā no 2015. līdz 2055. gadam pakāpeniski samazināsies. Īpaši strauji sarūks iedzīvotāju skaits darbības vecumā un līdz ar to nemitīgi turpināsies iedzīvotāju novecošanās process.

Latvijas iedzīvotāju skaita prognozes pa vecuma grupām no 2015. līdz 2055. gadam (tūkstošos cilvēku) [2]

	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055
līdz 5	108.2	100.4	87.3	77.7	74.8	75.3	74.3	70.8	66.1
5-9	113.3	107.7	100.1	87.2	77.7	75	75.6	74.7	71.3
10-14	98.8	112.3	107	99.5	86.6	77.2	74.6	75.3	74.4
15-19	93.7	97.9	111.6	106.3	98.9	86.2	76.9	74.3	75.1
20-24	142.4	93	97.6	111.6	106.6	99.5	86.9	77.8	75.4
25-29	179.9	140.7	92.2	97.2	111.5	106.9	100	87.6	78.7
30-34	168.5	177	138.9	91	96.2	110.8	106.5	99.8	87.6
36-39	152	165.6	174.6	137.2	89.9	95.4	110.1	105.9	99.4
40-44	154.9	149	163	172.3	135.5	89.1	94.7	109.4	105.4
45-49	148.1	151.2	146	160.1	169.7	133.8	88.1	93.8	108.5
50-54	160.3	143.3	147	142.4	156.7	166.5	131.6	87	92.8
55-59	152.4	153.0	137.6	141.9	138	152.5	162.5	128.9	85.6
60-64	127.7	142.5	144.2	130.7	135.5	132.6	147.2	157.4	125.3
65-69	106.5	116.4	131.2	133.9	122.4	127.8	125.9	140.5	151
70-74	99.6	93.8	103.7	118.3	122	112.6	118.5	117.6	132.2
75-79	87.9	82	79.1	88.7	102.7	107.1	100.1	106.5	106.8
80-84	55.6	64.6	61.6	61.4	70.1	82.8	87.7	83.4	90
virs 85	44.5	50.7	60.4	64.5	68	77.5	93.1	106.3	111.3
Kopā	2 194.4	2 141.3	2 083.1	2 021.9	1 962.7	1 908.6	1 854	1 797	1 736.8

Paredzams, ka kopējais iedzīvotāju skaits no 2015. līdz 2055. gadam samazināsies par 457.6 tūkstošiem cilvēku jeb aptuveni par 20%, savukārt darbaspējas vecumā no 15 līdz 64 gadiem – par 546.4 tūkstošiem jeb par 37%. Šāda veida neatbilstība notiks sakara ar vīrus darbaspējas vecumā iedzīvotāju straujo pieaugumu. Autors secināja, ka tas ir ekonomiski ļoti slikts rādītājs, jo iedzīvotāju kopskaits samazinās lēnāk, nekā iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā. Šādos apstākļos būs jāpaaugstina pensionēšanas vecums, lai nodrošinātu normālu sociālās sistēmas funkcionēšanu un sekmētu demogrāfiskās slodzes samazinājumam.

Prognozes rāda, ka strukturālo izmaiņu rezultātā Latvijas darbaspēka sastāvs turpinās novecoties. Bērnu skaitam no 2015. līdz 2055. gada ir izteikta samazinājuma tendence, kas ir tieši atkarīgs no dzimstības samazinājuma. Līdz darbaspējas vecumā iedzīvotāju skaits 40 gadu laikā samazināsies par 108 tūkstošiem jeb gandrīz par 34%. Turpretī, gados veco iedzīvotāju skaits (it īpaši ilggadnieku), sistemātiski pieaugs, neraugoties uz iedzīvotāju kopskaita sarūkumu. Iedzīvotāju skaits vīrus darbaspējas vecuma palielināsies gandrīz par 200 tūkstošiem jeb citiem vārdiem sakot - divreiz. Autors uzskata, ka šādas izmaiņas ir saistītas gan ar

iedzīvotāju tagadējo vecumstruktūru, gan ar vidēja vecuma pieaugumu, gan ar medicīnas un dzīves kvalitātes uzlabojumu.

Visi šie faktori norāda uz to, ka visai strauji pieaugs iedzīvotāju vidējais vecums. Tam visam sekos pakāpeniska darbaspēka resursu samazināšanās, turklāt tā notiks straujāk nekā iedzīvotāju kopskaita kritums. Darbaspēka īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā jeb iedzīvotāju skaits vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem, 2010. gadā ir 68.9%, bet 2055. gadā plānotais skaits samazināsies līdz 53.7%. Kā īpaši nelabvēlīgs darbaspēka vecumstruktūras faktors ir sagaidāmā ārkārtīgi straujā jaunāko vecuma grupu pārstāvju skaita samazināšanās. Iedzīvotāju samazināšanās galvenais faktors būs negatīvais dabiskais pieaugums, kuru nosaka paaudžu maiņai nepietiekamais dzimstības līmenis. Dzimstības krituma vilnis, kas bijis vērojams pēdējos 15 gados, pēc noteikta laika negatīvi iespaidos ne tikai darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaitu, bet arī sastāvu, jo pēc 2010. gada sāks izpausties tā novecošanās. 20–39 gadu vecuma iedzīvotāju īpatsvars kopskaitā samazināsies no 30% 2011. gadā līdz 22% 2030. gadā. [21; 108] Līdz ar to darbaspēka kvantitatīvas prognozes Latvijā ir negatīvas.

Prognozējamas izmaiņas iedzīvotāju vecumstruktūrā tika sastādītās, balstoties uz pastāvošo valsts demogrāfisko un ekonomisko situāciju, līdz ar to mums ir iespēja mainīt šīs prognozes izdevīgākajā virzienā. Situācijas uzlabošanai, lai nepieļautu tālāko darba resursu skaita samazinājumu, jāveic apņēmīgus un kategoriskus demogrāfiskās politikas pasākumus vai arī jādomā par ārzemju darbaspēka piesaistīšanas iespējām. Galvenie autora ieteikumi šajā jautājumā būtu izstrādāt iedzīvotāju izglītojošo programmu jautājumos par ģimenes plānošanu un nozīmi un piesaistīt Latvijas iedzīvotāju pensijas apmēru bērnu sociālo iemaksu summai, lai palielinātu ģimenes lomu sabiedrībā un līdz ar to arī dzimstības līmeni. Tomēr, tā kā reāli demogrāfiskās situācijas stabilizācija var aizņemt ilgāko laika periodu, lai samērotu darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma atbilstību jau šodien jādomā par ārzemju darbaspēka piesaistīšanas iespējām, līdz ar to valstī jāveido liberālāki imigrācijas nosacījumi.

2.3. Latvijas iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji ir abu dzimumu personas, kuras pārskata periodā piedāvā savu darbu materiālo vērtību ražošanai vai pakalpojumu sniegšanai. Ekonomiski aktīvos iedzīvotājus veido nodarbinātie un darba meklētāji (gan reģistrētie Nodarbinātības valsts aģentūrā, gan neregistrētie), kuri aktīvi meklē darbu. [2] Iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte ir rādītājs, kas nosaka konkrētas valsts darbaspēka piedāvājumu. Līdz ar to

ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā nosaka arī konkrētas valsts ražošanas potenciālu.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju apjomu valstī nosaka vairāki faktori. Galvenokārt tā ir iedzīvotāju dabiskā, ģeogrāfiskā un ekonomiskā kustība, kas ietekmē kvantitatīvo pusi, un sociālā kustība, kas ietekmē kvalitatīvo pusi. [21; 297]

Tabulā 2.4. ir apkopoti dati par Latvijas ekonomiski aktīvo un ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaitu laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji tiek iedalīti divās apakškategoriņās: nodarbinātie iedzīvotāji un darba meklētāji.

2.4. tabula

Latvijas iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam (tūkstošos cilvēku) [2]

Gads	Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji		Ekonomiski aktīvie nodarbinātie iedzīvotāji		Ekonomiski aktīvie darba meklētāji		Ekonomiski neaktīvi iedzīvotāji	
	Pavisam	%	Pavisam	%	Pavisam	%	Pavisam	%
2000	1097.3	60.1	939	51.4	158.3	8.7	728.3	39.9
2001	1104.7	60.7	960	52.7	144.6	7.9	716.2	39.3
2002	1123.5	61.8	989	54.4	134.5	7.4	694.4	38.2
2003	1126	62	1006.9	55.4	119.2	6.6	690.3	38
2004	1136.3	62.6	1017.7	56.1	118.6	6.5	678.7	37.4
2005	1135.6	62.6	1033.2	57	102.4	5.6	677.6	37.4
2006	1167.5	64.5	1087.6	60.1	79.9	4.4	642.1	35.5
2007	1191.1	66	1119	62	72.1	4	612.6	34
2008	1215.8	67.7	1124.1	62.6	91.6	5.1	580.6	32.3
2009	1187.4	66.5	986.7	55.2	200.7	11.2	599	33.5
2010	1157	65.3	940.9	53.1	216.1	12.2	615.8	34.7
2011	1147	65.4	970.5	55.3	176.4	10.1	607.3	34.6

Kopš 2000. gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits Latvijā pieauga par 49.7 tūkstošiem cilvēku jeb par 4.5%. Turklāt, ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits samazinājās par 121 tūkstoti jeb par 16.6%. Tik liela starpība starp izmaiņām abās kategorijās ir saistīta ar kopējo iedzīvotāju skaita sarūkumu 2011. gadā, salīdzinot ar 2000. gadu, kas sastādīja 6.8%.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugumu 2011. gadā autors vērtē pozitīvi, kas nozīmē to, ka darbaspēka piedāvājums valstī palielinājās un līdz ar to pieauga arī valsts ražošanas potenciāls. Novērojot šīs izmaiņas dinamikā, ir redzams, ka kopš 2000. gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā pakāpeniski pieauga katru gadu, izņemot 2010. gadu, kad ir vērojams neliels kritums, tomēr 2011. gadā rādītājs atkal

pieauga par 0.1 procentpunktu. Pozitīva tendence ir saistīta ar zemo demogrāfisko slodzi valstī, kas laika periodā no 2000. līdz 2011. gada pakāpeniski samazinājās, līdz ar to samazinājās arī bērnu un nestrādājošo pensionāru īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā.

Novērtējot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumu uz nodarbinātiem un darba meklētājiem, var redzēt ciešo korelāciju ar ekonomikas cikla fāzēm, jo nodarbinātība pakāpeniski pieauga ekonomikas izaugsmes laikā sākot ar 2000., sasniedzot savu piku 2008. gadā, un krasi samazinājās iestājoties krīzei. 2011. gadā nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā atkal pieauga par 2.2. procentpunktiem, kas arī ir skaidrojams ar ekonomiskas situācijas stabilizāciju. Līdzīgā tendence ir raksturīga arī darba meklētāju skaita izmaiņām, kas samazinājās līdz ar ekonomikas augšupeju un pieauga recesijas laikā, kas ir saistīts ar ražošanas apjoma sarūkumu un darbaspēka pieprasījuma kritumu.

Savukārt, ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits laika periodā no 2000. līdz 2008. gadam stabili samazinājās, kas bija saistīts ar iepriekšminēto iedzīvotāju skaita darbības vecumā pieaugumu, kā arī ar NVA veiktajiem kursiem, kas pēc autora domām veicināja iedzīvotāju interesi un stimulēja tos reģistrēties par darba meklētājiem. Tomēr, 2009. gadā, ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits atkal pieauga, ko autors varētu skaidrot ar nenodarbināto iedzīvotāju cerību zaudēšanu attiecībā uz darba vietas atrašanu, kas ir saistīts ar ilgstošo bezdarbnieku skaita pieaugumu. Vēl viens iemesls ir emigrējošo iedzīvotāju skaita pieaugums, kas īstenība ir daudz augstāks par reģistrēto līmeni, un līdz ar ko emigrējušie iedzīvotāji tika automātiski pieskaitīti pie ekonomiski neaktīviem.

Nākamais faktors, kas tiek novērtēts darba ietvaros, ir ekonomiski aktīvo iedzīvotāju struktūra. Tabulā 2.5. ir attēloti dati par laika periodu no 2002. līdz 2011. gadam par ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumu pa vecuma grupām.

2.5. tabula

Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām laika periodā no 2002. līdz 2011. gadam (tūkstošos cilvēku) [2]

	Skaits (tūkstošos)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
15-24	135	135.8	133.1	134.9	147.6	155	152	142.6	131.8	118.9
25-34	272.9	272	272.3	267.2	271.1	273.1	279.9	280.3	289.4	289.1
35-44	298.9	300.9	294.6	289.6	288.8	284.4	290.5	286.2	279.5	277.2
45-54	260.3	262.9	268.3	269.1	272.3	282.2	285.8	289.2	287	283.5
55-64	127.6	127.9	137.1	140.5	146.3	151.9	159.2	154.4	146.2	156.7
65-74	28.7	26.5	30.9	34.2	41.3	44.5	48.2	34.7	23.1	21.7

Aplūkojot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju struktūru pa vecuma grupām, var secināt, ka vislielākais ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ir vecumā no 25 un līdz 54 gadiem, kas, pēc autora domām, ir saistīts gan ar Latvijas iedzīvotāju vecumstruktūru, gan ar katra cilvēka individuālo dzīves un darba ciklu.

Kopš 2008. gada krasi samazinājās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits vecuma grupās no 15 līdz 24 gadiem un no 65 līdz 74 gadiem. Vecuma grupā no 15 līdz 24 gadiem samazinājums bija par 27.8%, savukārt, vecuma grupā no 65 līdz 74 gadiem – gandrīz 55%. Autors uzskata, ka viens no faktoriem, kas varētu radīt šāda veida situāciju, ir valsts kopējais ekonomiskais stāvoklis. Samazinoties darbaspēka pieprasījumam un darba vietu skaitam, darba devējiem parādījās lielāka izvēle noalgojot personālu, līdz ar to priekšroka tika dota kandidātiem ar lielāku pieredzi un arī tiem, kas atrodas labākajā fiziskajā stāvoklī. Zaudējot darbu, jaunākie iedzīvotāji devās darba meklējumos ārvalstīs vai turpināja studēt, kļūstot par studentiem (kas atrodas ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju grupā), savukārt vecāki iedzīvotāji vairs neregistrējas par darba meklētājiem, jo atradās pensijas vecumā un arī zaudēja cerību atrast darbu.

Autors pieņem, ka otrais ietekmējošais faktors ir saistīts ar bezdarba problēmu, jo pasliktinoties ekonomiskajam stāvoklim, vairākiem uzņēmumiem nācās samazināt darbinieku skaitu. Ļoti bieži šāda veida situācijā uzņēmēji vadās pēc taisnīguma principa un cenšas atstāt darbā darbiniekus ar lielāko pieredzi organizācijā, darbiniekus ar ģimenēm, kā arī tos darbiniekus, kuriem palika īsāks laiks līdz pensijai. Līdz ar to, pirmajā kārtā cieta jaunākie darba ņēmēji ar mazāko darba pieredzi un darbinieki, kas jau sasniedza pensijas vecumu.

Lai stimulētu jaunāko vecuma grupu iedzīvotāju nodarbinātību un samazinātu to emigrāciju, autors piedāvā veicināt darba devēju prakses vietu piedāvājumu studentiem, kā arī izstrādāt papildus uzņēmēju subsidēšanas iespējas, par darba vietas nodrošināšanu studentiem pēc prakses un noalgojot darba ņēmējus, kuriem darba stāžs ir īsāks par 2 gadiem.

Pēc autora domām trešais faktors, kas varētu paskaidrot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita sarūkumu vecuma grupā no 64 gadiem un vairāk ir 2009. gada 16. jūnijā pieņemts likums „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam”, kas paredzēja vecuma un izdienas pensiju samazinājumu 70% apmērā strādājošajiem pensionāriem, līdz ar ko darba ņēmējiem pensijas vecumā vairs nebija izdevīgi strādāt.

Pārējās vecuma grupās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izmaiņas nebija tik izteiktas un lielākoties tas bija proporcionālās darbaspēka pieprasījuma tendencēm valstī. Tomēr, autors negatīvi vērtē ekonomiski aktīvo iedzīvotāju pieaugumu 2011. gadā salīdzinot ar 2002. gadu vecuma grupās no 45 līdz 55 gadiem un no 55 līdz 64 gadiem. Šāda veida tendence norāda uz

darbaspēka novecošanas procesu, kas nākotne apdraud gan ar darbaspēka piedāvājuma sarūkumu, gan ar demogrāfiskās slodzes pieaugumu.

Tabula 2.6. parāda Latvijas iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti Latvijas reģionos 2011. gadā.

2.6. tabula

Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc ekonomiskās aktivitātes statistiskajos reģionos 2011. gadā (procentos no kopējā iedzīvotāju skaita) [2]

Reģions	Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji	Ekonomiski aktīvie nodarbinātie iedzīvotāji	Ekonomiski aktīvie darba meklētāji	Ekonomiski neaktīvi iedzīvotāji
	skaits (%)	skaits (%)	skaits (%)	skaits (%)
Rīgas reģions	69.1	58.1	11.1	30.9
Pierīgas reģions	66	57.1	8.9	34
Vidzemes reģions	61.7	54.3	7.3	38.3
Kurzemes reģions	62.8	53.9	8.9	37.2
Zemgales reģions	65.8	54.2	11.6	34.2
Latgales reģions	61.3	50.4	10.9	38.7
Pilsētas	66.9	56.4	10.5	33.1
Lauki	62.2	53.1	9.1	37.8

Tabulas dati norāda uz to, ka vislielākais ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars valstī ir Rīgas rajonā, kur ekonomiski aktīvie ir 69.1% no visiem iedzīvotājiem, savukārt zemākais – Latgales reģionā – 61.3%. Galvenokārt, autors to skaidro ar atšķirīgo urbanizācijas līmeni valsts reģionos un līdz ar to arī nevienmērīgu darbaspēka pieprasījumu un reģionu attīstību, kas ir īpaši aktuālā problēma šodien un kas veicina Latvijas iedzīvotājus braukt darba meklējumos uz Rīgu. Autors uzskata, ka tā kā gan ražošanas, gan pakalpojumu uzņēmumi koncentrējas pilsētās, kur ir lielāks gan potenciālo darbinieku, gan klientu skaits, darbaspēka pieprasījums pilsētas ir augstāks nekā laukos, līdz ar to, darba trūkuma dēļ lauku rajonos, jaunie cilvēki aizbrauc dzīvot uz pilsētām, kur darba vietu skaits ir daudz lielāks, savukārt, laukos paliek pensijas vecuma cilvēki, kuriem šī problēma nav aktuāla un kas ir ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji. Autors uzskata ka vēl viens iemesls kāpēc lauku reģionos ir lielāks ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits, ir agrārais bezdarbs, kas rodas, kad ģimenes pārtop no pašu audzētiem lauksaimniecības produktiem.

Tabulā 2.7. ir attēloti dati par ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījumu procentos, atkarība no minētā darba nemeklēšanas iemesla par laika periodu no 2005. līdz 2011. gadam.

Ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju sadalījums pa darba nemeklēšanas iemesliem laika periodā no 2005. līdz 2011. gadam [2]

Darba nemeklēšanas iemesli	Skaitis (procentos)						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Darba piedāvājumu gaidīšana no iepriekšējās darba vietas	0.5	0.3	0.3	0.3	0.7	0.8	0.5
Slimība, ievainojums, invaliditāte	9.7	9.9	10.1	10.5	10	9.3	9.2
Personiski vai ģimenes apstākļi	10.7	11.9	11.1	11.3	8.8	8.9	9.7
Mācības	29.4	29.4	28.6	30.6	30	28.4	28.8
Pensija	40	39.7	39.9	40.9	41.2	41.9	42.5
Sezonas sākuma gaidīšana	0.6	0.6	0.4	0.3	...	...	...
Zaudētas cerības atrast darbu	4.6	4	3.3	2.9	6.5	8.5	7.2
Nav vēlēšanās vai nepieciešamības strādāt	2.5	2.2	3.7	1.9	1.5	1.2	1.1
Citi iemesli	1.9	1.9	2.5	1.3	1.1	0.8	0.9

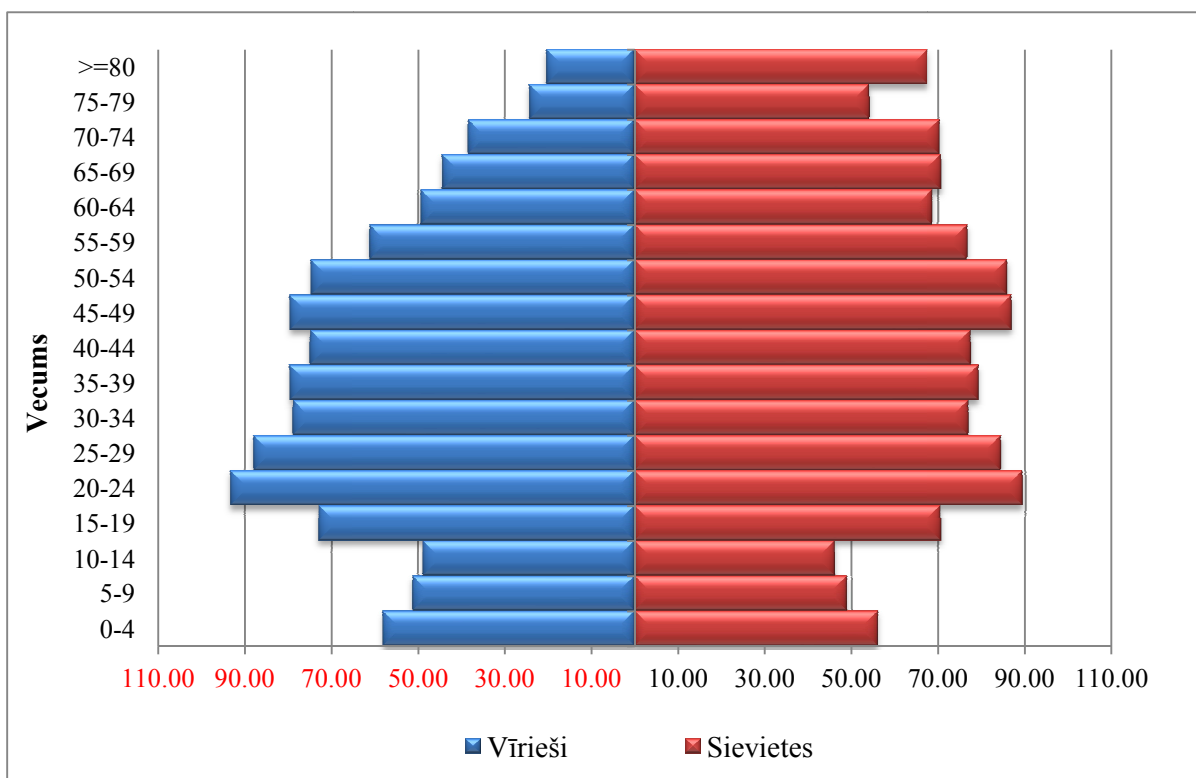
Analizējot tabulā 2.7. sniegtos datus, autors secināja, ka visu 7 gadu laika kā visizplatītākais ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju darba nemeklēšanas iemesls tika minēts pensijas sasniegšanas vecums, pie tām, pat neraugoties uz pensijas vecuma pacelšanu, sākot ar 2006. gadu, ir vērojams šīs kategorijas īpatsvara pakāpenisks pieaugums. Tas ir saistīts gan ar iedzīvotāju novecošanas procesu un vecāko paaudžu iedzīvotāju skaita pieaugumu, gan ar strādājošo pensionāru skaita samazinājumu. Otrais lielākais īpatsvars ir kategorijai „Mācības”, kas vidēji sastāda ap 30% no visiem ekonomiski neaktīviem iedzīvotājiem. 2011. gadā studējošo īpatsvars pieauga par 4 procentpunktiem, ko autors vērtē pozitīvi, jo studējot un paaugstinot savu kvalifikāciju, uzlabojas darbaspēka kvalitāte. Trešo vietu pēc popularitātes aizņem kategorija „Personiski vai ģimenes apstākļi” ar īpatsvaru 9.7% 2011. gadā, kas iekļauj sevī personas, kuras darbu pārtrauca grūtniecības vai dzemdību atvaļinājuma dēļ, kurām bija jāpieskata savi bērni, jāaprūpē kopjams pieaugušais vai citu personīgu vai ģimenes apstākļu pēc. Spriežot pēc dzimstības sarūkuma valstī, kategorijas īpatsvara pieaugumu kopš 2009. gada nevar saistīt ar iedzīvotāju skaita pieaugumu, kas atrodas dzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā. Līdz ar to šīs kategorijas īpatsvara pieaugumu autors vērtē vairāk negatīvi.

Negatīva tendence ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju starpā ir vērojama starp iedzīvotājiem, kas zaudēja cerības atrast darbu un kas, salīdzinājumā ar 2008. gadu, pieauga par 4.3 procentpunktiem. Samazinājās arī to iedzīvotāju īpatsvars, kas gaida darba

piedāvājumu no iepriekšējās darba vietas. Turpretī, autors pozitīvi vērtē samazinājumu kategorijā „Nav vēlšanās vai nepieciešamības strādāt”, kas norāda uz iedzīvotāju aktivitātes pieaugumu.

2.4. Latvijas iedzīvotāju vecumsastāvs

Iedzīvotāju dzimuma un vecuma piramīda ir grafiks, kas raksturo konkrēta laika perioda iedzīvotāju skaitu atsevišķās vecuma kategorijās. Tās veido no daudziem taisnstūriem, kuru laukumi proporcionāli iedzīvotāju skaitam attiecīgos vecumos. [9; 101] Attēlā 2.2. ir apkopoti 2011. gada dati par Latvijas iedzīvotāju vecumsastāvu pa dzimumiem.

2.2. att. Latvijas iedzīvotāju dzimuma un vecuma piramīda par 2011. gadu (tūkstošos cilvēku) ¹

No iedzīvotāju vecumsastāva ir atkarīgi vairāki ekonomiskie rādītāji ne tikai īsā, bet arī ilgā laika periodā. Iedzīvotāju vecumsastāvs nosaka darbaspēka resursu apjomu, demogrāfisko slodzi (jeb darbspējīgo iedzīvotāju noslodzi ar pensionāriem un bērniem), ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvaru un valsts sociālo izmaksu lielumu. Iedzīvotāju

¹ Autora izveidotais attēls, balstoties uz CSP datubāzēs izvietotiem materiāliem par iedzīvotāju vecumstruktūru

vecumstruktūru ietekmē vairāki faktori tādi kā dzimstība, mirstība, migrācija un vidējais mūža ilgums.

Latvijas iedzīvotāju piramīdas dati liecina, ka valsts 2011. gada griezumā atrodas ekonomiski izdevīgā stāvoklī, kas ir saistīts ar augstu dzimstību līdz 90. gadu sākumam. Pēc autora domām tas ir skaidrojams ar PSRS sociālās sistēmas stabilitāti, cilvēku pārliecību nākotnē un ar valsts veikto aktīvo demogrāfisko politiku. Pēc PSRS sabrukuma, kad valstī bija ekonomiskā lejupslīde un tika slēgti vairāki valsts uzņēmumi, liela daļa no iedzīvotājiem zaudēja darbu. Līdz ar to un arī būtisko izmaiņu valsts demogrāfiskajā politikā dēļ, samazinājās cilvēku pārliecība nākotnē un attiecīgi samazinājās arī dzimstība.

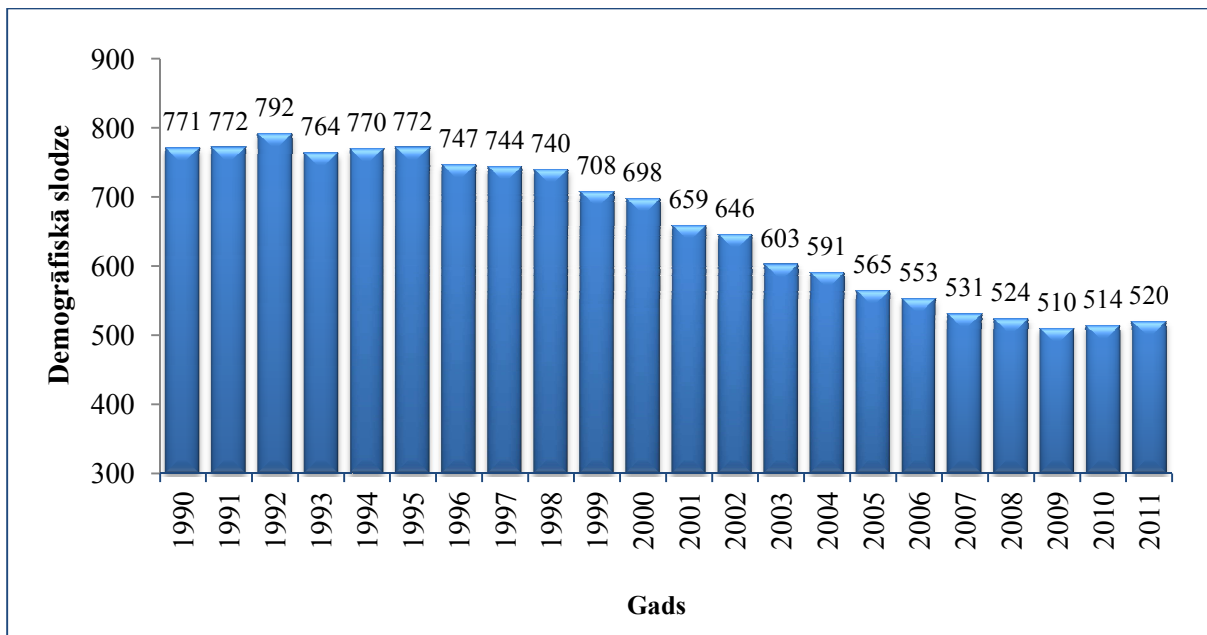
Pašlaik demogrāfiskā slodze uz iedzīvotājiem ir samēra zema, kas ir izteikts ar to, ka lielākā daļa iedzīvotāju ir darbaspējas vecumā, bet bērnu un pensionāru īpatsvars nav tik liels. Tomēr, autors uzskata, ka šis stāvoklis ir izdevīgs tikai īstermiņā, jo piramīda iedaļas turpinās bīdīties uz augšu un pēc noteikta laika cilvēki, kas šodien ir darbaspējas vecumā, aizies pensijā, bet iedzīvotāji, kuri 2011. gadā ir vecuma grupās 0-19, kļūs par galveno darbaspēka resursa avotu un tiem būs jāmaksā nodokļi, lai uzturētu pensionārus. Iedzīvotāju dabiskā pieauguma samazinājums apdraud iedzīvotāju atražošanas procesu, kas savukārt izraisa darbaspēka trūkumu, pastiprinātu emigrāciju un citas ekonomiskas problēmas.

Pēc vecumsastāva piramīdas ir redzams, ka Latvijā jau vairākus gadus nenotiek iedzīvotāju atražošanas process, ka dzimušo skaits nevar kompensēt mirušo un aizbraukušo skaitu, bet šādos apstākļos efektīvais darbaspēka tirgus nevar eksistēt. Autors prognozē, ka darbaspējas vecumā iedzīvotāju samazinājums izraisīs algu celšanos, kam savukārt sekos inflācija. Šādā situācijā darba devēji mēģinās aizvietot relatīvi dārgo darbaspēku ar citiem resursiem, piesaistot lētāko darbaspēku no ārzemēm vai sākotnēji dibinot uzņēmumu teritorijā, kur šāda problēma nav tik būtiska.

Tāpat jāuzsver arī notiekošo iedzīvotāju novecošanas procesu, kas arī ir izteikti redzams pēc piramīdas. Galvenokārt zemās dzimstības dēļ un daļēji arī starpvalstu iedzīvotāju migrācijas ietekmē notiek ļoti strauja iedzīvotāju novecošanās. Samazinās bērnu īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā, turpretim pieaug gados veco un darba nespējīgo iedzīvotāju skaits un īpatsvars.

Autors uzskata, ka situāciju varētu atrisināt, ja valdība veiktu aktīvāko stimulējošo demogrāfisko politiku, ceļot bērna piedzimšanas un uzturēšanas pabalstus, ka arī atbalstot daudz bērnu ģimeņu veidošanas.

Attēlā 2.3. ir atspoguļoti dati par demogrāfisko slodzi Latvija par laika periodu no 1990. līdz 2011. gadam. Demogrāfiskās slodzes rādītāju aprēķina, attiecinot darbaspējas vecuma nerasniegušo un pārsniegušo personu skaitu uz 1000 personām darbaspējas vecumā. [9; 100]

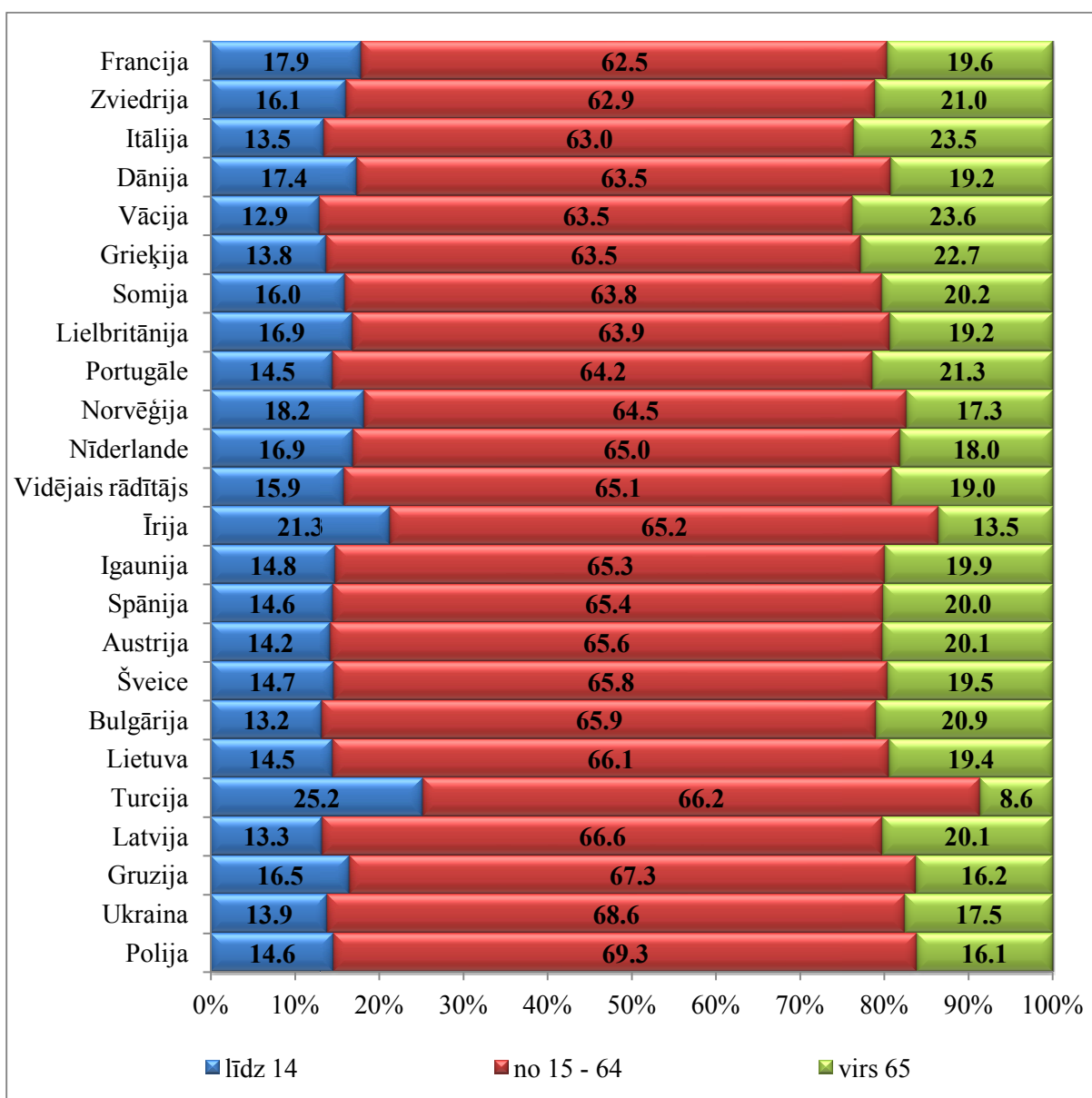
2.3. att. Demogrāfiskā slodze Latvijā no 1990. līdz 2011. gadam [2]

Pēc grafika ir redzams, ka kopš 1996. gada demogrāfiskā slodze Latvijā pakāpeniski samazinājās. Autors secināja, ka tas galvenokārt bija saistīts ar augsto dzimstību līdz PSRS sabrukumam un dažus gadus pēc neatkarības atgūšanas. Latvijas iedzīvotāji, kas šodien atrodas darbības vecumā, dzimuši tieši šajā laika periodā, tāpēc arī viņi spēj nodrošināt pietiekamus darbaspēka resursus. Tomēr, atgriežoties pie vecuma piramīdas, autors var prognozēt, ka tuvākajā laikā demogrāfiskā slodze Latvijā būtiski palielināsies. Ja demogrāfiskā slodzes rādītājs pārsniegs 1000, tas nozīmēs ka katrs Latvijas iedzīvotājs darbības vecumā uzturēs vienu bērnu vai pensionāru. Protams, novērtējot nodokļa sloga lielumu, šāda situācija nav iespējama, jo tāds pabalsta apmērs nespēs nodrošināt iztikas minimumu. Valsts sociālā sistēma nevarēs izturēt tik strauju demogrāfiskās slodzes pieaugumu, līdz ar ko būs jāceļ pensijas vecums vēl augstāk, kas sekmē darbaspēka novecošanas procesam un attiecīgi samazina arī darbaspēka piedāvājuma kvalitāti, jo vecākie darbinieki pakāpeniski zaudē kvalifikāciju, ātrāk nogurst un nespēj pildīt daļu no fiziskā darba. Latvijas Republikas CSP dati liecina, ka 1990. gadā Latvijas iedzīvotāju vidējais vecums bija 36.3 gadi, tad 2000. gadā – 38.7 gadi, bet 2011. gada sākumā Latvijas iedzīvotāju vidējais vecums pieauga līdz 41,6 gadiem. [2]

Pēdējo gadu laikā arī vidējais mūža ilgums Latvijā turpināja palielināties. Pēc CSP datiem 2000. gadā vidējais mūža ilgums Latvijā bija 71 gads: vīriešiem – 64.9, sievietēm - 76 gadi, bet 2010. gadā tas pieauga līdz 72.7 gadiem: vīriešiem – 67.3 un sievietēm – 77.7 gadi. [2] Šo pieaugumu autors varētu paskaidrot ar medicīnas attīstību un to pieejamības palielināšanu, kā arī ar sociāli-ekonomisko apstākļu uzlabojumu.

2.5. Latvijas darbaspēka kvantitatīvo rādītāju starptautiskais salīdzinājums

Attēlā 2.4. ir apkopoti dati par pasaules valstu iedzīvotāju vecumstruktūru 2011. gadā. Pieejami statistiskie dati tika sadalīti trijās kategorijās: iedzīvotāji vecumā līdz 14 gadiem; no 15 līdz 64 gadiem un iedzīvotāji virs 65 gadu vecumā, pieņemot, ka pirmā grupa atspoguļo iedzīvotāju skaitu līdz darbības vecumā, otrā – darbības un trešā – virs darbības vecumā. Valstis ir sakārtotas no apakšas uz augšu atkarībā no darbības vecumā iedzīvotāju īpatsvara, sākot ar visaugstāko. Lai atvieglotu salīdzināšanu, autors aprēķināja vidējo rādītāju visās grupās.

2.4. att. 2011. gada iedzīvotāju vecumstruktūras starptautiskais salīdzinājums (procentos) [3]

Diagrammas dati liecina par to, ka vislielākais darbaspējas vecumā iedzīvotāju īpatsvars ir Polijā (69.3%), kurai seko Ukraina un Gruzija. Latvija aizņem 4. vietu ar 66.6%, kas pārējo valstu fonā ir labs rādītājs un ir par 1.4 procentpunktu augstāks par vidējo rādītāju. Līdz ar to var secināt, ka Latvija pašlaik atrodas ekonomiski izdevīgajā stāvoklī un potenciālais darbaspēka piedāvājums valstī ir labā līmenī. Pārējas Baltijas valstis atpaliek no Latvijas rādītāja, tomēr vienalga iedzīvotāju īpatsvars darbaspējas vecumā šajās valstīs ir augstāks par vidējo rādītāju.

Viszemākais rādītājs ir Francijai, kur darbaspējas vecumā iedzīvotāju īpatsvars ir 62.5%. Tai seko Zviedrija, Itālija un Dānija. Spriežot pēc pieejamiem datiem, var secināt kā vidēji jaunajām Eiropas Savienības dalībvalstīm darbaspējīgo iedzīvotāju īpatsvars ir lielāks nekā vecajās valstīs, ko autors varētu pamatot ar iedzīvotāju novecošanas tendenci ekonomiski attīstītākajās valstīs, kas ir vērojama pēdējos gados.

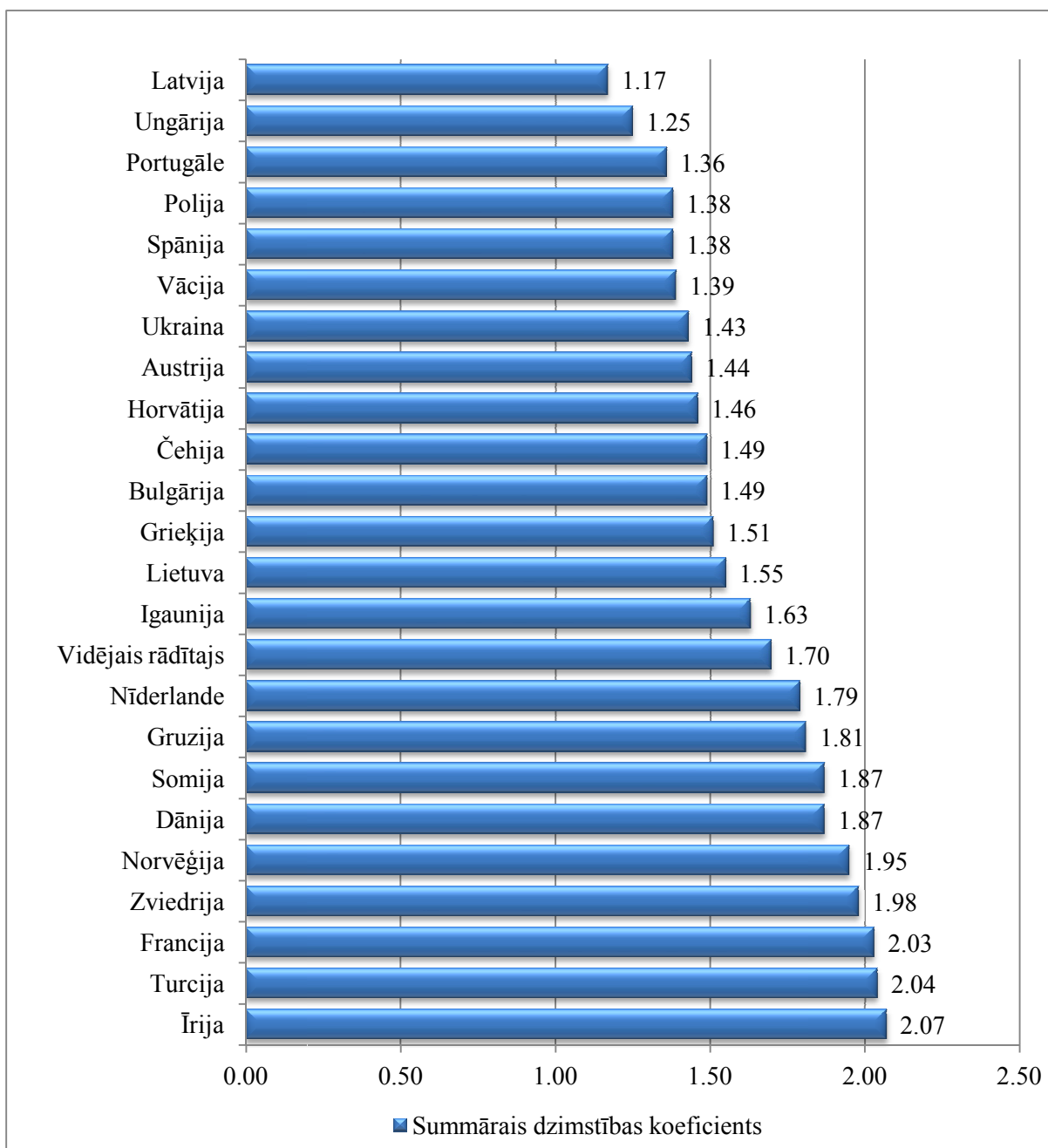
Arī analizējot datus par iedzīvotāju īpatsvaru virs darbaspējas vecumā var secināt, ka vairākās valstīs pastāv problēma ar darbaspēka novecošanas procesu. Salīdzinot ar pārējām valstīm, Latvijas rādītājs ir par 1.1 procentpunktu augstāks nekā vidējais un tas ir 20.1%, tomēr vairākās valstīs tas ir vēl augstāks. Īpaši aktuāli tas ir Vācijai, kur virs darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars ir 23.6% un Itālijai (23.5%). Arī Lietuvas un Igaunijas rādītāji ir augstāki par vidējo, tomēr mazliet zemāki nekā Latvijai.

Arī zem darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars Latvijā ir daudz zemāks par vidējo rādītāju un starpība sastāda 2.6 procentpunktus. Šajā ziņā Latvijai ir viens no sliktākajiem rādītājiem un Latvija visu valstu starpā aizņem trešo vietu. To apsteidza tikai Vācija un Bulgārija ar rādītājiem 12.9% un 13.2% attiecīgi. Savukārt, vislielākais līdz darbaspējas iedzīvotāju īpatsvars ar lielo atrāvumu ir Turcijai ar īpatsvaru 25.2%, kas ir par 9.4 procentpunktiem augstāks par vidējo. Arī virs darbaspējas vecumā iedzīvotāju īpatsvara ziņā tai ir vislabākais rādītājs – tikai 8.6%, kas ir par 10.4% zemāks par vidējo. Arī Īrijai un Norvēģijai zem un virs darbaspējas vecuma iedzīvotāju attiecības ir visperspektīvākās, kas norāda uz to nākotnes potenciālu.

Līdz ar to, var secināt, ka pašlaik darbaspēka piedāvājuma ziņā visizdevīgākajā situācijā atrodas Polija, Ukraina un Gruzija, tomēr, novērtējot perspektīvas, kādu desmit gadu laikā situācija kardināli mainīsies. Visperspektīvākās valstis no darbaspēka piedāvājuma aspekta pašlaik ir Grieķija, kam seko Īrija un Norvēģija. Turpretī, ar vislielākajām problēmām darbaspēka trūkuma dēļ saskarsies Vācija, Īrija un Latvija. Līdz ar to, autors uzskata, ka tieši šīm trijām valstīm, kuru starpā ir arī Latvija, visnopietnāk jāapdomā sava stimulējošā demogrāfiskā politika un ārzemju darbaspēka piesaistīšanas iespējas, kuru, vārdiem sākot, gan

Vācija, gan Īrija jau ilgo laiku praktizē. Autors ieteic arī Latvijai nopietnāk aizdomāties par ārzemju darbaspēka piesaistīšanu, sekojot šo valstu pozitīvam piemēram.

Attēlā 2.5. ir apkopoti dati par starptautisko dzimstības līmeni 2010. gadā. Diemžēl, dati par 2011. gada rādītājiem vēl nebija pieejami. Summārais dzimstības koeficients atspoguļo vidējo bērnu skaitu, kas varētu piedzimt sievietei viņas dzīves laikā, saglabājoties attiecīgā gada dzimstības līmenim. [3] Lai atvieglotu salīdzināšanu, autors aprēķināja arī vidējo rādītāju.

2.5. att. 2010. gada summārā dzimstības koeficienta starptautiskais salīdzinājums [2]

Apskatīto valstu vidējais summārais dzimstības koeficients ir 1.7. Valstis ar viszemākajiem dzimstības koeficientiem ir Latvija, Ungārija, Portugāle un Polija. Valstis ar visaugstāko koeficientu ir Īrija, Turcija, Francija, Zviedrija, un Norvēģija. No šādā valstu izvietojumā var secināt, ka kopumā ES vecajām dalībvalstīm dzimstības līmenis ir augstāks, nekā jaunajām dalībvalstīm. Šādu situāciju autors var pamatot ar to, ka valstis ar augstāko labklājības līmeni īsteno aktīvus un kompleksus dzimstības veicināšanas pasākumus un tajās pastāv attīstītākā sociālās apdrošināšanas sistēma, kas stimulē dzimstību.

2010. gadā dzimstības koeficients Latvijā bija 1.17, kas ir zemākais rādītājs visā Eiropas Savienībā. Normālai paaudžu nomaiņai summārajam dzimstības rādītājam būtu jābūt 2.1-2.2 bērniem, kas Latvijā pēdējo reizi bija vērojams astoņdesmito gadu vidū. [26] Šādu situāciju Latvijā autors var skaidrot ar Pasaules ekonomiskās krīzes sekām. Pieaugot bezdarba līmenim un samazinoties kopējiem ienākumiem, samazinājās cilvēku pārliecība nākotnē un viņu gatavība veidot ģimenes. Vēl viens iemesls, kas ir tieši saistīts ar pirmo, ir Latvijas iedzīvotāju emigrācija uz citām valstīm, meklējot darbu, jo pārsvarā aizbraukušie ir jaunie cilvēki reproduktīvajā vecumā.

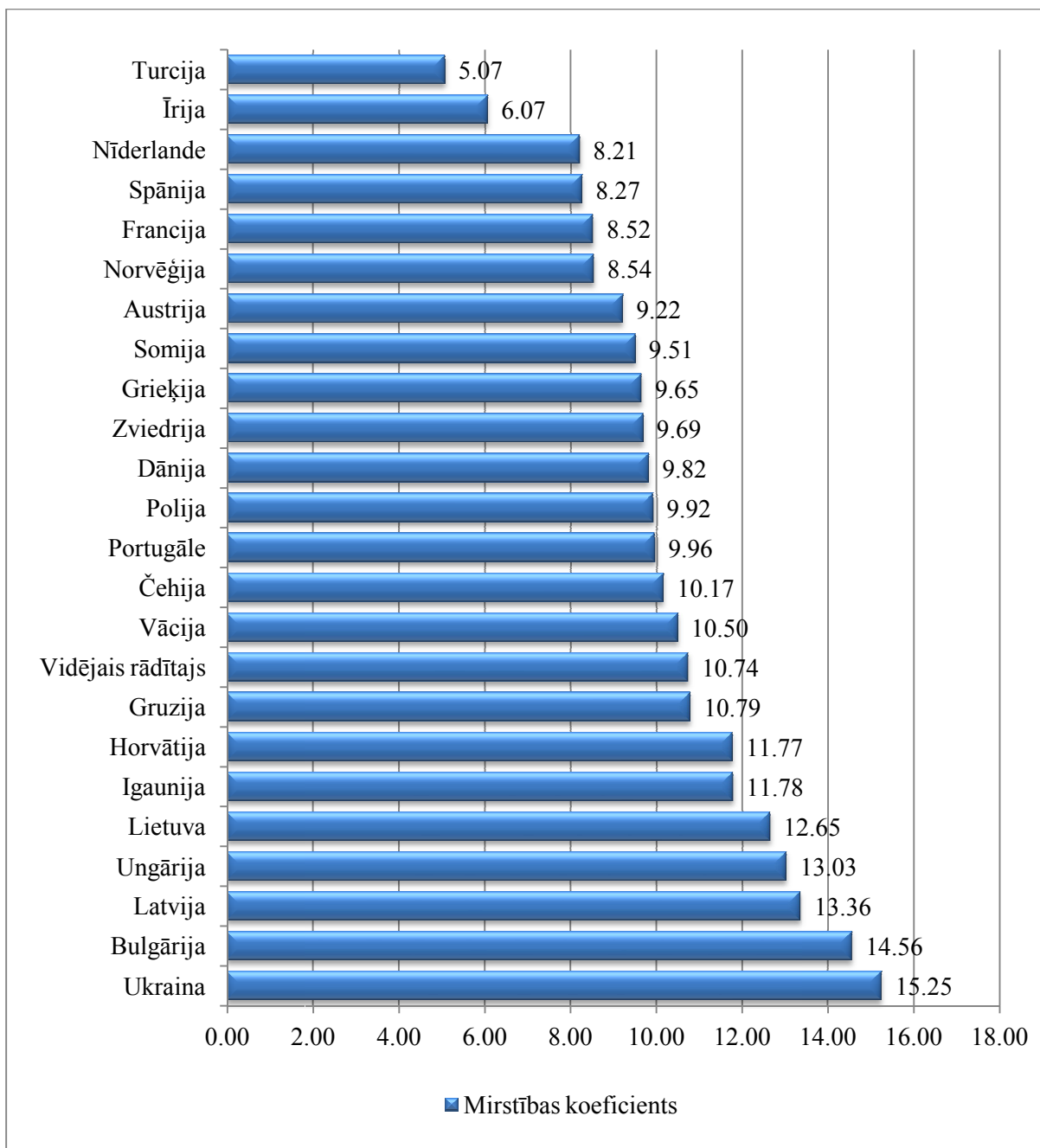
Pārējām Baltijas valstīm dzimstības koeficients arī ir zems, tomēr Igaunijai šis rādītājs ir virs Eiropas Savienības vidēja līmeņa.

Valsts ar vislielāko summāro dzimstības koeficientu 2010. gadā ir Īrija, kurai šis rādītājs ir 2.07. Tomēr, pat ar šādu koeficientu nav iespējams nodrošināt normālu iedzīvotāju atražošanas procesu. Tas nozīmē, ka visā Eiropas Savienībā dzimušo skaits nevar kompensēt mirušo skaitu. Šāda situācija apdraud ar iedzīvotāju skaita un līdz ar to arī darbaspēka resursu strauju samazinājumu.

Autors var minēt vairākus iemeslus, ar kuriem skaidrot tik zemu dzimstības līmeni Eiropas Savienībā un viens no tiem ir jau minētās sekas pēc Pasaules ekonomiskās krīzes. Kā otro var minēt sociālo faktoru: sabiedrībā pastāvošās vērtības un attieksmi pret ģimeni un bērnu skaitu, domājot par sevi individuāli un par valsti kopumā. Un vēl viens faktors, kas ir raksturīgs attīstītājām valstīm ir tas, ka sievietes reproduktīvajā vecumā lielāku daļu no sava laika tērē uz izglītību un karjeru, līdz ar to ierobežojot savas iespējas audzināt bērnus.

Kopumā, var secināt, ka nevienai no apskatītajām valstīm dzimstības koeficients nav pārsniedzis 2.1 atzīmi, kas ir nepieciešams normālai paaudžu nomaiņai. Līdz ar to kopējais dzimstības līmenis Eiropā ir vērtējams negatīvi un prasa steidzamo iejaukšanos no valdības puses, stimulējot dzimstības līmeni.

Attēlā 2.6. ir apkopotī dati par starptautisko mirstības līmeni 2010. gadā. Mirstības koeficients atspoguļo vienā gadā valstī mirušo skaitu uz 1000 patstāvīgiem iedzīvotājiem. [2] Lai atvieglotu salīdzināšanu, autors aprēķināja arī vidējo rādītāju.

2.6. att. 2010. gada mirstības koeficienta starptautiskais salīdzinājums [3]

Apskatīto valstu vidējais mirstības koeficients ir 10.74. Valstis ar visaugstāko mirstības koeficientiem ir Ukraina, Bulgārija, Latvija un Ungārija. Valstis ar viszemāko koeficientu ir Turcija, Īrija, Nīderlande un Spānija. No valstu izvietojuma var secināt, ka kopumā ES vecajam dalībvalstīm mirstības koeficients ir zemāks, nekā jaunajām dalībvalstīm. Situāciju autors var saistīt ar to, ka valstis ar augstāko labklājības līmeni vairāk līdzekļu patērē uz veselības aprūpi un uz sociālajām programmām, kā arī tajās pastāv attīstītākā sociālās apdrošināšanas sistēma, kas palīdz iedzīvotājiem saņemt nepieciešamo veselības aprūpi.

Valsts ar viszemāko mirstības koeficientu 2010. gadā ir Turcija, kurai šis rādītājs ir 5.07. Turcijai ir ne tikai zemākais mirstības koeficients, bet arī augstākais summārais

dzimstības koeficients. Ļoti līdzīga situācija ir Īrijai. To var skaidrot ar attīstītu veselības nozari un ar lieliem izdevumiem, ko valstis patērē uz iedzīvotāju labklājību.

2010. gadā mirstības koeficients Latvijā bija 13.36, kas ir trešais augstākais rādītājs visām no apskatītajām valstīm. Šis rādītājs pārsniedz dzimstības līmeni un līdz ar to nenodrošina iedzīvotāju atražošanas procesu. Šādu starpību no vidēja Eiropas Savienības līmeņa pēc autora domām var skaidrot ar kopējo sociālekonomisko situāciju valstī un nedraudzīgu ienākumu sadali starp sabiedrības slāņiem. Valstī noteiktais iztikas minimums un minimālais pensijas apmērs nespēj sagādāt pietiekamu līdzekļu daudzumu gan primāro vajadzību nodrošināšanai, gan veselības aprūpei. Otrais svarīgais cēlonis ir veselības aprūpes pieejamība, jo Latvijā ir jūtamas problēmas ar medicīnisko palīdzību ārpus lielākajām pilsētām.

Pārējām Baltijas valstīm mirstības koeficients arī ir viens no zemākajiem izvēlēto valstu starpā. Gan Igaunijai, gan Lietuvai šis koeficients stipri atpaliek no vidēja līmeņa.

Tomēr, salīdzinot ar pārējām pasaules valstīm, šis rādītājs nav ļoti slikts, tāpēc nevar teikt, ka Latvijā iedzīvotāju skaits samazinās tieši augstas mirstības dēļ. Vislielākā problēma, kas apdraud Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvo aspektu ir iedzīvotāju dzimstības kritums un pastiprināta emigrācijas no valsts.

Darba ietvaros bija paredzēts veikt arī migrācijas saldo starptautisko salīdzinājumu, tomēr pieejami dati nederēja salīdzināšanai, jo katrai valstij ir savas emigrantu uzskaites politika un metodes, kas dažreiz ņem vērā aprēķinātu neregistrēto emigrantu skaitu, bet dažreiz ņem vērā tikai reģistrēto emigrantu plūsmu (kā tas ir Latvijā). Tomēr, ņemot vērā Eiropas Savienības Statistikas biroja publicētos datus, var izdarīt secinājumu, ka darbaspēka aizplūduma problēma ir aktuālā vairākām Eiropas valstīm, tajā skaitā arī visām Baltijas valstīm, Grieķijai, Īrijai un Slovēnijai. Savukārt, vislielākais imigrantu skaits ir vērojams Itālijā, Lielbritānijā, Vācijā un Dānijā jeb valstīs, kur pašlaik ir stabilākā ekonomiskā situācija un zemāks bezdarba līmenis.

Apkopojot otrā daļā analizēto informāciju, autors secināja, ka no darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvas puses Latvijā pastāv nopietnas problēmas, kas ir saistītas ar dzimstības sarūkumu un līdz ar to arī negatīviem darbaspēka resursu prognozēm; darbaspēka aizplūdumu no valsts negatīvā migrācijas saldo dēļ; kā arī iedzīvotāju novecošanas procesu, kas ne tikai ietekmē nākotnes darba resursu daudzumu, bet arī pazemina darbaspēka kvalitāti. Nākamai darbaspēka piedāvājuma aspekts, kas tiks apskatīts darba ietvaros trešajā darba daļā, ir tā kvalitāte.

3. LATVIJAS DARBASPĒKA KVALITATĪVU RĀDĪTĀJU NOVĒRTĒJUMS

3.1. Latvijas iedzīvotāju struktūras analīze pēc izglītība līmeņa un virziena

Šajā nodaļā tiks apskatīts Latvijas darbaspēka sadalījums pēc iegūta izglītības līmeņa un virziena, kā arī tiks novērtēta darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstība, prognozējot to iespējamās izmaiņas nākotnē. Statistiskie dati ir izmantoti Latvijas darbaspēka tirgus analīzei pagātnē un nākotnes perspektīvu novērtējumam, kas palīdzēs konstatēt iespējamās problēmas Latvijas darbaspēka tirgū ilglaicīgā periodā. Galvenie datu avoti ir Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes un Eiropas Savienības Statistikas biroja datubāzes. Pētījums pamatojas uz autora izstrādāto un paveikto Latvijas iedzīvotāju aptauju.

Tabulā 3.1. ir apkopoti dati par Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumu pēc izglītības līmeņa laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam ieskaitot.

3.1. tabula

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pa izglītības līmeņiem laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam [2]

Gads	Augstāka izglītība		Arodizglītība vai profesionālā vidējā izglītība		Vispārējā vidējā izglītība		Pamatizglītība		Zemāka par pamatizglītību	
	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)
2000	213.9	19.5	454.5	41.3	275.8	25.1	135.2	12.3	20.5	1.9
2001	217.9	19.7	425	38.4	259.7	23.5	186.3	16.8	17.8	1.6
2002	227.9	20.3	438.7	39.1	276.6	24.6	166	14.8	14.2	1.3
2003	213.8	19	454.5	40.4	286.4	25.4	160.2	14.2	11	1
2004	241.6	21.3	442	38.9	293.8	25.9	148.5	13.1	10.4	0.9
2005	253.1	22.3	424.3	37.4	294.5	25.9	153.6	13.5	10.2	0.9
2006	263.8	22.6	430.6	36.9	302.6	25.9	159.3	13.6	10.8	0.9
2007	281.2	23.6	420.4	35.3	315.3	26.5	161.8	13.6	8.8	0.7
2008	316.5	26	429	35.3	307	25.3	154.5	12.7	8.5	0.7
2009	319	26.9	418.3	35.2	302.2	25.4	141.8	11.9	6	0.5
2010	321.8	27.8	413.3	35.7	290.1	25.1	126.9	11	4.3	0.4
2011	335.4	29.2	401	35	278	24.2	125.5	10.9	6.8	0.6

Izpētot tabulā 3.1. attēlotus datus var secināt, ka laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam lielākai daļai Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju bija vidējais izglītības līmenis, kas 2011. gadā bija raksturīgs 59.2% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju. Lielākais īpatsvars ir

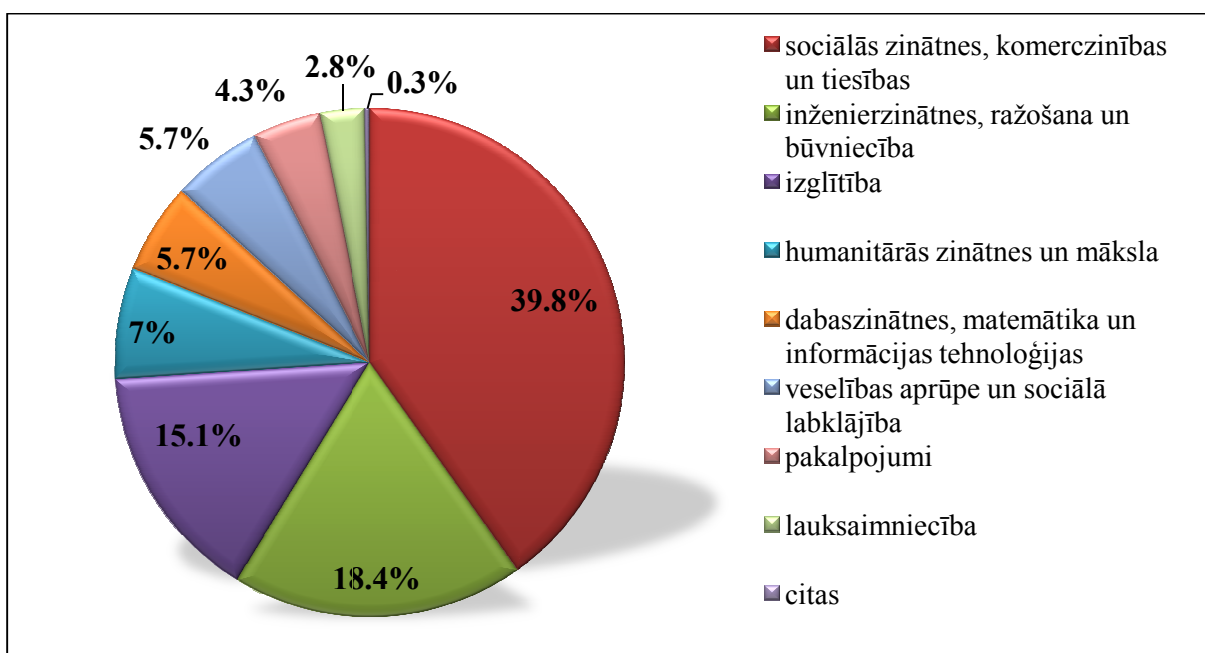
tieši iedzīvotājiem ar arodizglītību vai vidējo profesionālo izglītību, kuru īpatsvars 2011. gadā bija 35%. Savukārt, vismazākais īpatsvars bija iedzīvotājiem ar izglītību zemāko par pamata un to īpatsvars 2011. gadā bija mazāks par 1% jeb 0.6%. 2011. gadā 29.2% no visiem ekonomiski aktīviem iedzīvotājiem bija iedzīvotāji ar augstāko izglītību, savukārt, 10.9% - iedzīvotāji ar pamata izglītību.

Izpētot datus par iedzīvotāju izglītības līmeni laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam dinamiskā, autors secināja, ka sākot ar 2000. gadu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits ar izglītību zemāko par pamata sāka strauji samazināties. Salīdzinot ar 2000. gadu, to skaits samazinājās par 66.8% jeb apmēram trīsreiz. Arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitam ar pamata izglītību kopš 2007. gada ir vērojama līdzīga tendence. Pēc autora domām, pirmkārt, to varētu skaidrot ar kopējo izglītības nozīmes pieaugumu pasaulē, kas motivē iedzīvotājus mācīties un paaugstināt savu kvalifikāciju, lai iegūtu augstāk atalgotu un prestižāku darbu, pastāvot augstai konkurencei darba tirgū un pieaugot kopējam izglītības līmenim pasaulē. Līdz ar to, jaunākas paaudzes izglītotāki darba ņēmēji aizvieto vecākus, paaugstinot kopējo darbaspēka piedāvājuma kvalitāti valstī. Otrais iespējamais iemesls ir migrācijas pieaugums, ko veicinājis ES atvērtais darba tirgus. Latvijas iedzīvotāji darbības vecumā ar zemu izglītības līmeni, līdz ar to arī strādājošie mazāk kvalificētos darbus ar zemāko atalgojumu, emigrē ārvalstīs, kur par šo pašu mazkvalificēto un fiziski grūtāko darbu var saņemt lielāko atalgojumu un paaugstināt savu dzīves līmeni. Autors uzskata, ka vēl viens iemesls ir valsts kopējā ekonomiskā stāvokļa pasliktinājums pēc 2007. gada krīzes, kas veicināja bezdarba līmeņa pieaugumu. Tas, savukārt, arī sekmēja emigrācijai un paaugstināja konkurenci darbaspēka tirgū. Līdz ar to, noalgojot darbiniekus, darba devējiem pieauga izvēles iespējas un samazinājās iedzīvotāju ar zemāko izglītības līmeni konkurentsipēja. Arī būvniecības un rūpniecības nozaru sarūkums valstī, kur bija mazāka nozīmē darbinieku izglītības līmenim, veicināja mazkvalificēta darbaspēka nodarbinātības līmeņa samazinājumu.

Nākama pozitīva tendence, kas ir vērojama laika periodā no 2000. līdz 2011. gadam, ir straujš ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugums ar augstāko izglītības līmeni, kas arī tieši norāda uz darbaspēka piedāvājuma kvalitātes uzlabojumu. Salīdzinot ar 2000. gadu, 2011. gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītības līmeni pieauga par 56.8% jeb 1.6 reizēs. 2011. gadā gandrīz 1/3 no visiem ekonomiski aktīviem iedzīvotājiem bija cilvēki ar augstāko izglītības līmeni un pozitīvi ir vērtējama stabila un strauja pieauguma tendence to starpā. Pēc autora domām, pirmkārt, tas ir skaidrojams ar izdevīgu iedzīvotāju vecumstruktūru, kas ir pašlaik vērojama Latvijā. Pateicoties augstam dzimstības līmenim līdz 90. gadu sākumam, 2011. gadā Latvijā ir vērojams liels jaunākas paaudzes darbaspēka īpatsvars vecumā grupā no 20 līdz 30 gadiem. Otrkārt, mūsdienu sabiedrībā augstākais

izglītības līmenis kļūst nevis par atsevišķo indivīdu prerogatīvu, bet par nepieciešamo prasību savas konkurentspejas nodrošināšanai, pastāvot brīva darba tirgus nosacījumiem. Līdz ar to pieaug iedzīvotāju motivācija saņemt augstāko izglītību, lai nodrošināt sev izdevīgākus darba nosacījumus nākotnē.

Pasaulē pieaug arī izglītības virziena nozīmē, jo attīstoties pasaules tautsaimniecībai un mēģinot efektīvāk izmantot pieejamus resursus, pieaug arī darba dalīšanas nozīmē. Līdz ar to, darba dēvēji meklē darbiniekus, kas ir profesionāļi kādā savā atsevišķā specialitātē. Attēlā 3.1. ir apkopoti dati par ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ar augstāko izglītību sadalījumu pa izglītības tematiskajām grupām.

3.1. att. Latvijas ekonomiski aktīvie iedzīvotāji ar augstāko izglītību sadalījumā pa izglītības tematiskajām grupām 2010. gadā (procentos) [6, 19]

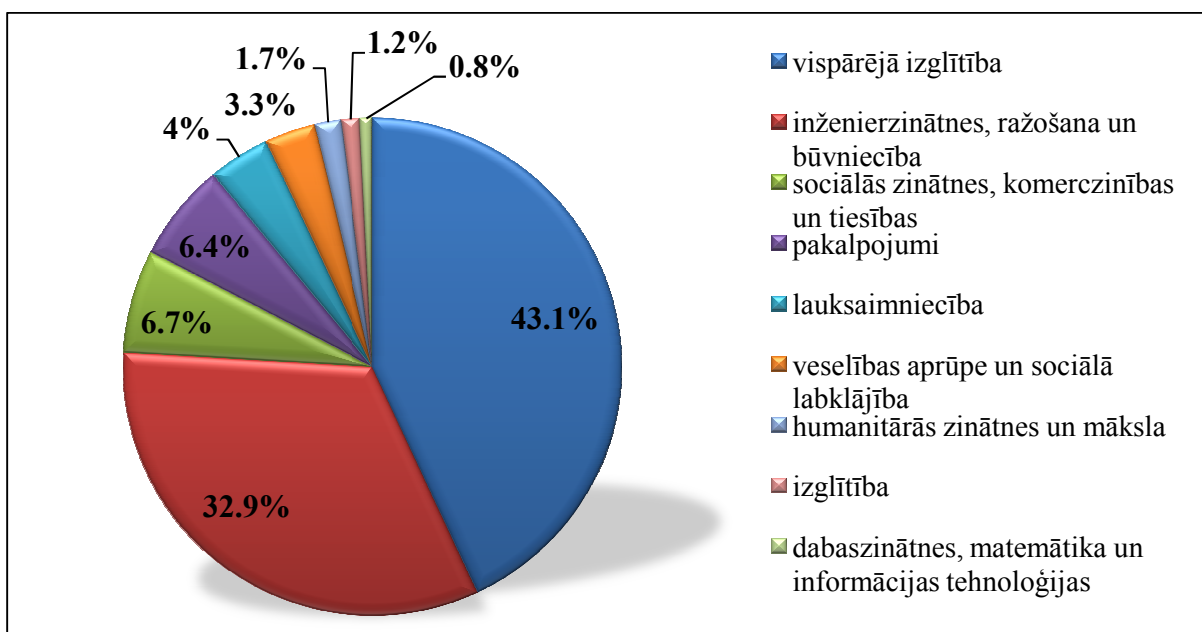
2010. gadā vislielākais īpatsvars, 39.8%, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju starpā ar augstāko izglītību bija sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību izglītības grupu pārstāvjiem. Otrajā vietā ir inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskā grupa ar 18.4% un trešajā vietā – izglītības grupa ar 15.1%. Savukārt, visnepopulārākie izglītības virzieni ir lauksaimniecība (2.8%), pakalpojumi (4.3%), veselības aprūpe un sociālā labklājība (5.7%) un dabaszinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas (5.7%).

Šāda veida popularitāti tematiskajā grupā sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības autors varētu skaidrot ar attiecīgo profesiju prestižu, salīdzinoši augstāko atalgojumu, ar tā saukto „balto apkaklīšu” darba nosacījumiem jeb darbu ofisā, kā arī izvēlēto profesiju elastīgumu, kas dod plašāku darba vietu izvēles iespēju pēc studiju beigām.

Autors uzskata, ka inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības tematiskās grupas popularitāte varētu būt skaidrojama ar PSRS laikā attīstīto rūpniecību un augsto darba pieprasījumu pēc inženierspecialitātes pārstāvjiem, kas motivēja iedzīvotājus apgūt attiecīgas profesijas. Vēl viens faktors, kas varēja sekmēt šīs grupas popularitāti ir būvniecības nozares strauja attīstība līdz ekonomiskajai krīzei. Šajā tematiskajā grupā 36,1% ir cilvēki virs 50 gadu vecumā, jauno cilvēku starpā lielākā popularitāte ir citām jomām, īpaši sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību studijām.

Liels vecāku cilvēku īpatsvars ar augstāko izglītību ir arī lauksaimniecības specialitātēs. Lauksaimniecības un pakalpojumu tematisko grupu mazs īpatsvars ir skaidrojams ar ierobežotu izglītības piedāvājumu šajā virzienā, gan arī ar nelielu darba vietu piedāvājumu, kas prasa augstākās izglītības esamību. Veselības aprūpe un sociālā labklājība un dabaszinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas tematisko grupu mazo īpatsvaru autors varētu skaidrot gan ar šo specialitāšu sarežģītību un specifiku, gan ar neelastīgumu, kas ierobežo turpmākas darba vietas izvēles iespējas.

Attēlā 3.2. ir apkopoti dati par Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ar vidējo izglītību sadalījumu pa izglītības tematiskajām grupām 2010. gadā.

3.2. att. Latvijas ekonomiski aktīvie iedzīvotāji ar vidējo izglītību sadalījumā pa izglītības tematiskajām grupām 2010. gadā (procentos) [6, 20]

Vislielākais īpatsvars, 43.1%, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ar vidējo izglītību starpā ir tematiskajā grupā vispārēja izglītība jeb iedzīvotājiem, kas pēc vidējas skolas neapguva nekādu profesiju vai specialitāti. Tomēr, izmantojot CSP datubāzē publicētos datus, var

izdarīt secinājumu, ka kopš 2007. gada to skaits sāka pakāpeniski samazināties. [2.] Pēc autora domām, iestājoties ekonomiskajai krīzei un samazinoties darba vietu skaitam, vairāki iedzīvotāji nolēma atsākt mācības, jo bija atbrīvoti no darba attiecībām un viņiem parādījās brīvais laiks, kā arī tāpēc, lai paaugstinātu savu konkurentsipēju darba tirgū.

Otrais lielākais īpatsvars, 32.9%, ir izglītības tematiskajai grupai inženierzinātnes, ražošana un būvniecība, kas aizņem ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ar vidējo profesionālo izglītības līmeni starpā īpatsvaru 57.7%. Autors to varētu skaidrot gan ar šo specialitāšu augsto pieprasījumu darba tirgū, gan ar plašu izglītības iespēju piedāvājumu valstī, gan ar šīs tematiskas grupas plašumu. Trešā grupa pēc popularitātes ir sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības. Pēc autora domām šīs grupas popularitāte ir skaidrojama ar tiem pašiem faktoriem, kas ir minēti analizējot iedzīvotāju sadalījumu ar augstāko izglītību: attiecīgo profesiju prestižs, salīdzinoši augsts atalgojums, izdevīgi darba nosacījumi un profesiju elastīgumu.

Visnepopulārākās tematiskās izglītības grupas ir dabaszinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas (0.8%), izglītība (1.2%) un humanitārās zinātnes un māksla (1.7%), kas lielākoties ir skaidrojams ar to, ka šajās specialitātes ir pieprasīta tieši augstākā izglītība.

Tabulā 3.2. ir atspoguļoti dati par Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izmantotām papildus izglītības iespējām no 2002. līdz 2011. gadam.

3.2. tabula

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc papildus izglītības laika periodā no 2002. līdz 2011. gadam [2]

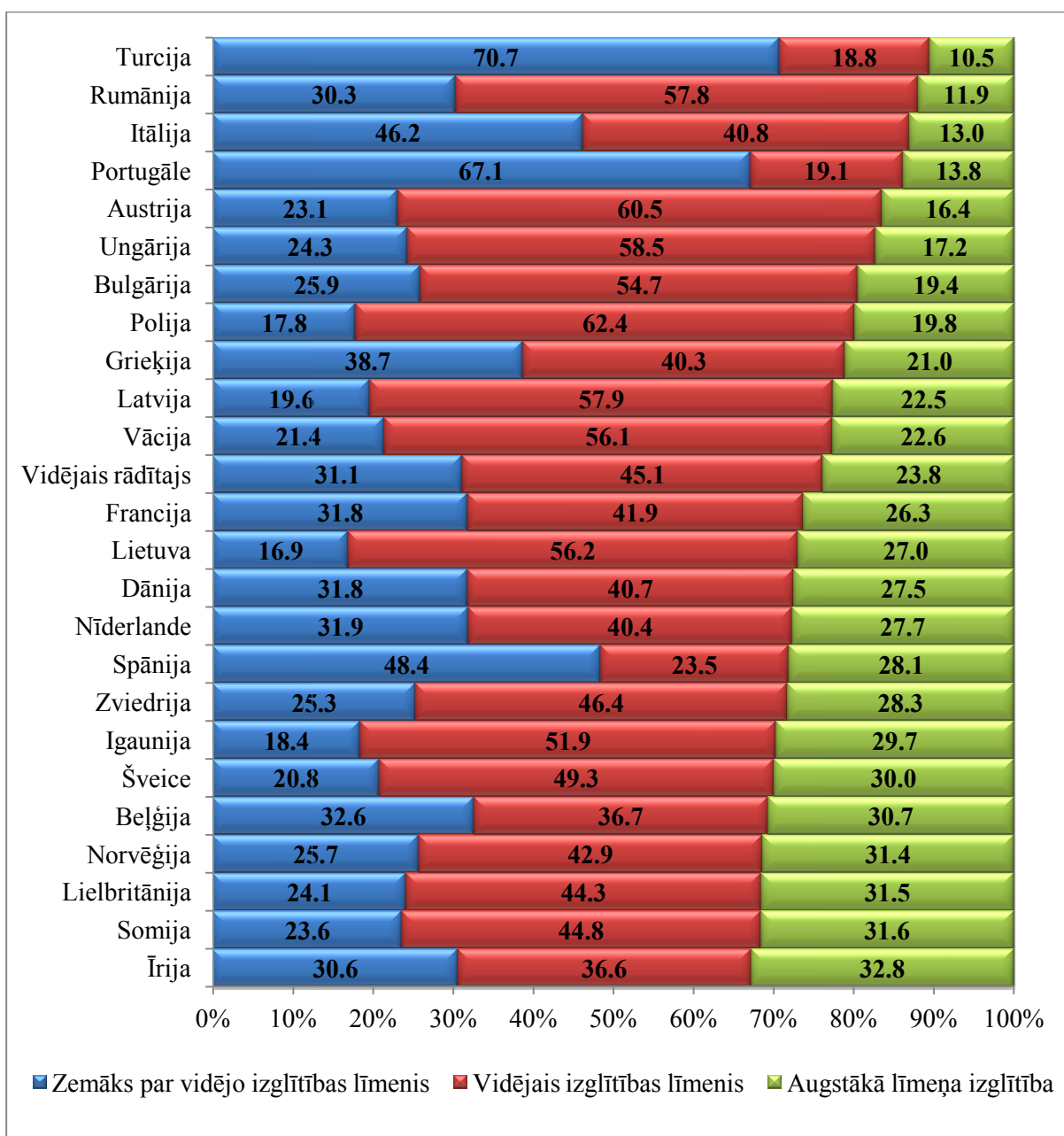
Gads	Piedalījās kursos, semināros vai apmācībās		..lai iegūtu vai papildinātu zināšanas, kas nepieciešamas darbam		Nepiedalījās papildus apmācībās	
	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)	Skaits (tūkst.)	Skaits (%)
2002	53.2	4.7	48.9	91.9	1070.3	95.3
2003	53.4	4.7	50.1	93.8	1072.6	95.3
2004	52.9	4.7	49.8	94.1	1083.4	95.3
2005	52.2	4.6	40.6	77.9	1083.4	95.4
2006	47.7	4.1	37.4	78.5	1119.8	95.9
2007	50.3	4.2	37.9	75.4	1140.7	95.8
2008	38.8	3.2	30.2	78	1177	96.8
2009	30.7	2.6	23.4	76.3	1156.7	97.4
2010	28.2	2.4	20.2	71.5	1128.7	97.6
2011	37.9	3.3	30.1	79.5	1109	96.7

1.11 miljons ekonomiski aktīvo iedzīvotāju jeb 96.7% no kopēja darbaspēka piedāvājuma nepiedalījās papildus apmācībās. Autors to vērtē ļoti negatīvi, jo tas norāda uz to, ka Latvijas darbaspēks ir samēra inerts, ka iedzīvotāji nevēlās pilnveidoties un uzlabot savas profesionālās prasmes. Ja cilvēks pilda kādus noteiktus pienākumus savā darbavietā, viņš netiecas uzzināt vairāk un paaugstināt sava darba efektivitāti, izmantojot papildus kursus vai apmācības. Ja varētu pieņemt, ka mazkvalificēta darba veicējiem nav lielas nepieciešamības paaugstināt savu kvalifikāciju speciālajosursos, tad ņemot vērā kā gandrīz 30% ekonomiski aktīviem iedzīvotājiem ir augstākā izglītība un viņiem ir vajadzība pastāvīgi atjaunot informāciju un atkārtot mācību iestādē iegūtas zināšanas, tad 3.3% no kopēja darbaspēka ir ļoti zems rādītājs.

Izpētot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījumu pēc papildus izglītības no 2002. līdz 2011. gadam dinamikā, autors konstatēja, ka negatīva tendence ar laiku kļūst vēl izteiktākā un iedzīvotāju skaits, kas piedalījās apmācībās pakāpeniski samazinās. Salīdzinot ar 2002. gadu, 2010. gadā to skaits samazinājās par 25 tūkstošiem cilvēku jeb par 47%. Šāda veida kritumu, kas it īpaši straujš bija 2008. gadā, autors varētu pamatot ar ekonomisko krīzi valstī un ar to saistīto bezdarba līmeņa pieaugumu. Pirmkārt, samazinoties nodarbinātības līmenim, vairāki cilvēki zaudēja iespēju izmantot darba devēja apmaksātus kursus. Otrkārt, samazinoties ieņēmumiem, vairāki uzņēmumi zaudēja iespēju piedāvāt apmaksātus kursus darbiniekiem. Un, visbeidzot, samazinoties ieņēmumiem valstiskā līmenī arī vairāki iedzīvotāji nevarēja atļauties tērēt līdzekļus uz maksas apmācībām.

Tomēr, uzlabojoties valsts ekonomiskajam stāvoklim un pieaugot iedzīvotāju labklājībai, 2011. gadā ir vērojams diezgan jūtams ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugums, kas izmantoja papildus izglītības iespējas. Pieaugums, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, sastādīja 9.7 tūkstošus iedzīvotāju jeb 25.6%, kas ir vērtējams ļoti pozitīvi un jācer, ka šāda tendence turpināsies arī turpmāk.

Attēlā 3.3. ir apkopoti dati par pasaules valstu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izglītības līmeņa struktūru 2010. gadā. Pieejami statistiskie dati tika sadalīti trijās kategorijās: iedzīvotāji ar zemāko par vidējo izglītības līmeni; ar vidējo izglītības līmeni un iedzīvotāji ar augstāko izglītības līmeni. Valstis ir sakārtotas no apakšas uz augšu atkarībā no iedzīvotāju īpatsvara ar augstāko izglītības līmeni sākot ar visaugstāko. Lai atvieglotu salīdzināšanu, autors aprēķināja vidējo rādītāju visās grupās.

3.3. att. 2010. gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izglītības līmeņa starptautiskais salīdzinājums (procentos) [3]

Pēc grafika 3.3. var secināt, ka vislielākais īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ar augstāko izglītības līmeni atrodas Īrijā (32.8%), Somijā (31.6%), Lielbritānijā (31.5%) un Norvēģijā (31.4%). Pēc autora domām tas galvenokārt ir saistīts ar augsto izglītības finansējumu šajās valstīs. Pēc Eiropas Savienības Statistikas biroja sniegtajiem datiem katra no šīm valstīm tērē uz izglītības vajadzībām vairāk nekā 6% no IKP (salīdzinājumam, vidējais rādītājs ir apmēram 5%). [3] Tāpat autors to varētu saistīt ar kopējo valsts attīstības līmeni. Pastāvot augsti attīstītai ražošanas jomai un lielam augstās pievienotās vērtības sektoram, valstij ir nepieciešami augsti kvalificēti darbinieki ar augstāko izglītību. Savukārt, vismazākais īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ar augstāko izglītības līmeni atrodas

Turcijā (10.5%), Rumānijā (11.9%), Itālijā (13%) un Portugālē (13.8%). Ko autors arī varētu skaidrot ar tautsaimniecības struktūru šajās valstīs, kas mazākā mērā pieprasa augstāko izglītību no darbaspēka.

Latvija izpētīto valstu starpā atrodas zem vidējā rādītāja un ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību Latvijā ir 22.5%, kas par 1.3 procentpunktiem atpaliek no vidējas vērtības. Turpretī, pārējās Baltijas valstīs šis rādītājs ir augstāks par vidējo – Lietuvai tas ir 27% un Igaunijai – 29.7%, kas ir septītais labākais rādītājs.

Novērtējot ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvaru ar izglītību zemāko par vidējo, var konstatēt, kā šajā ziņā Latvijai ir viens no labākajiem rādītājiem – 19.6, kas atrodas ceturtajā vietā pēc Lietuvas (16.9%), Polijas (17.8%), un Igaunijas (18.4%). Tas norāda uz to, ka visās Baltijas valstīs ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izglītības līmenis ir salīdzinoši augsts. Pēc autora domām, pirmkārt, to varētu skaidrot ar šajās valstīs attīstīto pakalpojumu un finanšu sfēru, kas pieprasa no darbiniekiem attiecīgas zināšanas un kvalifikāciju. Otrkārt, zemo ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvaru ar izglītību zemāko par vidējo varētu skaidrot ar to, ka labākie rādītāji ir tieši bijušām PSRS valstīm, jo PSRS laikā īpaši populārā bija tieši vidēji profesionālā izglītība. Treškārt, to ietekmē pārāk liela algu amplitūda dažādas kvalifikācijas darbiem, kas ir raksturīgākā šīm valstīm, salīdzinot ar vecajām Eiropas Savienības valstīm. Līdz ar to cilvēkiem pieaug motivācija saņemt augstākā līmeņa izglītību, jo no tā ļoti būtiski atšķirsies viņu ienākumu līmenis. Arī novērtējot Baltijas valstu izglītības finansējumu, var secināt, ka tas atrodas diezgan augstā līmenī salīdzinot ar pārējām apskatītajām valstīm. Vēl viens būtiskais faktors ir iespēja saņemt bezmaksas izglītību, kas arī sekmē iedzīvotāju izglītības līmeņa celšanai. Savukārt, vissliktākais rādītājs ir Turcijai (70.7%), Portugālei (67.1%) un Spānijai (48.4%), kurām ir raksturīgs gan zemākais izglītības finansējums, gan cita tautsaimniecības struktūra.

Līdz ar to autors secināja, ka kopējais darbaspēka kvalitātes novērtējums Latvijā ir pozitīvs. Latvijā ir diezgan augsts iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību un ar vidējo profesionālo izglītību, pie tām, šie rādītāji pastāvīgi uzlabojas. Arī salīdzinot ar citām pasaules valstīm Latvija atrodas diezgan izdevīgajā stāvoklī ar vienu no labākajiem rādītājiem iedzīvotāju ar izglītību zemāko par vidējo ziņā.

3.2. Latvijas darba ņēmēju aptaujas rezultātu analīze

Bakalaura darba ietvaros tika paredzēts veikt Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju aptauju, lai konstatētu iespējamās problēmas Latvijas darbaspēka kvalitatīvajā sastāvā un novērtēt darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma atbilstību. Pētījuma periods - sākot ar 2012. gada 10. martu un līdz 2012. gada 24. aprīlim. Aptaujā piedalījās vairāk nekā 600 respondenti, tomēr pētījuma prasībām atbilda 512 aptaujātie vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Pētījuma anketas tika izplatītas ar interneta starpniecību sociālajos tīklos, izmantojot speciālos reģistrēto dalībnieku filtrus, kas ļāva mērķtiecīgi atlasīt respondentus pēc nepieciešamajiem kritērijiem.

Anketa ietvēra sevī 26 jautājumus. Darba ņēmēju anketas paraugs ir pieejams pielikumā numurs 1, kā arī interneta vietnē http://bit.ly/darba_nemeja_anketa. Aptaujas veikšanai tika izmantota programma Google Forms, kas ļāva ļoti ērti kombinēt jautājumus un izlaist tos jautājumus, uz kuriem konkrētam respondentam nav jāatbild.

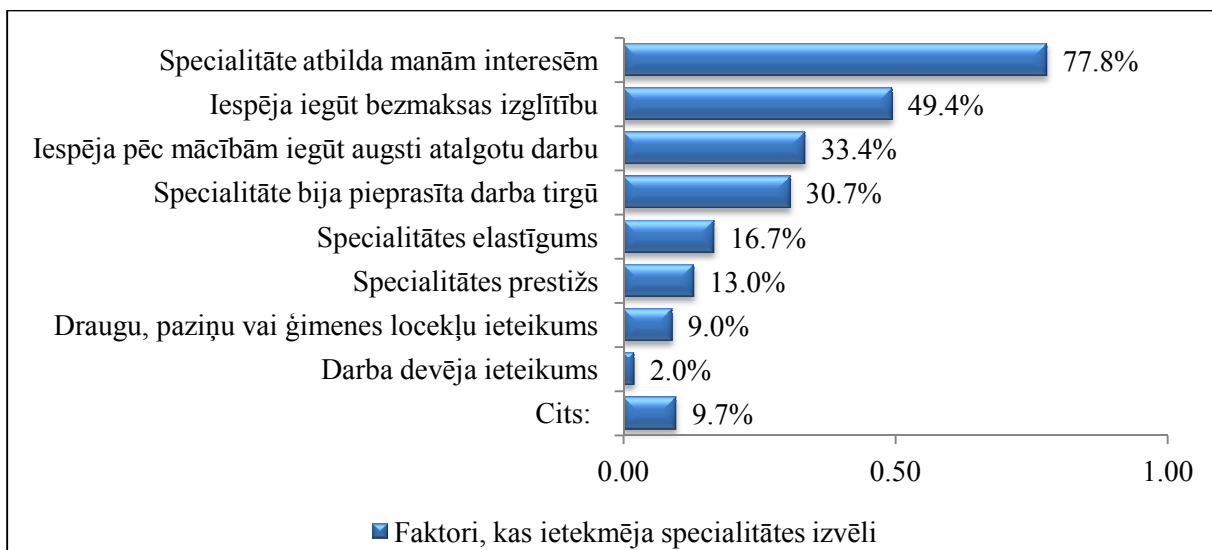
Aptaujāto vidējais vecums – 35.2 gadi. Respondentu dzimumstruktūra: sievietes – 52.7%, vīrieši – 47.3%. Lai atvieglotu datu apstrādes procesu, nosakot respondentu ģeogrāfisko izvietojumu, tika izmantota CSP datubāzēs lietotā reģionu klasifikācija. Aptaujāto ģeogrāfiskais izvietojums pēc faktiskās dzīves vietas: Rīgas reģions – 37%; Pierīgas reģions – 17%; Latgales reģions – 14%; Vidzemes – 12%; Kurzemes – 11% un Zemgales reģions – 10%.

Aptaujāto sadalījums pēc izglītības līmeņa: izglītības līmenis zemāks par pamata – 0.8%; pamata izglītība – 5.5%; vidējā vispārējā izglītība – 15.6%; vidējā profesionālā izglītība – 30.9%; 1. līmeņa profesionālā augstākā izglītība – 10.7%; augstākā izglītība (bakalaura grāds) – 26.2%; augstākā izglītība (maģistra grāds) – 10.5%. Lai atvieglotu datu apstrādes procesu, nosakot respondentu mācību iestādē iegūtu profesiju vai specialitāti, tika izmantota CSP datubāzēs lietotā izglītības tematisko grupu klasifikācija.

Respondentu sadalījums pēc nodarbošanās veida: darba ņēmēji – 52.7%; darba meklētāji – 22.9%; strādājošie pensionāri – 3.7%; nestrādājošie studenti un skolēni – 9.8%; strādājošie studenti – 10.9%.

Visus nodaļā ietvertos attēlus ir izveidojis autors, balstoties uz darba ņēmēju aptaujas rezultātiem.

Attēlā 3.4. ir apkopoti ekonomiski aktīvo respondentu ar vidējo profesionālo izglītību vai augstāko atbilžu dati par to, kas ietekmēja viņu specialitātes izvēli. Aptaujas laikā uz sekojošo jautājumu bija iespējams izvēlēties vairākus atbilžu variantus. Uz šo jautājumu kopā atbildējis 401 respondents.

3.4. att. Respondentu atbilžu varianti uz jautājumu: „Kas ietekmēja Jūsu specialitātes izvēli? (procentos)

Gandrīz pusei (49.4%) no aptaujāto bija svarīga iespēja saņemt bezmaksas izglītību, kas no darbaspēka tirgus politikas ir vērtējams pozitīvi, jo regulējot budžeta vietu skaitu dažādās specialitātes var veicināt kādu noteiktu specialitāšu apguvi, kas dotajā brīdī ir svarīgas valstij. Nākamais iemesls pēc popularitātes ir iespēja iegūt augsti atalgotu darbu pēc studiju beigām, kas ietekmēja 1/3 respondentu izvēli. Ceturtajā vietā ar 30.7% ir attiecīgas specialitātes pieprasījums darba tirgū. Novērtējot šos abus iemeslus, autors secināja, ka izvēloties izglītības virzienu, Latvijas iedzīvotāji diezgan mazu uzmanību pievērš savu profesionālu nākotnes perspektīvu novērtējumam, kas ir vērtējams negatīvi. Līdz ar to, var izdarīt secinājumu, ka lielākā daļa iedzīvotāju nedomā par to, vai viņi vispār varēs atrast darbu pēc specialitātes pēc studiju beigām.

Par specialitātes elastīgumu, kas dod iespēju strādāt vairākās profesijās pēc studiju beigām, domā 16.7% respondentu un par specialitātes prestižu – 13%. Savukārt, visnepopulārākie iemesli profesijas izvēlei ir draugu, paziņu vai ģimenes locekļu ieteikums (9%) un darba devēja ieteikums (2%), šie atbilžu varianti bija raksturīgi tieši vecāko grupu iedzīvotāju pārstāvjiem, kas izglītību ieguva PSRS laikā. Tas nozīmē, ka lielākā daļa respondentu vadījās tikai pēc saviem personīgiem uzskatiem.

Atbildes variantā „Cits” visbiežāk tika minētas šāda veida atbildes kā: mācību iestādes tuvums dzīvesvietai, stipendija un vēlme mācīties kopā ar draugiem. 2 respondenti norādīja, ka vispār nevēlējās mācīties šajā specialitātē, savukārt, 4 norādīja, ka paši nezina kāpēc to izvēlējās.

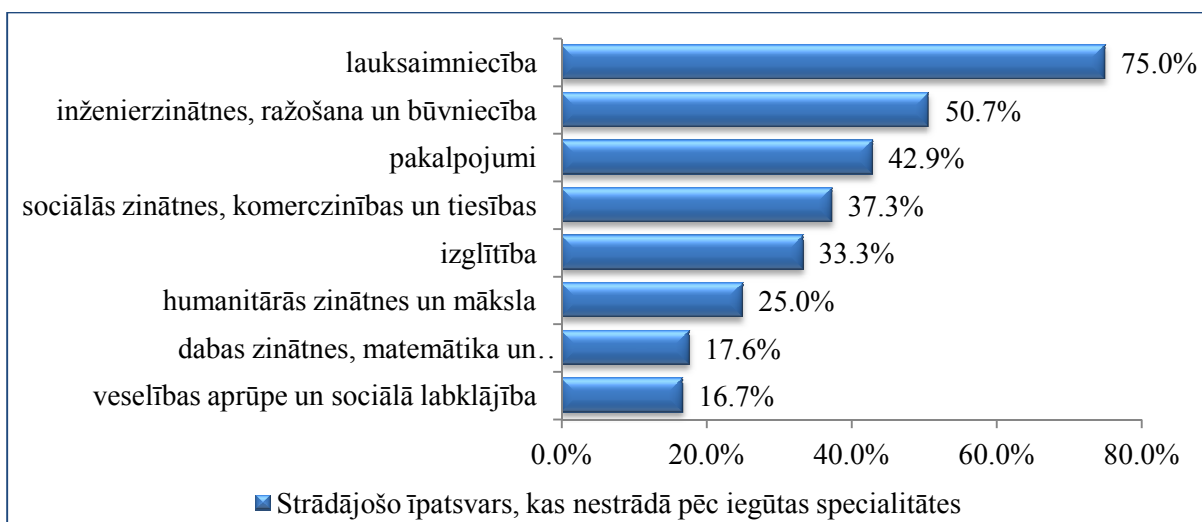
Vispopulārākā atbilde respondentu starpā bija tas, ka specialitāte atbildēja viņu interesēm, ko sniedza 77.8%. 58% no respondentiem, kas sniedza šo atbildi, bija sievietes

dzimtas pārstāvji, savukārt, vīrieši izrādījās vairāk pragmatiski un to īpatsvars atbilžu variantos „Iespēja iegūt bezmaksas izglītību”; „Iespēja pēc mācībām iegūt augsti atalgotu darbu” un „Specialitāte bija pieprasīta darba tirgū” sastādīja 62%.

Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka lielākoties, izvēloties mācību iestādi un profesiju, Latvijas iedzīvotāji nedomā par profesijas nākotnes perspektīvām un savas karjeras iespējamo virzību, bet lielāko uzmanību pievērš tieši savu interešu pilnveidošanai.

Autore uzskata, ka situāciju varētu atrisināt, ja valdība paplašinātu karjeras plānošanas konsultācijas skolēniem, organizējot obligāto semināru, veltīto profesijas izvēles iespējām, lai palīdzētu skolēniem izvēlēties specialitāti, kas ir ne tikai interesanta viņiem, bet arī būs potenciāli pieprasīta pēc studiju beigām

38.4% no visiem nodarbinātiem respondentiem atbildēja, ka nestrādā pēc iegūtas specialitātes. Attēlā 3.5. ir apkopoti nodarbināto respondentu atbilžu dati pēc to izglītības tematiskās grupas atkarība no tā vai viņi strādā darbā, kas atbilst viņu iegūtai specialitātei vai nē.

3.5. att. Nodarbināto respondentu īpatsvars, kas nestrādā pēc iegūtas specialitātes, sadalījumā pēc tematiskajām izglītības grupām (procentos)

Apskatot attēlā 3.5. sniegtos datus, var secināt, ka profesiju grupa, kurā ir vislielākais īpatsvars darba ņēmēju, kas nestrādā pēc iegūtas specialitātes, ir lauksaimniecība. Tikai 75% no aptaujātajiem atrada darbu atbilstoši izglītībai šajā nozarē. Savu lēmumu strādāt citā jomā aptaujātie motivēja ar to, ka iegūta specialitāte viņiem nav interesanta, kā arī viņus neapmierina darba apstākļi un alga attiecīgās profesijas darbos.

Nākamā pēc īpatsvara ir izglītības grupa inženierzinātnes, ražošana un būvniecība, kur 50.7% no aptaujātajiem nestrādā atbilstoši iegūtai specialitātei. To varētu skaidrot ar

ražošanas un būvniecības nozaru sarūkumu Latvijā un pieaugušo bezdarba līmeni attiecīgajās profesijās. Paši respondenti uz jautājumu kāpēc tie nestrādā amatā, kas atbilst iegūtai izglītībai, lielākoties atbildēja ka nespēja Latvijā atrast darbu specialitātē, ka iegūtajā specialitātē nav izaugsmes iespēju un ir pārāk zems algas līmenis. Vēl 4 respondenti motivēja šo faktu ar to, ka atbilstošs darbs atrodas tālu no dzīvesvietas. Vispopulārākās specialitātes, kas tika nosauktas attiecīgajā tematiskajā grupā ir būvniecība, transports un enerģētika.

42.9% no darba ņēmējiem ar izglītību pakalpojumu jomā nestrādā specialitātē, kas ir saistīts ar to, ka lielākoties šīs izglītības grupas pārstāvji ir iedzīvotāji ar vidējo profesionālo izglītību, kur īpatsvars nodarbināto specialitātē ir viszemākais – 49.8%. Pēc autora domām, pirmkārt, šāda parādība ir saistīta ar relatīvi jauno vecumu, kad cilvēks pēc skolas izvēlās mācību virzienu un līdz ar to ir lielākā mērā neobjektīvs sava izvēlē. Otrkārt, to varētu skaidrot ar bezmaksas izglītības un stipendiju saņemšanas iespēju, kas motivē skolēnus izvēlēties izglītību materiālo nodomu dēļ nevis tāpēc, ka viņi tiešām to vēlas. Treškārt, autors uzskata, ka tas ir saistīts ar to, ka students, kas pabeidza augstāko izglītības iestādi, iztērēja uz to vairāk laika un spēku, kā arī iespējams līdzekļu, līdz ar to viņam ir lielākā motivācija kaut ko sasniegt šajā specialitātē. Vēl viens iespējama iemesls ir profesionālās izglītības mazākā vērtība, salīdzinot ar augstāko, kas darba devējiem liek mazāko uzmanību pievērst specialitātei. Analizējot aptaujāto atbildes, tika noskaidrots, ka 40% 1. līmeņa profesionālo augstāko izglītību; 32.9% bakalaura grādu ieguvuši un 16.2% maģistra grādu ieguvuši nestrādā specialitātē. Līdz ar to autors secināja, ka jo augstāks ir izglītības līmenis, jo vairāk cilvēki ir motivēti strādāt pēc iegūtas izglītības.

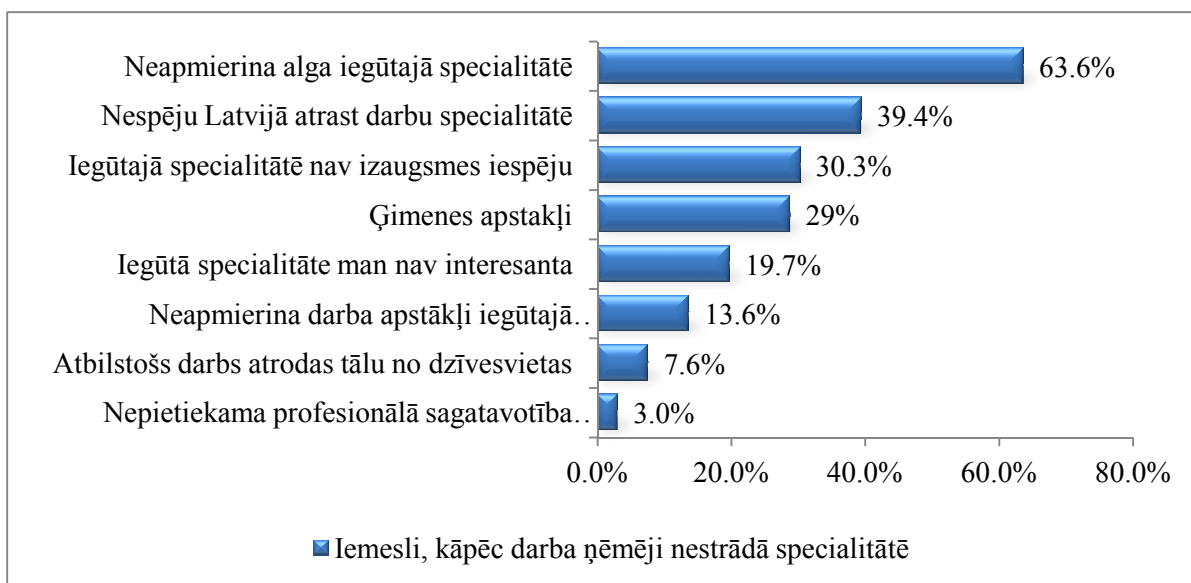
Izglītības tematiskās grupas, kurās visvairāk darba ņēmēju strādā specialitātē, ir veselības aprūpe un sociālā labklājība (16.7%) un dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas (17.6%). To varētu pamatot gan ar augsto darba ņēmēju ar augstāko izglītību īpatsvaru, gan arī ar šo specialitāšu specifiku un profesiju sarežģītību. Pirms izvēlēties šāda veida neelastīgu un sarežģītu specialitāti, cilvēkam nopietni jāapsver vai viņš to tiešām vēlas. Vispopulārākās specialitātes, kas tika nosauktas attiecīgajā tematiskajā grupā, runājot par darba ņēmējiem, kas strādā specialitātē ir māksliniecība, ārsts un informācijas tehnoloģijas.

Izanalizējot aptaujas laikā iegūtus datus un vispārinot tos uz visiem Latvijas iedzīvotājiem, var pieņemt, ka vairāk nekā 1/3 no visiem Latvijas darba ņēmējiem strādā ne pēc iegūtās profesijas. Šis rādītājs ir vērtējams negatīvi, jo ņemot vērā, ka Latvijā ir diezgan augsts bezmaksas izglītības piedāvājums, fakts, ka mācības beigušie iedzīvotāji nestrādā pēc iegūtas specialitātes nozīmē, ka valsts līdzekļi tiek iztērēti par velti. Cilvēki, kas strādā neatbilstošus darbus pasliktina Latvijas darbaspēka kvalitatīvo pusi un līdz ar to darbaspēka resursi netiek izmantoti maksimāli efektīvi. No citas puses, tas norāda uz to, ka Latvijas

darbaspēks ir samēra mobils, jo iedzīvotāji, kas nevar atrast darbu atbilstoši savai izglītībai, atrod to citās jomās.

Autora ieteikums tam, lai paaugstinātu darba ņēmēju skaitu, kas strādā atbilstoši specialitātei ir piedāvāt atlikušās studiju kredīta summas dzēšanas iespējas personām, kas nostrādāja atsevišķās specialitātēs vairāk par 5 gadiem, atbilstoši darba tirgū pieprasītākajām profesijām, neatkarīgi no tā vai tas ir valsts vai privātais sektors.

Attēlā 3.6. ir apkopoti nodarbināto respondentu, kas nestrādā specialitātē, atbilžu dati par to, kas motivēja viņus strādāt citā jomā. Aptaujas laikā uz sekojošo jautājumu bija iespējams izvēlēties vairākus atbilžu variantus.

3.6. att. Nodarbināto respondentu, kas nestrādā pēc iegūtas specialitātes, atbildes uz jautājumu „Kāpēc Jūs strādājat amatā, kas neatbilst Jūsu iegūtai specialitātei?” (procentos)

No visiem respondentiem, kas atbildēja, ka nestrādā specialitātē, 54.5% ir vīriešu dzimtas pārstāvji. Vislielākais īpatsvars aptaujāto, kas nestrādā specialitātē, dzīvo Latgales (37.5%) un Kurzemes reģionos (30.8%), savukārt, mazākais – Pierīgas reģionā (21.6%). Liela daļa no respondentiem, kas sniedza šo atbildi, ir jaunākās paaudzes iedzīvotāji vecuma grupās no 15 līdz 25. Otrā pēc popularitātes vecuma grupa ir no 50 līdz 60 gadiem.

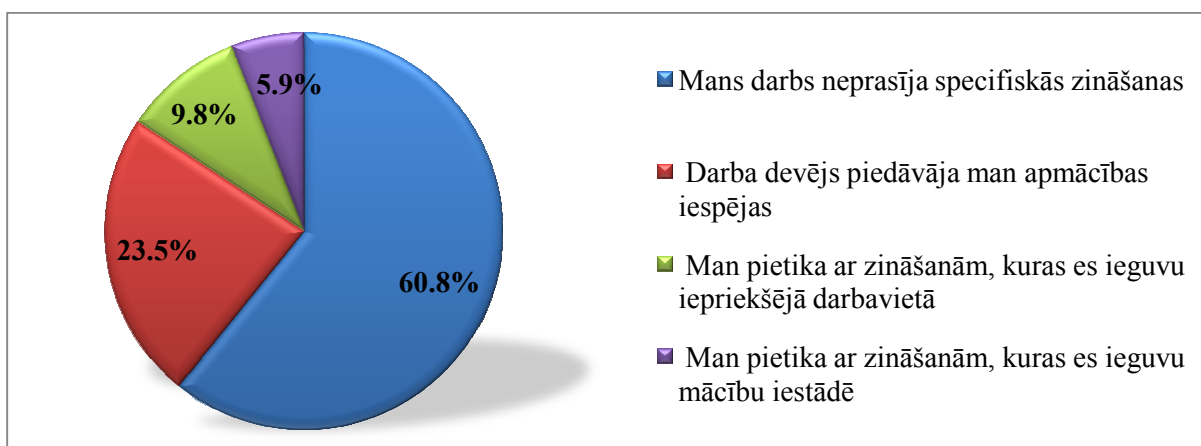
63.6% no aptaujātiem neapmierina darba alga iegūtajā specialitātē, savukārt 30.3% atbildēja, ka neredz tajā izaugsmes iespēju. Šīs atbildes parasti sniedza vienlaikus un lielākoties tos izvēlējās vīriešu dzimtas pārstāvji. 19.7% respondentu atbildēja, ka izvēlēta specialitāte viņiem nav interesanta, lielākoties šo atbildi sniedza sievietes un vispopulārākā izglītības tematiskā grupa ar šādu atbildi bija sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības. Interesanti, ka uz jautājumu, kas motivēja cilvēkus izvēlēties specialitāti šīs tematiskās grupas

profesijā, bija vismazākais īpatsvars respondentu, kas atbildēja, ka specialitāte atbilda to interesēm, bet vislielākais – specialitātes prestižs un elastīgums.

39.4% no respondentiem uz jautājumu „Kāpēc Jūs strādājat amatā, kas neatbilst Jūsu iegūtai specialitātei” atbildēja, ka nespēja Latvijā atrast darbu specialitātē. Vispopulārākā tematiskā grupa šajā atbildes variantā bija inženierzinātnes, ražošana un būvniecība. Galvenokārt autors to varētu saistīt ar rūpniecības sarūkumu pēc PSRS sabrukuma un būvniecības nozarē pieaugušo bezdarba līmenī pēc krīzes 2008. gadā. Vislielākais īpatsvars respondentu, kas sniedza šo atbildi, dzīvo Latgales reģionā.

Visnepopulārāko atbilžu starpā ir „Atbilstošs darbs atrodas tālu no dzīvesvietas”, ko apliecināja tikai 5 cilvēki, 4 no kuriem ir ieguvuši izglītību jomā inženierzinātnes, ražošana un būvniecība, un arī „Nepietiekama profesionālā sagatavotība mācību iestādē”, ko apliecināja tikai 1 respondents, kas norāda uz to, ka darba ņēmēji ir pietiekami apmierināti ar iegūtas izglītības kvalitatīvo līmeni.

Lielākā daļa no respondentiem, kas nestrādā iegūtajā specialitātē (77.3%) neizmantoja pārkvalifikācijas kursus, lai strādātu citā jomā. Attēlā 3.7. ir apkopoti šo respondentu atbildes uz jautājumu kāpēc viņi neizmantoja pārkvalifikācijas kursus.

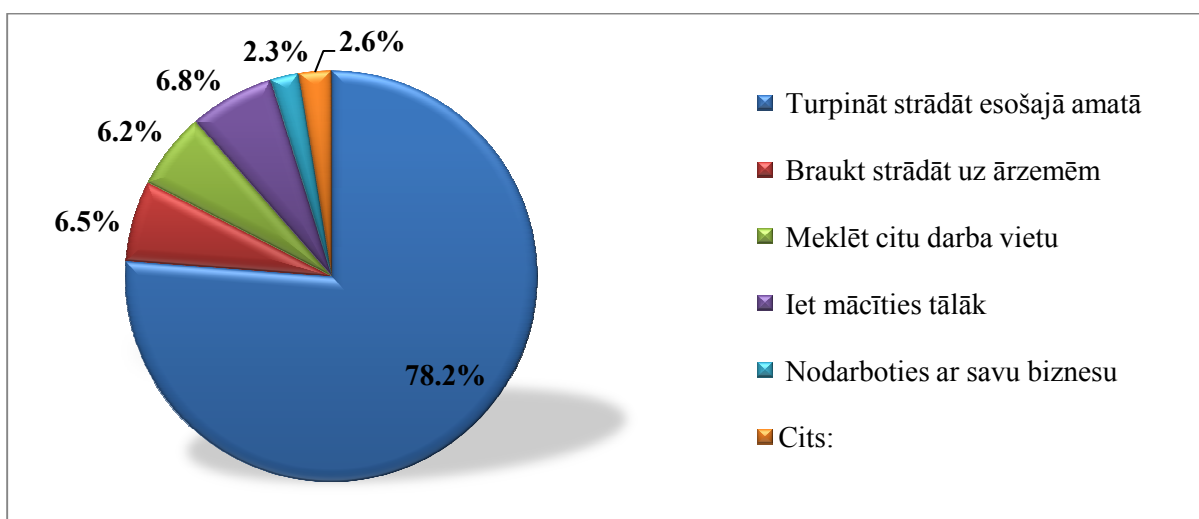
3.7. att. Nodarbināto respondentu, kas nestrādā specialitātē, atbildes uz jautājumu „Kāpēc Jūs neizmantojāt pārkvalifikācijas kursus?” (procentos)

Darba ņēmēji, kas neizmantoja pārkvalifikācijas kursus, galvenokārt, motivēja to ar šāda veida atbildēm: mans darbs neprasa specifiskās zināšanas – 60.8%; darba devējs piedāvāja man apmācības iespējas – 23.5%; man pietika ar zināšanām, kuras es ieguvu iepriekšējā darbavietā – 9.8% un man pietika ar zināšanām, kuras es ieguvu mācību iestādē – 5.9%. Šāda veida atbilžu sadalījumu autors vērtē diezgan negatīvi, jo tas norāda uz to, ka cilvēki, kas neatrada darbu specialitātē, strādā mazāk kvalificētos darbos, ko apliecina atbildes variants „mans darbs neprasa specifiskās zināšanas”. Arī tas fakts, ka tikai 5.9% no

aptaujātājiem atbildēja, ka viņiem pietiek ar zināšanām, kuras tie ieguva mācību iestādē, norāda uz to, ka jaunā profesija neatbilst iegūtai specialitātes pēc darba rakstura, kas arī norāda uz darbaspēka kvalitātes pazeminājumu.

Autora priekšlikums tam, lai paaugstinātu darbaspējīgo iedzīvotāju konkurents spēju un sekmētu strukturālā bezdarba mazināšanai, ir piešķirt lielāko finansējumu Nodarbinātības valsts aģentūras īstenotajiem pārkvalifikācijas kursiem tām profesijām, kas atbilst konkrētā reģiona darba tirgus prasībām.

Attēlā 3.8. ir apkopoti aptaujas rezultāti par nodarbināto respondentu profesionāliem nākotnes plāniem.

3.8. att. Nodarbināto respondentu atbildes uz jautājumu „Kādi ir Jūsu profesionālie nākotnes plāni?” (procentos)

Uz jautājumu „Kādi ir Jūsu profesionālie nākotnes plāni”, 78.2% nodarbināto iedzīvotāju atbildēja, ka viņi turpinās strādāt esošajā amatā. Šo atbildi sniedza gandrīz visi respondenti, kas norādīja, ka ir apmierināti ar esošo darba vietu. Tomēr, arī samērā liela daļa atbildējušo bija tie, kas pašlaik nav pilnībā apmierināti ar savu darba vietu. Šo atbildes variantu visbiežāk izvēlējās darba ņēmēji virs 40 gadu vecumā, kas norāda uz vecākās paaudzes mazāko profesionālo mobilitāti. Otrais pēc popularitātes variants bija „braukt strādāt uz ārzemēm”, ko izvēlējās 6.5%. Lielākoties tie bija respondenti vecumā grupās zem 30 gadu vecumā.

Atbildi „meklēt citu darbu” izvēlējās 6.2%, vēl 6.8% atbildēja, ka viņi plāno turpināt mācības. 6.8% un 6.2% ir samēra zems īpatsvars, ņemot vērā neapmierināto ar savu darbu iedzīvotāju īpatsvaru, kā arī pārsvara šīs atbildes sniedza strādājošie studenti. Tas norāda uz to, ka nodarbinātie cilvēki Latvijā ir samēra inerti un kamēr tiem ir darbs, viņi netiecās pie

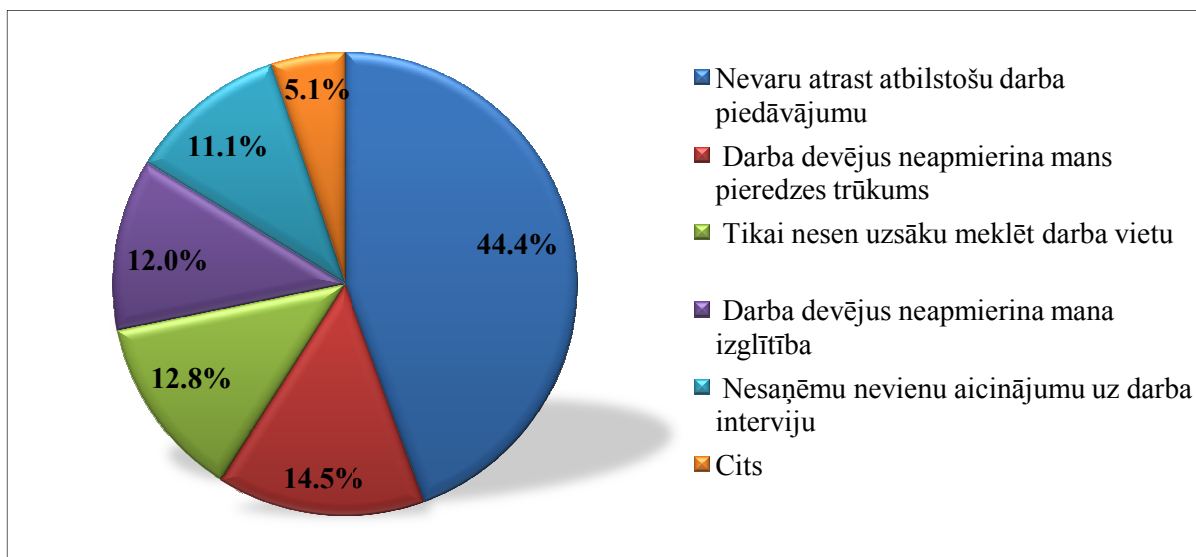
labākās un atbilstošākās viņu vajadzībām darba vietas. Varbūt tas ir skaidrojams ar krīzes sekām un pieaugušo bezdarba līmeni, kas rada cilvēkiem nedrošības sajūtu un liek vairāk vērtēt esošo darbu. Tomēr, no darba tirgus politikas aspekta, tas ir vērtējams negatīvi, jo ideālais stāvoklis darba tirgū, kad varētu būt saņemts maksimālais derīgums no darbaspēka, būtu ja katrs strādātu tajā darbā, kurā viņš vēlas.

Vismazākais īpatsvars respondentu izteica vēlmi nodarboties ar savu biznesu un tie ir 2.3%, pārsvarā tie bija jaunākās paaudzes darba ņēmēji. Vēl 5 respondenti atbildēja, ka taisās pensijā un 3, ka plāno aiziet ilgstošā atvaļinājumā.

Darba ņēmēju aptaujas rezultāti parādīja, ka 55.6% no strādājošiem respondentiem nav apmierināti ar savu darba vietu vai ir apmierināti daļēji. Lielākā daļa respondentu jeb 76%, paskaidroja savu neapmierinātību ar faktoru, ka viņu atalgojums ir nepietiekami augsts. Vēl 30.2% uzskata, ka viņiem nav izaugsmes iespēju. 16.3% no aptaujāto neapmierina darba apstākļi vai grafiks, savukārt, 13.2% – darba slodze. Visnepopulārākais iemesls kāpēc darba ņēmēji nav apmierināti ar savu darba vietu ir tas, ka viņiem nav interesants izvēlētais darbs (11.6%). Šādu atbildi visbiežāk sniedza sievietes un darba ņēmēji, kas strādā specialitātē izglītības grupās sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības un pakalpojumi. Daži respondenti norādīja arī tādas atbildes kā: neapmierina kolektīvs, amata prestižs un darbs atrodas tālu no dzīvesvietas. Aptauja parādīja, ka lielākais īpatsvars darba ņēmēju, kas ir apmierināti ar savu darba vietu, ir cilvēki ar izglītību zemāko par augstāko. Vēl viens fakts, kas tika noskaidrots ir tas, ka cilvēki, kas nestrādā specialitātē, ir vairāk apmierināti ar savu darba vietu.

Aptaujas gaitā 117 respondenti norādīja, ka viņi pašlaik atrodas darba meklējumos. Uz jautājumu „Kāds ir iemesls tam, ka Jūs atrodaties darba meklējumos?” vispopulārākā atbilde bija tas, ka viņi bija atbrīvoti no darba attiecībām (42.7%). Nākamais pēc popularitātes atbildes variants bija tas, ka cilvēku neapmierināja iepriekšēja darba vieta un viņš nolēma meklēt jaunu, šādu atbildi sniedza 24.8% no darba meklētājiem. 21.4% aptaujāto norādīja, ka tas būs viņu pirmais darbs, pārsvara tie bija respondenti vecuma grupā no 15 un līdz 24 gadiem. Visnepopulārākie atbilžu varianti bija „atgriežos no ārzemēm un meklēju darbu Latvijā”, ko izvēlējās 6% no respondentiem un „uzņēmums, kurā strādāju tika slēgts”, ko izvēlējās 5.1%.

Attēlā 3.8. ir apkopotas respondentu, kas atrodas darba meklējumos, atbildes uz jautājumu „Kāpēc Jūs vēl joprojām neatradāt darbu?”.

3.8. att. Darba meklētāju atbildes uz jautājumu „Kāpēc Jūs vēl joprojām neatradāt darbu?” (procentos)

Pirmo vietu pēc popularitātes aizņem atbilde „nevaru atrast atbilstošu darba piedāvājumu”, kuru izvēlējās 44.4% no darba meklētājiem. Pēc autora domām, šis atbildes liels īpatsvars ir vērtējams negatīvi, jo tas norāda uz augsto strukturālā bezdarba līmeni valstī jeb uz to, ka darbaspēka piedāvājums neatbilst pieprasījumam. Fakts, ka darba ņēmēji nevar atrast atbilstošu darba piedāvājumu arī varētu norādīt uz slikto informācijas apmaiņu starp darba devējiem un darba ņēmējiem. Šāda veida atbilde ir vispopulārākā izglītības tematiskajā grupās inženierzinātnes, ražošana un būvniecība un humanitārās zinātnes un māksla.

Nākamais pēc popularitātes iemesls ir tas, ka darba devējus neapmierina darba ņēmēju pieredze (14.5%). Šāds atbilžu variants bija vairāk raksturīgs jaunāko vecuma grupu pārstāvjiem, kas, savukārt, norāda uz kopējo problēmu valstī ar jaunatnes nodarbinātību. Tāpat, šī parādība bija redzama arī no atbilžu statistikas uz jautājumu „Vai Jūs pašlaik strādājat amatā, kas atbilst Jūsu iepriekšējai izglītībai?”, negatīvi atbildējušo uz kuru jaunu cilvēku īpatsvars bija daudz lielāks nekā vecākās paaudzes pārstāvju.

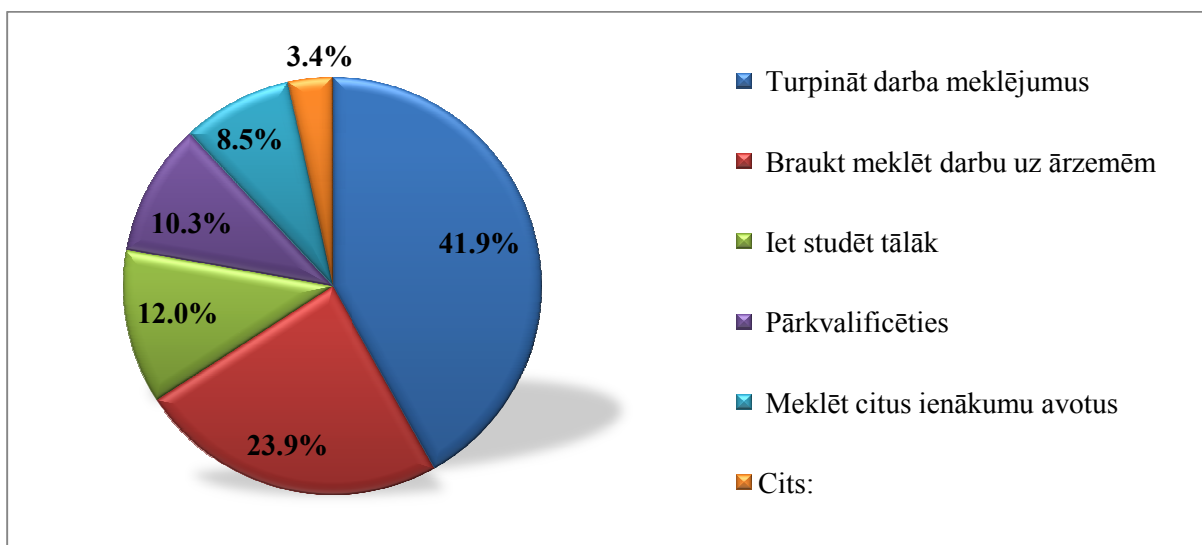
Lai stimulētu jaunāko vecuma grupu iedzīvotāju nodarbinātību atbilstoši iegūtai izglītībai, autors piedāvā veicināt darba devēju prakses vietu piedāvājumu studentiem gan studiju laikā, gan pēc studijām un izstrādāt papildus uzņēmēju subsidēšanas iespējas par darba vietas nodrošināšanu studentiem pēc prakses.

12.8% norādīja, ka tikai nesen uzsāka meklēt darbu un 11.1% atbildēja, ka vēl nesaņēma nevienu aicinājumu uz darba interviju (74.4% no respondentiem, kas sniedza šo atbildi atrodas darba meklētāju statusā mazāk par 1 mēnesi). 12% aptaujāto atzīmēja atbildes variantus „darba devējus neapmierina mana izglītība”, kas arī varētu norādīt uz strukturālā bezdarba problēmu valstī. Atbilžu starpā bija arī tādi varianti kā: darba devējus neapmierina

mans vecums; netieku cauri darba intervijai un man nepaskaidroja iemeslus kāpēc un darba devējus neapmierina valodas prasmes.

Uz jautājumu „Vai Jūs apmierinātu darbavieta, kas neatbilst Jūsu apgūtai specialitātei” negatīvo atbildi sniedza tikai 9.4% un 78.6% no respondentiem, kas sniedza šo atbildi atrodas darba meklētāju statusā mazāk par 2 mēnešiem. Lielākā daļa respondentu uz šo jautājumu atbildēja „Pie nosacījuma, ka mani apmierinās darba alga” vai arī kombinējot šo atbildi ar atbildēm „Pie nosacījuma, ka mani apmierinās sociālo garantiju un apbalvojumu sistēma” un „Pie nosacījuma, ka mani apmierinās darba vide un kolektīvs”. Un tikai 8.5% aptaujāto atbildēja uz šo jautājumu vienkārši „Jā” bez jebkādiem nosacījumiem. Šāda tendence ir vērtējama divējādi: no vienas puses tā ir vērtējama negatīvi, jo tā norāda uz to, ka darba ņēmēji nav piesaistīti pie savas profesijas, līdz ar to tas samazina to profesionalitāti un kopējo darbaspēka kvalitāti valstī; no otras puses tas ir vērtējams pozitīvi, jo norāda uz darbaspēka mobilitāti un gatavību mainīt savu darbības jomu.

Grafikā 3.9. ir attēloti dati par respondentu atbildēm uz jautājumu par to, kādi ir viņu nākotnes plāni, ja viņiem tuvākajā laikā neizdosies atrast darbu.

3.9. att. Darba meklētāju atbildes uz jautājumu „Kāda būs Jūsu rīcība, ja tuvākajā laikā neizdosies atrast darbu” (procentos)

Vispopulārākais atbilžu variants uz sekojošo jautājumu bija turpināt darba meklējumus, ko atbalstīja 41.9% respondentu. Tomēr, 23.9% norādīja, ka ja tuvākajā laikā viņiem neizdosies atrast darbu, tad viņi brauks meklēt to uz ārzemēm. Pēc autora domām, tik liels šādas atbildes īpatsvars ir vērtējams negatīvi, jo tas norāda uz to, ka Latvijas iedzīvotāji pieņem emigrāciju uz ārzemēm darba meklējumos kā normālo parādību un uzskata to par

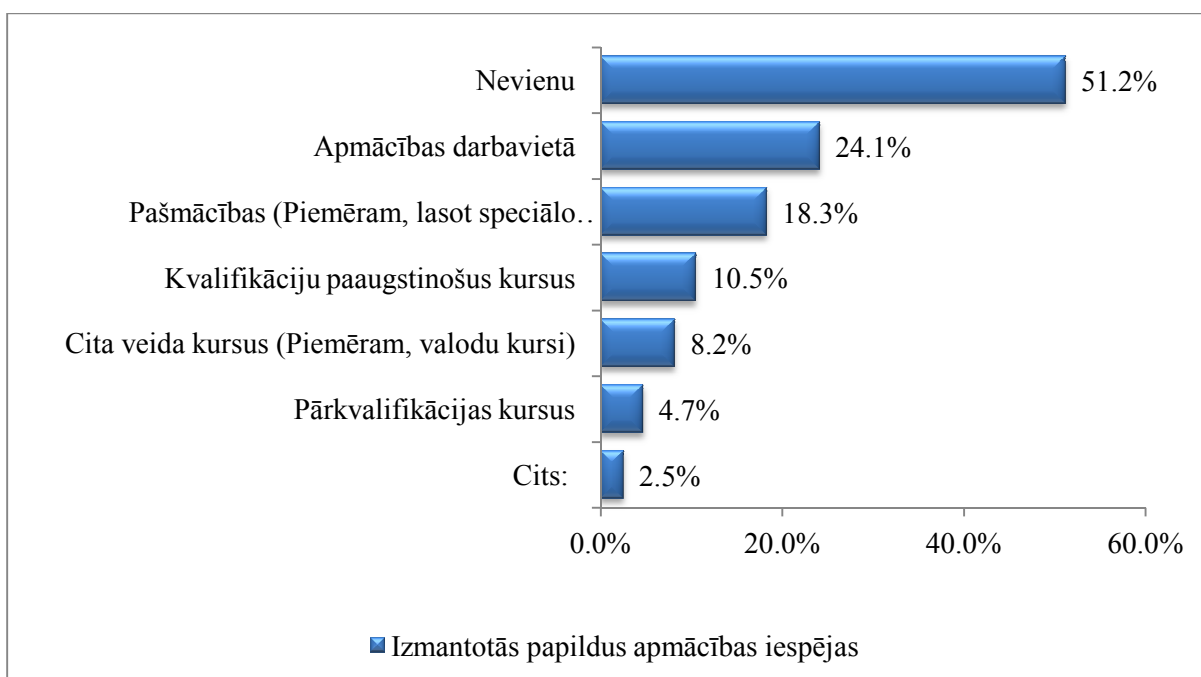
vienu no savas nākotnes attīstības variantiem. Lielākā daļa atbildējušo ir jaunākās paaudzes pārstāvji, kuri ir objektīvi lielākā mērā ģeogrāfiski mobili.

Nākama atbilde pēc popularitātes, kuru atbalstīja 12% atbildējušo, ir turpināt studijas. Arī šo atbildi visbiežāk sniedza darba ņēmēji, kas ietilpst vecumā grupā no 15 un līdz 30 gadu vecumam. 8.5% atbildēja, ka meklēs citus ienākumu avotus, savukārt, 10.3% - ka pārkvalificēsies. Autors uzskata, ka tik zems īpatsvars cilvēku, kas ir gatavi pārkvalificēties ir vērtējams negatīvi, jo norāda uz darba ņēmēju inerci un uz vecāko paaudžu darba ņēmēju nevēlēšanos mācīties un apgūt jauno kvalifikāciju.

Pie atbilžu varianta „cits” bija norādīti šādas rīcību iespējas: 2 aptaujātie norādīja, ka ies pensijā; 1 respondents uzrakstīja, ka kļūs par mājsaimnieci un vēl 1 atbildēja, ka kļūs par pašnodarbināto.

Lai atvieglotu ilgstošo bezdarbnieku iesaistīšanu darba attiecībās un sekmētu to kvalifikācijas atjaunošanu, autors ieteiktu piedāvāt uzņēmumiem, kas pieņem darbā šādus darbiniekus, pirmos pāris mēnešus nodrošināt darba devējiem nodokļu atvieglojumus par attiecīgiem darbiniekiem, pieņemot, ka šie līdzekļi ir nepieciešami darba ņēmēju apmācībai

Aptaujas ietvaros gan darba ņēmējiem, gan darba meklētājiem tika uzdots jautājums par to, kādas papildus apmācības iespējas tie izmantoja pēdējo 5 gadu laikā. Atbilžu varianti uz šo jautājumi ir apkopoti attēlā 3.10.

3.10. att. Darba meklētāju un nodarbināto respondentu atbildes uz jautājumu „Kādu no piedāvātajām iespējām Jūs izmantojāt pēdējo 5 gadu laikā?” (procentos)

Lielākā daļa no respondentiem jeb 51.2% atbildēja, ka pēdējo 5 gadu laikā neizmantoja nevienu no papildus apmācības iespējām. Protams, tas ir vērtējams ļoti negatīvi, jo jebkuras jomas profesijā, lai uzturētu augsto kvalifikācijas līmeni, ir nepieciešamas atjaunot savas zināšanas un apgūt jaunās prasmes vai citādi tas var novest pie profesionālo spēju degradācijas. Interesanta tendence, ka nodarbinātie respondenti biežāk sniedza šādu atbildi, nekā darba meklētāji. Autors to varētu skaidrot gan ar Nodarbinātības valsts aģentūras veiktajiem kursiem, kas papildus maksāja dalībniekiem stipendijas; gan ar lielāko motivāciju bezdarbnieku vidū uzlabot savas profesionālās prasmes un līdz ar to paaugstināt konkurentsipēju; gan ar lielāko brīva laika esamību. Atbilde „nevienu” bija vairāk populāra vecāko paaudžu respondentiem vecuma grupā no 45 līdz 75 gadu vecumā.

Diezgan liels īpatsvars, 24.1%, izmantoja papildus apmācības iespējas darbavietā, kas ir vērtējams pozitīvi, jo darba devēji seko savu darbinieku kvalifikācijai un mēģina iesaistīt tos apmācībās. 18.3% respondentu pēdējo 5 gadu laikā nodarbojas ar pašapmācību un 8.2% izmantoja cita veida kursus kā piemēram valodu kursi.

10.5% izmantoja kvalifikāciju paaugstinošu kursus, savukārt, pārkvalifikācijas kursus izmantoja 4.7%. Lielākā daļa no respondentu, kas izmantoja pārkvalifikācijas kursus (62.5%) ir darba ņēmēji, kas nestrādā specialitātē un 25% ir darba meklētāji. Atbilžu starpā bija arī tādi varianti kā dalība semināros un konferencēs un apmācības ārzemēs. Vislielākais īpatsvars respondentu, kas piedalījās papildus apmācībās ir vērojams izglītības grupu dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas un veselības aprūpe un sociālā labklājība profesijas pārstāvjiem. Savukārt mazākais – pakalpojumi un inženierzinātnes, ražošana un būvniecība.

3.3. Latvijas darba devēju aptaujas rezultātu analīze

Bakalaura darba ietvaros tika paredzēts veikt Latvijas darba devēju aptauju, kas veic darbinieku atlasī uz brīvajām vakancēm, lai novērtētu darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma atbilstību. Pētījuma periods - sākot ar 2012. gada 10. martu un līdz 2012. gada 24. aprīlim. Aptaujā piedalījās 141 darba devējs. Pētījuma anketas tika izplatītās ar interneta starpniecību, izmantojot sludinājuma servisa mājaslapās izvietotus darba piedāvājumus, kas ļāva mērķtiecīgi sazināties ar uzņēmumu personālu, kas nodarbojas ar darbinieku atlasī.

Anketa ietvēra sevī 13 jautājumus. Darba devēju anketas paraugs ir pieejams pielikumā numurs 2, kā arī interneta vietnē http://bit.ly/darba_deveja_anketa. Aptaujas veikšanai tika

izmantota programma Google Forms, kas ļāva ļoti ērti kombinēt jautājumus un izlaist tos jautājumus, uz kuriem konkrētam respondentam nav jāatbild.

Visus nodaļā ietvertos attēlus ir izveidojis autors, balstoties uz darbaņēmēju aptaujas rezultātiem.

Lai atvieglotu datu apstrādes procesu, nosakot uzņēmumu darbības virzienus, tika izmantota CSP datubāzēs lietotā uzņēmumu darbības veidu klasifikācija. Aptaujā piedalījušo uzņēmumu sadalījums pa darbības veidiem ir atspoguļots tabulā 3.3.

3.3. tabula

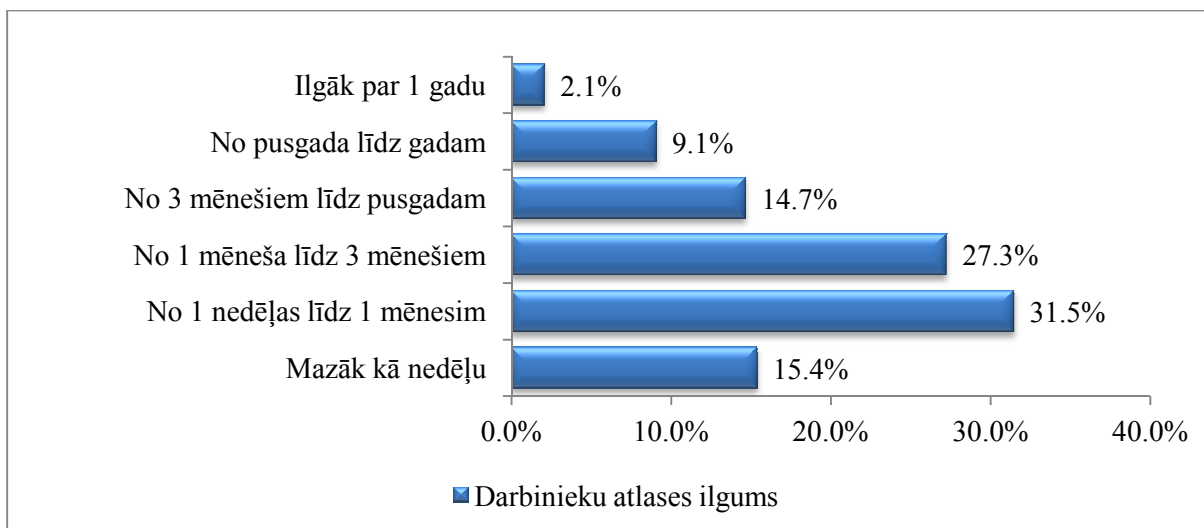
Uzņēmumu, kas piedalījās aptaujā, sadalījums pēc to darbības veidiem (procentos un vienībās)

Uzņēmuma darbības veids	Īpatsvars (%)	Skaitis
tirdzniecība	27.3%	39
transports un sakari	13.3%	19
apstrādes rūpniecība	11.9%	17
datori un ar tiem saistītais darbs	10.5%	15
būvniecība	9.8%	14
viesnīcas un restorāni	9.1%	13
finanšu starpniecība	4.2%	6
operācijas ar nekustāmo īpašumu	3.5%	5
elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgāde	2.8%	4
lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība	2.1%	3
ieguves rūpniecība	1.4%	2
izglītība	1.4%	2
veselība un sociālā aprūpe	1.4%	2
pārējie komunālie, sociālie, individuālie pakalpojumi	0.7%	1
cits	0.7%	1

Lai atvieglotu datu apstrādes procesu, nosakot respondentu ģeogrāfisku izvietojumu, tika izmantota CSP datubāzēs lietotā reģionu klasifikācija. Respondentu ģeogrāfiskais izvietojums pēc uzņēmuma atrašanās vietas: Rīgas reģions – 47.6%; Pierīgas reģions – 16.8%; Kurzemes – 10.5%; Vidzemes – 9.1%; Zemgales reģions – 8.4% un Latgales reģions – 7.7%.

Aptaujā piedalījās uzņēmumi ar sekojošo darbinieku skaitu: līdz 10 darbiniekiem – 14.7%; no 10 līdz 20 – 35.7%; no 20 līdz 50 – 30.1%; no 50 līdz 100 – 11.2%; no 100 līdz 200 – 5.6%; no 200 līdz 500 – 2.1% un vairāk nekā 500 darbinieki – 0.7%.

Attēlā 3.11. ir apkopoti dati par respondentu atbildēm par to, cik ilgu laiku notiek darbinieku atlase uz attiecīgo vakanci.

3.11. att. Darba devēju atbildes uz jautājumu „Cik ilgu laiku notiek darbinieku atlase uz minēto vakanci kopš izsludināšanas?” (procentos)

Vispopulārākās atbildes, ko sniedza respondenti, bija „no 1 nedēļas līdz 1 mēnesim”, ko apliecināja 31.5% respondentu un „no 1 mēneša līdz 3 mēnešiem”, ko sniedza 27.3% respondentu. Autors uzskata, ka šāda veida laika periodu, kad tiek veikta personāla atlase, var uzskatīt par pilnīgi normālu, jo lai izvēlēties labāko kandidātu ir jāveic darba intervijas, kas aizņem zināmo laiku.

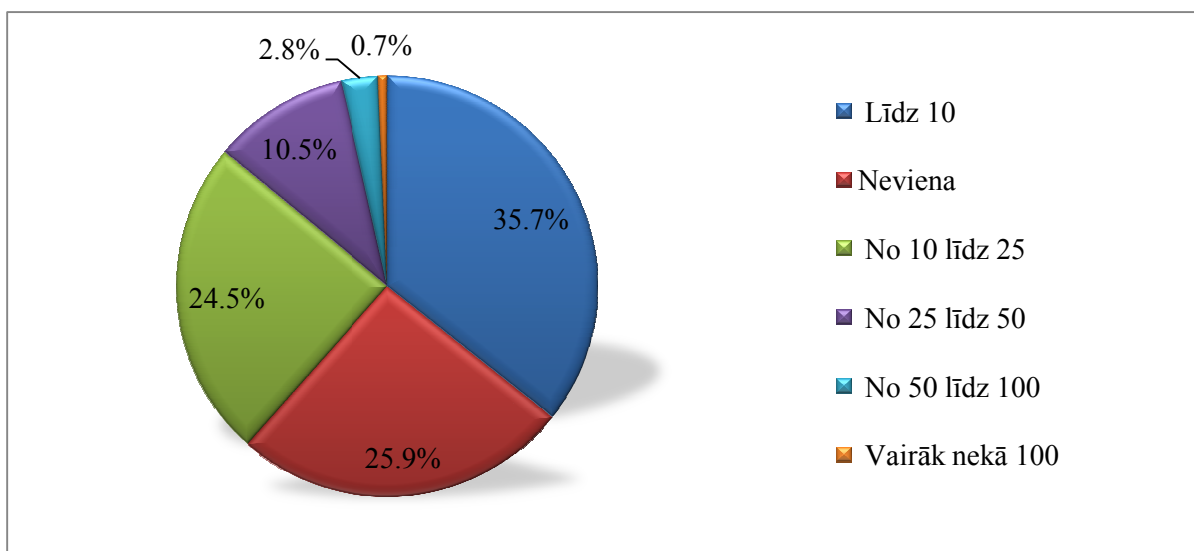
15.4% respondentu atbildēja, ka meklē darbinieku mazāk par nedēļu. Tik būtisko īpatsvaru kopējo atbilžu starpā autors varētu paskaidrot ar sludinājumu servisa izmantošanu, kur katru dienu tiek izvietots dažiem desmitiem jauno sludinājumu. Pie tām, sludinājums internetā ir viena no lētākām, vienkāršākām un ātrākām personāla atlases metodēm, līdz ar to tā ir ļoti populārā un darba devēji izmanto to pirms veikt citus atlases pasākumus.

25.9% respondentu norādīja, ka darbinieku atlase uz minēto vakanci notiek ilgāk par 3 mēnešiem, ko jau var uzskatīt par pietiekami ilgu laika periodu. Tas nozīmē, ka apmēram 1/4 no visiem aptaujātiem darba devējiem radās problēma ar piemērota darbinieka atrašanu, kas ir vērtējams negatīvi un norāda uz strukturālā bezdarba problēmu valstī. Šajā situācijā var runāt par strukturālo bezdarbu, jo Latvijā joprojām pastāv bezdarba problēma un valstī ir augsts darba meklētāju līmenis.

Ar lielākām problēmām darbinieku atlases procesā saskārās tieši nelieli uzņēmumi ar darbinieku skaitu zem 20 darbiniekiem, ko autors varētu skaidrot ar potenciālo darbinieku mazāko uzticību šādiem uzņēmumiem, kā arī iespējami zemākā līmeņa darba apstākļiem un darba algu, ko var piedāvāt šādi uzņēmumi. Nosaukto amatu starpā, uz kuriem visilgāk notiek darbinieku atlase, bija šādas profesiju grupas: vecākie speciālisti, mehāniķi, IT speciālisti, kvalificētie strādnieki rūpniecībā, inženieri, komercdarījumu speciālisti un vadītāji.

Lielākoties tās ir augstākās kvalifikācijas darbinieki, ar lielāko atbildību un lielākām prasībām attiecībā uz veikto darbu. Salīdzinot šo informāciju ar darba ņēmēju aptaujas rezultātiem, var secināt, ka darba meklētāju starpā, otrādāk, ir lielākoties cilvēki ar vidējo profesionālo vai zemāko izglītības līmeni. Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka valstī trūkst augstākās kvalifikācijas darbinieku.

Grafikā 3.12. ir apkopoti dati par darba devēju atbildēm uz jautājumu par to, cik pieteikumu tika saņemti uz attiecīgo vakanci.

3.12. att. Darba devēju atbildes uz jautājumu „Cik pieteikumu tika saņemti uz attiecīgo vakanci?” (procentos)

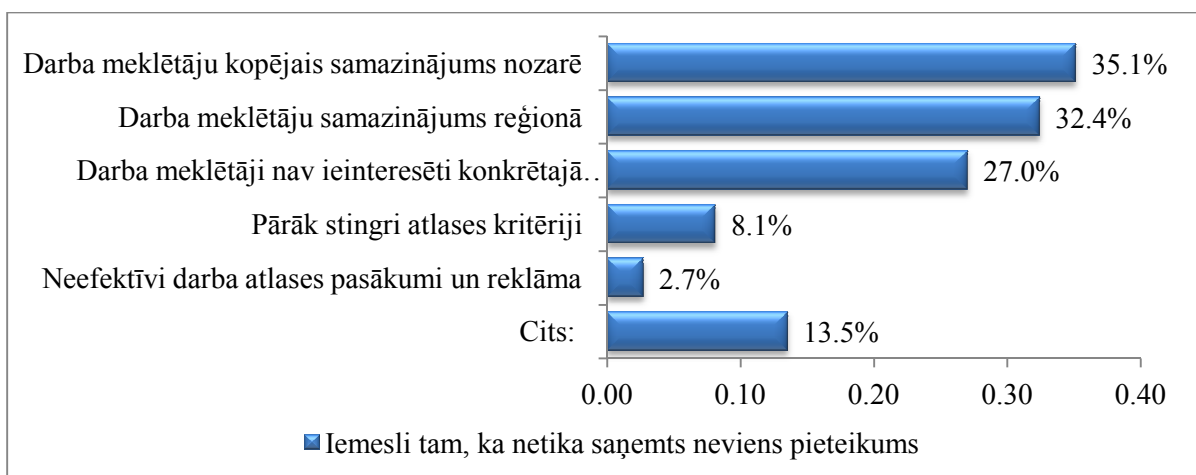
Pēc 3.12. grafikā attēlotiem datiem var secināt, ka lielākā daļa no respondentiem saņēma mazāk par 10 pieteikumu savai izsludinātai vakancei, attiecīgi 35.7% saņēma līdz 10 pieteikumiem un 25.9% - nesaņēma nevienu. No vienas puses to varētu daļēji attiecināt uz to, ka 15.4% no respondentiem veic darbinieku atlasī mazāk par vienu nedēļu, līdz ar to ieinteresēti darba ņēmēji vēl nespēja aizsūtīt savus pieteikumu. No otras puses šāda veida īpatsvars ir ļoti liels un pilnībā attiecināt to uz augstākminēto faktoru nevar. Protams, tas ir vērtējams negatīvi, kas norāda uz informācijas apmaiņas problēmās starp darba devēju un darba ņēmēju, darba ņēmēju neieinteresētību konkrētajā piedāvājuma vai arī uz darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību. Vismazākais īpatsvars saņemto pieteikumu ir raksturīgs Rīgas un Pierīgas reģioniem.

Interesanti, ka salīdzinot ar iepriekšēji izpētītajiem datiem, šajā gadījumā, otrādāk, vismazāk pieteikumu tika saņemti uz zemākās kvalifikācijas vakancēm, kas pieprasa no darba ņēmējiem augstāko fizisko piepūli. Nosaukto amatu starpā, uz kuriem tika saņemti vismazāk pieteikumu, bija šādas profesijas kā: apkopēja, pārdevējs, izplātītājs, oficiants, sētnieks,

autovadītājs, celtnieks un palīgstrādnieks. Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka Latvijā trūkst ne tikai augstās kvalifikācijas darbinieku, bet arī darba ņēmējus, kas ir gatavi strādāt mazkvalificētos darbos. Šāda veida tendenci autors galvenokārt varētu skaidrot ar atvērto darba tirgu, jo cilvēkiem, kas ārzemēs veicot šo pašu darbu var saņemt daudz augstāko atalgojumu, nav motivācijas strādāt Latvijā.

Autors uzskata, ka valstī jāsamazina algu līmeņa amplitūdu, lai veicinātu iedzīvotāju motivāciju strādāt zemas kvalifikācijas darbus. Autors uzskata, ka situāciju varētu atrisināt, ja valdība samazinātu starpību starp augstākās un zemākās kvalifikācijas darbu atalgojumiem valsts sektorā strādājošiem un ieviestu progresīva ienākuma nodokļa likmi, atkarīgu no faktiskā pirmsnodokļu ienākuma lieluma. Tāpat, lai samazinātu valstī pieprasījumu pēc mazkvalificēta darbaspēka un padarītu šos darbus fiziski pievilcīgākus, autors piedāvā lielāko uzmanību pievērsts zemākās kvalifikācijas darbu automatizācijas iespējām.

Attēlā 3.13. ir apkopoti dati par respondentu atbildēm par to, kāpēc, viņuprāt, netika saņemts neviens pieteikums.

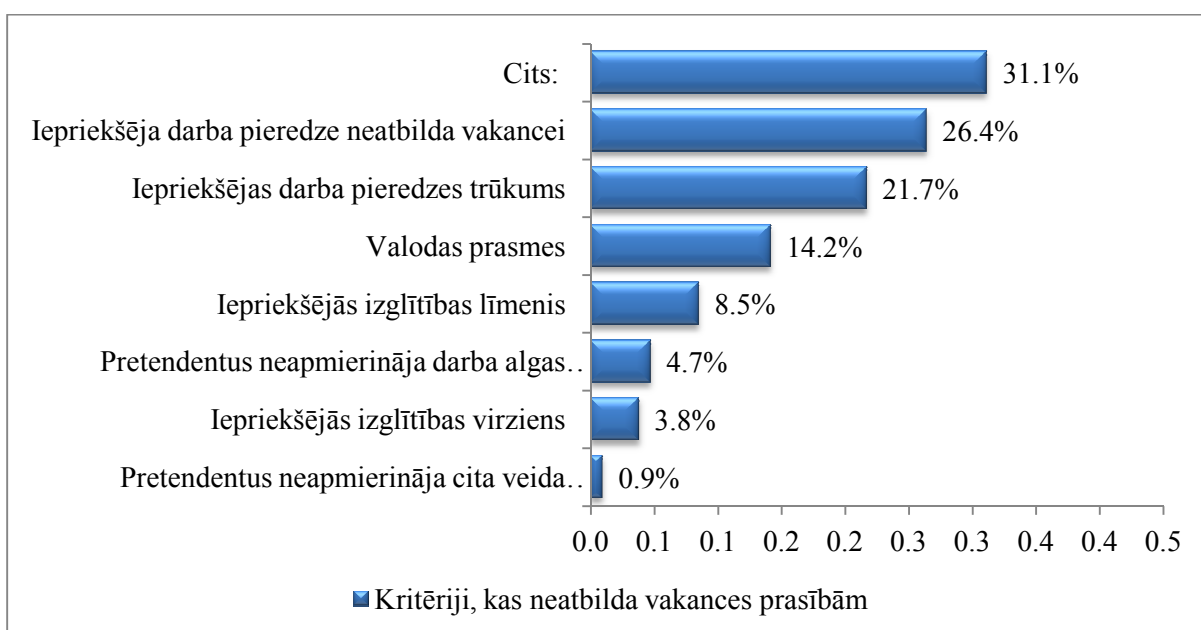

3.12. att. Darba devēju atbildes uz jautājumu „Kāpēc, jūsuprāt, netika saņemts neviens pieteikums?” (procentos)

35.1% respondentu norādīja, ka galvenais iemesls tam, ka netika saņemts neviens pieteikums ir darba meklētāju kopējais samazinājums nozarē, savukārt, otrs pēc popularitātes iemesls ir darba meklētāju samazinājums reģionā, ko atbalstīja 32.4% aptaujāto. Abi šie faktori tiešā veidā norāda uz darbaspēka piedāvājuma nepietiekamības problēmām valstī, kas ir izteiktas jau šodien neskatoties uz to, ka iedzīvotāju vecumstruktūras analīze parādīja, ka pašlaik valsts atrodas izdevīgajā stāvoklī no demogrāfiskās situācijas viedokļa. Līdz ar to, gaidāmais demogrāfiskās situācijas pasliktinājums draud ar vēl lielākām problēmām.

Vēl 27% aptaujāto norādīja, ka darba meklētāji nav ieinteresēti konkrētajā piedāvājumā. Šis atbildes variants bija raksturīgs darba devējiem, kas meklē darbiniekus uz mazkvalificētām profesijām. 8.1% atbildēja, ka ir pārāk stingri atlases kritēriji, kas, savukārt, bija raksturīgs augstākās kvalifikācijas amatiem. 2.7% darba devēju uzskata, ka pie vainas ir neefektīvi personāla atlases pasākumi. Atbildes variantā „Cits” visbiežāk tika minēta atbilde, ka pagājis pārāk īss laiks kopš vakances izsludināšanas.

Tai daļai darba devēju, kas saņēma kaut 1 pieteikumu uz izsludināto vakanci bija uzdots jautājums par to, kādi kritēriji neatbilda vakances prasībām, jo vakance vēl joprojām ir atvērta. Šajā jautājuma tika pieļauti vairāki atbilžu varianti. Atbildes uz doto jautājumu ir attēloti grafikā 3.13.

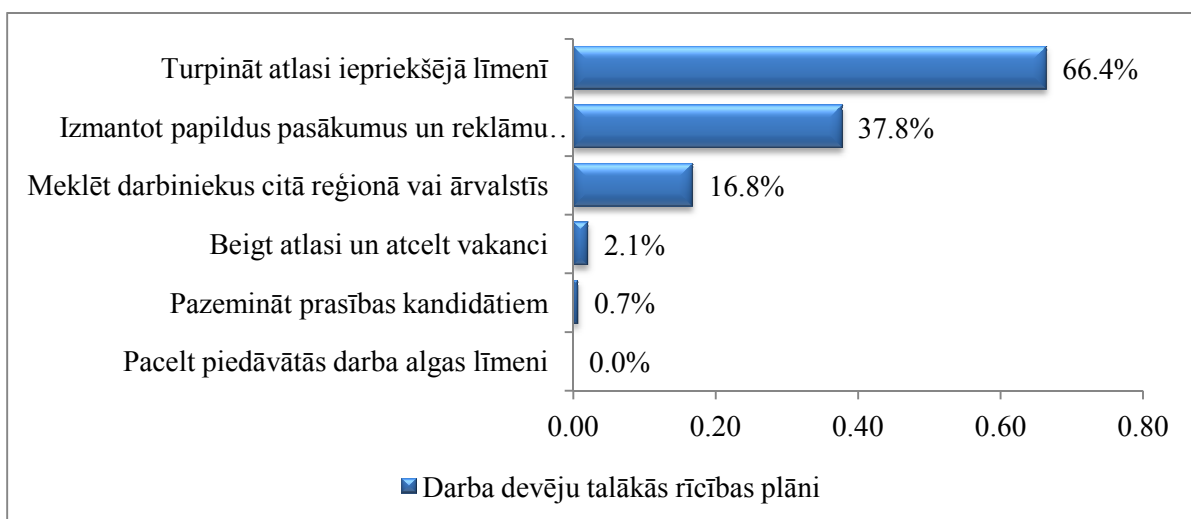
3.13. att. Darba devēju atbildes uz jautājumu „Kāds bija visizplatītākais no kritērijiem, kas neatbilda vakances prasībām?” (procentos)

Vispopulārākā atbilde, kas ir iekļautā sadaļā „Cits” bija tas, ka atlase vēl nav sākusies un pagaidām tiek savākti pieteikumi. Tāpat, šajā sadaļā bija minēti tādi varianti kā: personīgas īpašības neatbilda amata prasībām, nepietiekošās zināšanas izsludinātā amata jomā un nepietiekamas datora prasmes. 26.4% aptaujātie norādīja, ka iepriekšēja darba pieredze neatbilda izsludinātās vakances prasībām. 21.7% respondentu atbildēja, ka viņus neapmierināja pretendenta iepriekšējās pieredzes trūkums. Vēl 14.2% atzīmēja atbildes variantu „valodas prasmes” un 8.5% – „iepriekšējās izglītības līmenis”.

4.7% un attiecīgi 0.9% norādīja, ka galvenā problēma bija tajā aspektā, ka pretendents neapmierināja piedāvātā alga un citi nosacījumi. Viena no vispopulārākām atbildēm bija

„iepriekšējās izglītības virziens”. Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka apgūstamajām izglītības virzienam ir mazākā nozīmē nekā iepriekšējai darba pieredzei atbilstošā jomā un izglītības līmeņa trūkumu var kompensēt augstā profesionālā kvalifikācija.

Attēlā 3.14. ir apkopoti dati par respondentu atbildēm uz jautājumu par to, kādi ir viņu nākotnes plāni attiecībā uz darba atlasī. Atbildot uz šo jautājumu bija iespējams izvēlēties vairākus atbilžu variantus.

3.14. att. Darba devēju atbildes uz jautājumu „Kādi ir jūsu tālākās rīcības plāni?” (procentos)

66.4% no respondentiem atbildēja, ka turpinās atlasī iepriekšējā līmenī. Šo uzņēmēju starpā pārsvarā bija tie, kas uzsāka darba atlasī ne vēlāk par trim mēnešiem. Vēl 37.8% aptaujāto norādīja, ka izmanto papildus pasākumus un reklāmu, lai piesaistītu lielāko darba meklētāju interesi. Autors to vērtē pozitīvi, jo tas norāda uz darba devēju ieinteresētību izvēlēties labāko pretendentu. Vēl 16.8% atbildēja, ka plāno meklēt darbiniekus citā reģionā vai ārvalstīs. Šo variantu pārsvarā izvēlējās tie darba devēji, kas vēl nesaņēma nevienu pieteikumu, kā arī tie, kas veic atlasī ilgāk par 3 mēnešiem. Abu šo variantu popularitāte darba devēju vidū ir vērtējama pozitīvi, kas norāda uz to aktivitāti un vēlmi atrast piemērotāko kandidātu.

Atbildes variantu „Beigt atlasī un atcelt vakanci” izvēlējās tikai 3 darba devēji, kas norāda uz to, ka viņi zaudēja cerības atrast atbilstošu darbinieku. Visas šāda veida atbildes sniedza darba devēji, kas meklē darbiniekus augstākās kvalifikācijas darbam.

Visnepopulārākās atbildes darba devēju vidū bija tas, ka viņi plāno pazemināt prasības kandidātiem, ko izvēlējās 0.7% no aptaujātiem, savukārt, variantu „pacelt piedāvātās darba algas līmeni” neizvēlējās neviens respondents.

Aptaujas beigās katram darba devējam tika piedāvāts atbildēt uz jautājumu vai viņus apmierina esošo darbinieku kvalifikācija uzņēmumā uz kuru 42.7% norādīja, ka apmierina daļēji, 39.2% – pilnīgi apmierina un 18.2% norādīja, ka neapmierina. Izanalizējot šo jautājumu dziļāk, autors secināja, ka lielākā mērā ar darbinieku kvalifikāciju ir apmierināti tieši uzņēmumu pārstāvji ar mazāko darba kolektīvu līdz 20 cilvēkiem. Savukārt, nozaru griezumā, tā ir apstrādes rūpniecība un transports un sakari.

Apkopojot informāciju no darba devēju un darba ņēmēju aptaujas rezultātu analīzes, autors secināja, ka, neskatoties uz samēra plašo darbaspēka piedāvājumu, kas ir vērojams šodien, vairāki darba devēji saskārās ar to, ka nevar atrast atbilstošās kvalifikācijas darbinieku. Tāpat, pastāv nopietnā problēma ar mazkvalificēto darbinieku atlasī, jo cilvēki nevēlas strādāt zemi atalgotajos amatos vai fiziski smago darbu, kad pastāv alternatīva emigrēt uz ārvalstīm. Savukārt, darba ņēmēju aptaujas analīze norāda uz to, ka liela daļa no nodarbinātiem pašlaik strādā amatos, kas neatbilst to apgūtai specialitātei. Tāpat ir vērojama problēma ar to, ka darba ņēmēji Latvijā nevar atrast sev piemērotus darba piedāvājumus. Līdz ar to, var izdarīt secinājumu, ka neskatoties uz samēra augsto izglītības līmeni Latvijas iedzīvotāju vidū, valstī pastāv strukturālā bezdarba problēma jeb darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma savstarpēja neatbilstība.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Pētījums ļauj izdarīt secinājumus par situāciju Latvijas darba tirgū, kā arī par nepieciešamajiem pasākumiem un uzdevumiem, lai sekmētu pieprasījuma un piedāvājuma atbilstību valstī. Secinājumi un priekšlikumi izstrādāti, balstoties uz pētījumā iegūtajiem statistikas, veiktās analīzes un aptaujas rezultātiem.

1. Galvenie faktori, kas nosaka konkrētas valsts darbaspēka piedāvājumu ir demogrāfiskā situācija valstī; darbaspēka profesionālā struktūra; darbaspēka kvalifikācija pa atsevišķiem darba tirgus segmentiem; skolas gadu skaits; kvalifikācijas un specializācijas iegūšanas laiks; darba algas līmenis; indivīda izvēle starp brīvo laiku un ienākumu, kā arī imigrantu darbaspēka piedāvājums.
2. Visiedarbīgākās darbaspēka piedāvājuma regulēšanas iespējas ir tiešās stimulēšanas metodes, izmantojot finansiālo pabalstu sistēmu, nodokļu sloga regulēšanu un valsts finansiālās injekcijas konkrētajā problemātiskajā sfērā. Tomēr, līdzīgi finansiālajam atbalstam, pastāvīgi jāveic arī konkrētu vērtību propagandu sabiedrībā, izglītojot iedzīvotājus un veidojot tiem valstij izdevīgus stereotipus par pastāvošo problēmu.
3. Latvijā jau vairākus gadus ir negatīvs iedzīvotāju dabiskais pieaugums – dzimušo skaits nevar kompensēt mirušo skaitu. Katru gadu sakarā ar mirušo skaita pārsniegumu pār dzimušo skaitu iedzīvotāju skaits Latvijā vidēji samazinās par 10 tūkstošiem cilvēku jeb apmēram par 0.5 procentiem, kas ir tiešā veidā saistīts ar dzimstības straujo sarūkumu valstī pēc 90. gadu sākuma.
4. Pēc oficiālajiem datiem tikai pēdējo 10 gadu laikā iedzīvotāju ilgtermiņa emigrācijas dēļ Latvija zaudēja vairāk par 50 tūkstošiem iedzīvotāju. Savukārt, pēc CSP datiem, 2011. gada pirmos desmit mēnešos Iedzīvotāju reģistrā par savu aizbraukšanu paziņojuši 14.9 tūkstoši iedzīvotāju, kas jau par 39.3% pārsniedz kopējo emigrantu skaitu visā 2010. gadā (10.7 tūkstoši).
5. Negatīvais migrācijas saldo valstī izraisa dabiskā pieauguma samazināšanās un pastiprina iedzīvotāju novecošanas procesu, kam ir liela negatīva ietekmē uz darbaspēka piedāvājuma kvalitāti un kvantitāti. No valsts emigrē iedzīvotāji darbaspējas vecumā, kas nozīmē, ka brauc projām nodokļu maksātāji un kas potenciāli samazina dzimstības līmeni.
6. Demogrāfiskās prognozes liecina, ka laika periodā no 2015. līdz 2055. gadam iedzīvotāju skaits Latvijā turpinās samazināties. Īpaši strauji sarūks iedzīvotāju skaits darbaspējas

vecumā un līdz ar to nemitīgi turpināsies iedzīvotāju novecošanās process. Kopējais iedzīvotāju skaits no 2015. līdz 2055. gadam samazināsies par 457.6 tūkstošiem cilvēku jeb aptuveni par 20%, savukārt, darbaspējas vecumā no 15 līdz 64 gadiem – par 546.4 tūkstošiem jeb par 37%. Ekonomiski tas ir ļoti slikts rādītājs, jo iedzīvotāju kopskaits samazinās lēnāk, nekā iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā.

7. Latvijā jau vairākus gadus nenotiek iedzīvotāju atražošanas process un dzimušo skaits nevar kompensēt mirušo un aizbraukušo skaitu, bet šādos apstākļos efektīvais darbaspēka tirgus nevar eksistēt. Nākotnē darbaspējas vecumā iedzīvotāju samazinājums var izraisīt algu līmeņa celšanos, kam, savukārt, sekos inflācija. Šādā situācijā darba devēji mēģinās aizvietot relatīvi dārgo darbaspēku ar citiem resursiem, piesaistot lētāko darbaspēku no ārzemēm vai sākotnēji dibinot uzņēmumu teritorijā, kur šāda problēma nav tik būtiska.
8. Salīdzinot Latvijas iedzīvotāju vecumstruktūru ar citām Eiropas valstīm tika secināts, ka Latvija atrodas triju valstu starpā, kam nākotnē draud vislielākās problēmas darbaspēka resursu trūkuma dēļ. Visperspektīvākās valstis no darbaspēka piedāvājuma aspekta pašlaik ir Grieķija, Īrija un Norvēģija. Turpretī, ar vislielākajām problēmām darbaspēka trūkuma dēļ saskarsies Vācija, Īrija un Latvija.
9. 2010. gadā dzimstības koeficients Latvijā bija 1.17, kas ir zemākais rādītājs visā Eiropas Savienībā. Valsts ar visaugstāko summāro dzimstības koeficientu 2010. gadā bija Īrija, ar rādītāju 2.07. Tomēr, pat ar šādu koeficientu nav iespējams nodrošināt normālu iedzīvotāju atražošanas procesu. Tas nozīmē, ka visā Eiropas Savienībā dzimušo skaits nevar kompensēt mirušo skaitu.
10. Sākot ar 2000. gadu, valstī pakāpeniski pieauga ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītības līmeni, turklāt, samazinājās ar vidējo un pamata izglītību. Tas tiešā veidā norāda uz darbaspēka piedāvājuma kvalitātes uzlabojumu. Salīdzinot ar 2000. gadu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits ar izglītību zemāko par pamata samazinājās par 66.8% jeb apmēram trīsreiz, savukārt, ar augstāko izglītības līmeni - pieauga par 56.8%, jeb 1.6 reizēs.
11. Latvijā ir viens no zemākajiem rādītājiem Eiropas Savienībā pēc iedzīvotāju īpatsvara, kuru izglītības līmenis ir zemāks par vidējo – 19.6%, kas atrodas ceturtajā vietā pēc Lietuvas (16.9%), Polijas (17.8%), un Igaunijas (18.4%).
12. Darba ņēmēju anketēšanas rezultātu analīze parādīja, ka lielākoties, izvēloties mācību iestādi un profesiju, Latvijas iedzīvotāji nedomā par profesijas nākotnes perspektīvām un savas karjeras iespējamo virzību, bet lielāko uzmanību pievērš savu interešu pilnveidošanai, ko apliecināja 77.8% no aptaujātiem.

13. Izanalizējot aptaujas laikā iegūtus datus tika noskaidrots, ka 38% no aptaujātiem darba ņēmējiem nestrādā pēc iegūtās specialitātes, kas ir vērtējams negatīvi, jo ņemot vērā, ka Latvijā ir diezgan augsts bezmaksas izglītības piedāvājums, tas liecina par valsts līdzekļu neracionālo izmantošanu. Cilvēki, kas strādā neatbilstošus darbus, pasliktina Latvijas darbaspēka kvalitatīvo pusi un līdz ar to darbaspēka resursi netiek izmantoti maksimāli efektīvi. No otras puses tas norāda uz to, ka Latvijas darbaspēks ir samēra mobils, jo iedzīvotāji, kas nevar atrast atbilstošu savai izglītībai darbu, atrod to citās jomās.
14. Profesiju grupas, kur ir vislielākais īpatsvars darba ņēmēju, kas nestrādā pēc iegūtas specialitātes, ir lauksaimniecība (75%), inženierzinātnes, ražošana un būvniecība (50.7%) un pakalpojumi (42.9%). Izglītības tematiskās grupas, kur visvairāk darba ņēmēju strādā specialitātē, ir veselības aprūpe un sociālā labklājība (16.7%) un dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas (17.6%). Galvenie minētie iemesli, kāpēc darba ņēmēji nestrādā specialitātē bija: neapmierina darba alga iegūtajā specialitātē (63.6%), nevar Latvijā atrast darbu (39.4%) un izvēlētajā specialitātē nav izaugsmes iespēju (30.3%).
15. Darba ņēmēju aptaujas rezultāti parādīja, ka 55.6% no strādājošiem respondentiem nav apmierināti ar savu darba vietu vai ir apmierināti daļēji. Lielākā daļa respondentu jeb 76%, paskaidroja savu neapmierinātību ar faktoru, ka viņu atalgojums ir nepietiekami augsts. Vēl 30.2% uzskata, ka viņiem nav izaugsmes iespēju. 16.3% no aptaujāto neapmierina darba apstākļi vai grafiks, savukārt, 13.2% – darba slodze.
16. Uz jautājumu „Kāpēc Jūs vēl joprojām neatradāt darbu?” 44.4% no darba meklētājiem atbildēja, ka nevar atrast atbilstošu darba piedāvājumu, kas norāda uz augsto strukturālā bezdarba līmeni valstī. Šāda veida atbilde ir vispopulārākā izglītības tematiskajā grupās inženierzinātnes, ražošana un būvniecība un humanitārās zinātnes un māksla. Nākamais pēc popularitātes iemesls ir tas, ka darba devējus neapmierina darba ņēmēju pieredze (14.5%). Šāds atbilžu variants bija vairāk raksturīgs jaunāko vecuma grupu pārstāvjiem, kas, savukārt, norāda uz kopējo problēmu valstī ar jaunatnes nodarbinātību. Tāpat, šī parādība bija redzama arī no atbilžu statistikas uz jautājumu „Vai Jūs pašlaik strādājat amatā, kas atbilst Jūsu iepriekšējai izglītībai?”, negatīvi atbildējušo uz kuru jauno cilvēku īpatsvars bija daudz lielāks nekā vecākās paaudzes pārstāvju.
17. Lielākā daļa no respondentiem jeb 51.2% atbildēja, ka pēdējo 5 gadu laikā neizmantoja nevienu no papildus apmācības iespējām, kas ir vērtējams negatīvi un norāda uz darbaspēka pasivitāti un nevēlēšanos paaugstināt savu kvalifikāciju. Atbilde „nevienu” bija vairāk populāra vecāko paaudžu respondentiem vecuma grupā no 45 līdz 75 gadu vecumā. 24.1% izmantoja papildus apmācības iespējas darbavietā, kas ir vērtējams

pozitīvi, jo darba devēji seko savu darbinieku kvalifikācijai un mēģina iesaistīt tos apmācībās.

18. Darba devēju aptaujas laikā nosaukto amatu starpā, uz kuriem visilgāk notiek darbinieku atlase, tika minētas šādas profesiju grupas: vecākie speciālisti, mehāniķi, IT speciālisti, kvalificētie strādnieki rūpniecībā, inženieri, komercdarījumu speciālisti un vadītāji. Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka valstī trūkst augstākās kvalifikācijas darbinieku.
19. Pēc darba devēju aptaujas datu rezultātiem tika secināts, ka vismazākais pieteikumu skaits tika saņemts uz zemākās kvalifikācijas vakancēm, kas pieprasa no darba ņēmējiem augstāko fizisko piepūli. Nosaukto amatu starpā, uz kuriem tika saņemts vismazākais pieteikumu skaits, bija šādas profesijas kā: apkopēja, pārdevējs, izplātītājs, oficiants, sētnieks, autovadītājs, celtnieks un palīgstrādnieks. Līdz ar to var izdarīt secinājumu, ka Latvijā pietrūkst ne tikai augstākās kvalifikācijas darbinieku, bet arī darba ņēmēju, kas ir gatavi strādāt mazkvalificētos darbos.
20. Analizējot darba devēju atbildes, kas nesaņēma nevienu pieteikumu uz izsludināto vakanci, 35.1% respondentu norādīja, ka galvenais iespējamais iemesls ir darba meklētāju kopējais samazinājums nozarē, savukārt, otrs pēc popularitātes iemesls ir darba meklētāju samazinājums reģionā, ko atbalstīja 32.4% aptaujāto. Divi šie faktori tiešā veidā norāda uz darbaspēka piedāvājuma trūkuma problēmām valstī, kas ir izteiktas jau šodien, neskatoties uz to, ka iedzīvotāju vecumstruktūras analīze parādīja, ka pašlaik valsts atrodas izdevīgajā stāvoklī no demogrāfiskās situācijas viedokļa.

Apkopojot darbā gūtās atziņas un secinājumus, var sniegt sekojošus priekšlikumus Latvijas darbaspēka piedāvājuma kvantitatīvo un kvalitatīvo rādītāju uzlabošanai:

Latvijas Republikas Labklājības ministrijai un LR Ministru kabinetam:

1. Lai uzlabotu demogrāfisko situāciju valstī un veicinātu veiksmīgu darbaspēka atražošanas procesu tika izstrādāti sekojušie priekšlikumi:
  - 1.1. Ieviest progresīvo bērna piedzimšanas pabalsta sistēmu. Palielināt vienreizējo pabalsta apmēru pēc bērna piedzimšanas pirmajam bērnam un katram nākamajam bērnam ģimenē pacelt šo pabalsta apmēru par 30%.
  - 1.2. Izstrādāt iedzīvotāju izglītojošo programmu jautājumos par ģimenes plānošanu un nozīmi, lai palielinātu ģimenes lomu sabiedrībā, kas tiktu piemērota caur pasākumiem mācību iestādēs, interneta resursiem un reklāmas pasākumiem.

1.3. Ieviest regresīvo nodokļu sistēmu, samazinot vienam no vecākiem nodokļi par katru bērnu ģimenē (sākot ar otro), kas būtu attiecināma uz ienākuma nodokļi, nekustamā īpašuma nodokļi un transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļi.

1.4. Ģimenēm ar trīs un vairāk bērniem pilnībā kompensēt maksu par bērnudārza apmeklējumu visiem bērniem.

1.5. Palielināt mājokļa pieejamību ģimenēm ar bērniem, piedāvājot hipotekāra kredīta atvieglojumus ģimenēm ar diviem un vairāk bērniem. Hipotekāra kredīta atvieglojumiem jāietver sevī valsts galvojumu, samazināto procentu likmi un elastīgākus atmaksas grafikus.

1.6. Piesaistīt Latvijas iedzīvotāju pensijas apmēru bērnu sociālo iemaksu summai. Noteikt personas bērnu sociālo iemaksu kopsummas pārsniegumu par noteiktu limitu, kas tiktu reizināts ar konkrētu koeficientu un šādā veidā noteikt personas piemaksu pensijai.

LR Ministru kabinetam:

2. Tā kā reāli demogrāfiskās situācijas stabilizācija var aizņemt ilgāko laika periodu, lai samērotu darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma atbilstību, jau šodien jādomā par kvalificēta ārzemju darbaspēka piesaistīšanas iespējām. Šim mērķim būtu ieteicams:

2.1. Sagatavot sabiedrību tam, ka šāda situācija ir nepieciešama un gaidāmā nākotnē, aktualizējot šo jautājumu informatīvajos saziņas līdzekļos, lai nākotnē neizraisītu sociālos konfliktus.

2.2. Līdz 2020. gadam jāveido liberālāki imigrācijas nosacījumi, lai gan Latvijas uztēmējumiem, gan ārzemju darba ņēmējiem būtu izdevīga valsts īstenota imigrācijas politika.

3. Lai veicinātu iedzīvotāju motivāciju strādāt zemas kvalifikācijas darbus, jāsamazina algu līmeņa amplitūdu valstī. Lai sekmētu algu līmeņa izlīdzināšanai valstī:

3.1. Jāsamazina starpība starp augstākās un zemākās kvalifikācijas darbu atalgojumiem valsts sektorā strādājošiem.

3.2. Jāievieš progresīva ienākuma nodokļa likmi, kas būs atkarīgs no faktiskā pirmsnodokļu ienākuma lieluma.

4. Lai samazinātu valstī pieprasījumu pēc mazkvalificēta darbaspēka un padarītu šos darbus fiziski pievilcīgākus, lielākā uzmanība jāpievērš zemākās kvalifikācijas darbu automatizācijas iespējām.

5. Lai atvieglotu ilgstošo bezdarbnieku iesaistīšanu darba attiecībās un sekmētu to kvalifikācijas atjaunošanai, ieteicams piedāvāt uzņēmumiem, kas pieņem darbā šādus darbiniekus, pirmos divus mēnešus nemaksāt darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas

obligātās iemaksas par attiecīgiem darbiniekiem, pieņemot, ka šie līdzekļi ir nepieciešami darba ņēmēju apmācībai.

6. Lai paaugstinātu darba ņēmēju skaitu, kas strādā atbilstoši specialitātei un uzlabotu darbaspēka kvalitāti, piedāvāt atlikušās studiju kredīta summas dzēšanas iespējas personām, kas nostrādāja atsevišķās specialitātēs vairāk par 5 gadiem. Specialitāšu sarakstu, kas atbilst minētām noteikumiem, jāsastāda atbilstoši darba tirgū pieprasītākajām profesijām, neatkarīgi no tā vai tas ir valsts vai privātais sektors.

7. Lai paaugstinātu darbaspējīgo iedzīvotāju konkurentspeju un sekmētu strukturālā bezdarba mazināšanai, jāpiešķir lielāks finansējums Nodarbinātības valsts aģentūras īstenotajiem pārkvalifikācijas kursiem tām profesijām, kas atbilst konkrētā reģiona darba tirgus prasībām. Turpretī, lai mazinātu to iedzīvotāju skaitu, kas apmeklē šos kursus ar mērķi saņemt materiālo labumu, ir ieteicams atcelt izmaksājamo stipendiju.

LR Izglītības un zinātnes ministrijai:

8. Lai palīdzētu skolēniem izvēlēties profesiju, kas ir ne tikai interesanta viņiem, bet arī būs potenciāli pieprasīta pēc studiju beigām, jāpaplašina karjeras plānošanas konsultācijas. Būtu ieteicams katrā skolā pirmsizlaiduma klasēs organizēt obligāto semināru, veltīto profesijas izvēles iespējām.

9. Lai stimulētu jaunāko vecuma grupu iedzīvotāju nodarbinātību atbilstoši iegūtai izglītībai un samazinātu to emigrāciju:

9.1. Piedāvāt valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu samazināto likmi darba devējiem par darba ņēmējiem, kuriem darba stāžs ir īsāks par 2 gadiem.

9.2. Veicināt darba devēju prakses vietu piedāvājumu studentiem gan studiju laikā, gan pēc studijām.

9.3. Izstrādāt papildus uzņēmēju subsidēšanas iespējas, par darba vietas nodrošināšanu studentiem pēc prakses.

LR Labklājības ministrijai:

10. Šobrīd kā prioritāte ir apmācīt to specialitāšu pārstāvjus, kas atbilst esošajam darba tirgus pieprasījumam, tomēr tas vēl nenozīmē, ka šādas pašas profesijas būs pieprasītas nākotnē. Izmantojot izstrādātās darbaspēka pieprasījuma prognozes, ko sagatavo Labklājības ministrija, ieteicams noteikt nepieciešamo darba ņēmēju skaitu atbilstošās specialitātēs nākotnē, lai attiecīgi piešķirtu budžeta vietas uz pieprasītākajām profesijām un ierobežot citu specialitāšu studiju vietu skaitu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. *MK noteikumi Nr. 48 „Noteikumi par valsts statistisko informāciju 1998.gadā”*, „Latvijas Vēstnesis”, Nr. 42/43, 1998. gada 2. februārī. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=46870&from=off> Resurss apskatīts 2012.g. 19. maijā.
2. *Centrālā statistikas pārvalde. Statistiskie dati par iedzīvotājiem un sociāliem procesiem*. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html-0> Resurss apskatīts 2012.g. 19. maijā.
3. *Eiropas Savienības Statistikas birojs (EUROSTAT). Statistiskie dati par iedzīvotājiem*. Pieejams: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home> Resurss apskatīts 2012.g. 19. maijā.
4. **Āboliņa A.** *Vai pie jums var atrast 30 palīgstrādnieku mūsu ražotnei?*. Laikraksts „Diena”, NR 70 (6319), 2012. g. 10.aprīlis. 6.-7. lpp.
5. **Eglīte P., Brants M., Markausa I.M. u.c.** *Darbspējīgo skaita mazināšanās Latvijā un iespējamie risinājumi: pētnieciskā darba rezultāti*. Rīga : LZA Ekonomikas institūts, 2008. 116 lpp.
6. **Ekonomikas ministrija.** *Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā*. Rīga, 2011. 52 lpp.
7. **Indāns I., Krūma K.** *Latvijas imigrācijas politika: problēmas un perspektīvas*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, Konrāda Adenauera fonds, 2006. 53 lpp.
8. **Purmalis K.** Promocijas darba kopsavilkums doktora zinātniskā grāda iegūšanai ekonomikā. *Latvijas darba tirgus analīze un tā attīstības perspektīvas*. Rīga: Zelta Rudens, 2011. 113 lpp.
9. **Zvidriņš P.** *Demogrāfija*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003. 208 lpp.
10. **Zvidriņš P., Krūmiņš J., Bērziņš A. u.c.** *Demogrāfiskā attīstība Latvijas reģionos*. Rakstu krājums: Latvijas Zinātnes padomes Humanitāro un sociālo zinātņu Ekspertu komisija. LZP ekonomikas, juridiskās un vēstures zinātnes galvenie pētījumu virzieni 2008. gadā. Galvenais redaktors: Sproģis A. Rīga: Tautsaimniecības attīstības institūts, 2009. 165.-170. lpp.
11. ES struktūrfondu nacionālās programmas "Darba tirgus pētījumi" projekts "Labklājības ministrijas pētījumi", *Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte*. Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0003. Projekta vadītāja Z. Krišjāne. Latvijas Universitāte, Rīga: 2007. 240 lpp.
12. ES struktūrfondu nacionālās programmas "Darba tirgus pētījumi" projekts "Labklājības ministrijas pētījumi", *Darbaspēka profesionālā mobilitāte*. Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/

- 3.1.5.1./0001/0003. Projekta vadītāja Ē. Šumilo. Latvijas Universitāte, Rīga: 2007. 219 lpp.
13. ES struktūrfondu nacionālās programmas "Darba tirgus pētījumi" projekts "Labklājības ministrijas pētījumi", *Detalizēts darbaspēka un darba tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros*. Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1. /0001/0003. Projekta vadītāja E. Dubra. Latvijas Universitāte, Rīga: 2007. 224 lpp.
  14. ES struktūrfondu nacionālās programmas "Darba tirgus pētījumi" projekts "Labklājības ministrijas pētījumi", *Darba tirgus pētījums „Profesionālās un augstākās izglītības programmu atbilstība darba tirgus prasībām”*. Nr. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0001/0003. Projekta vadītāja B. Sloka. Latvijas Universitāte, Rīga: 2007. 232 lpp.
  15. **Ehrenberg R.G., Smith R.S.** *Modern labor economics : theory and public policy*. Ninth edition. Boston ; London : Pearson/Addison-Wesley: 2009. 650 p.
  16. **Булатов А.С.** *Мировая экономика*. М.: Экономистъ, 2005. 734 с.
  17. **Грязнова А.Г., Чечелева Т.В.** *Экономическая теория: Учебник*. М: Издательство «Экзамен», 2005. 592 с.
  18. **Кокин Ю.П., Шлендер П.Э.** *Экономика труда (ч.1)* М.: Магистр, 2010. 685 с.
  19. **Ломакин В.К.** *Мировая экономика*; М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 735 с.
  20. **Максаковский В.П.** *Географическая картина мира. В 2-х книгах. 4-е изд., испр. и доп.* - М.: Дрофа, Кн.2 – 2009. 480 с.
  21. **Николаева И.П.** *Мировая экономика*, 2006. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. 510 с.
  22. **Рофе А.И.** *Экономика труда*, М.: КноРус, 2010. 400 с.
  23. **Рощин С.Ю., Разумова Т.О.** *Экономика труда: экономическая теория труда: Учебное пособие*. М.: ИНФРА-М, 2000. 400 с.
  24. **Харченко Л.П.** *Демография*. М.: Издательство "Омега-Л", 2009. 350 с.
  25. **Purmalis K.** *E-studiju kurss lekcijās „Darba ekonomikā”*. Latvijas Universitāte, 2011.
  26. **Centrālā Statistikas pārvalde.** „Par dzimstības tendencēm Latvijā pēdējos gados” <http://www.csb.gov.lv/notikumi/par-dzimstibas-tendencem-latvija-pedejos-gados-26231.html>. Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
  27. **Gods U.** *Dažas darba tirgus problēmas*. http://www.turiba.lv/darba_tirgus_2008/pages/Gods_lv.html. Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
  28. **Hazans M.** Eksperta atskaite LR Ekonomikas Ministrijai 2005. gada 30. oktobris. *Ekonomiskās migrācijas cēloņu izpēte un monitoringa sistēmas izveide ekonomiskās migrācijas ietekmes noteikšanai uz LR tautsaimniecību*. **Error! Hyperlink reference not valid.** Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.

29. **Hazans M.** Prezentācija. *Latvijas demogrāfiskā situācija šķērsgrīzumā: kas šodien dzīvo Latvijā?* 2011. gads. http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/hazans_prezentacija_jaunaa2.pdf Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
30. **Indāns I.** *Migrācijas vēsturiskā attīstība pasaulē un Latvijā.* <http://lat.biztimes.lv/migrācijas-vesturiska-attistiba-pasaule-un-latvija/> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā. 33
31. **Skribans V.** *Darbspēka migrācijas ietekme uz darba tirgu Latvijā.* <http://mpr.aub.uni-muenchen.de/28301/1/Darb3.pdf> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
32. **Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS.** *Pētījums ilgstošo bezdarbnieku kvalitatīvā sastāva atbilstības darba tirgus pieprasījumam izvērtēšanai.* 2006. gads. <http://www.nva.gov.lv/index.php/index.php?cid=1&mid=95&txt=421&from=20> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
33. Raksts internetā. *Migrācijas vēsturiskā attīstība pasaulē un Latvijā.* <http://lat.biztimes.lv/migrācijas-vesturiska-attistiba-pasaule-un-latvija/> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
34. Raksts internetā. *Cilvēkkapitāls.* http://www.makroekonomika.org/?page_id=215 Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
35. Raksts ziņu portālā. *Demogrāfijas pētnieks: emigrācija pašreizējā apjomā turpināsies vēl septiņus gadus.* <http://nra.lv/latvija/57102-demografijas-petnieks-emigracija-pasreizeja-apjoma-turpinasies-vel-septinus-gadus.htm> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
36. Raksts ziņu portālā. *Deputāti: ģimenes valsts politikas pamatnostādņēm jāuzlabo demogrāfiskā situācija valstī.* 08. marts 2011. <http://www.delfi.lv/news/national/politics/> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
37. Raksts ziņu portālā. *Hazans: tuvākajos trīs četros gados no Latvijas emigrēs vēl 100 000 cilvēku.* <http://www.delfi.lv/news/national/politics/> Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.
38. **Серяков С.Г.** *Макроэкономика, курс лекций ТЕМА 4. РЫНОК ТРУДА. Занятость и безработица.* http://uamconsult.com/book_766.html Resurss apskatīts 2012.g. 21. maijā.

PIELIKUMI

1. pielikums

Darba ņēmēja anketas paraugs

Labdien! Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes 3. kursa studente, Ludmila Semjonova, bakalaura darba ietvaros veic aptauju par darbaspēka piedāvājuma tendencēm un perspektīvām Latvijā un to atbilstību darbaspēka pieprasījumam. Pētījumā iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā. Aptauja ir anonīma un tās aizpildīšana aizņems aptuveni 3 minūtes.

1. Jūsu vecums *

Ievadiet skaitļi, atbilstošu Jūsu vecumam. Ja Jūsu vecums ir līdz 15 gadiem vai virs 74 gadiem, beidziet aptauju

2. Jūsu dzimums *

- Vīrietis
 Sieviete

3. Jūsu faktiskā dzīves vieta *

Ierakstiet pilsētu, novadu vai pagastu, kurā Jūs pašlaik dzīvojat

4. Kāds ir Jūsu līdz šim iegūtais izglītības līmenis? *

- Zemāks par pamata izglītību → Turpināt ar 7.jautājumu
 Pamata izglītība → Turpināt ar 7.jautājumu
 Vidējā izglītība → Turpināt ar 7.jautājumu
 Vidējā profesionālā izglītība
 1. līmeņa profesionālā augstākā izglītība
 Augstākā izglītība (bakalaura grāds)
 Augstākā izglītība (maģistra grāds)
 Augstākā izglītība (doktora grāds)

5. Kāda ir Jūsu apgūta specialitāte(-s) / profesija(-s)? *

(aizpilda tikai tie, kuri 3. jautājumā norādīja, ka viņu iegūta izglītība ir vidēji profesionālā un augstākā)

6. Kas ietekmēja Jūsu specialitātes izvēli? *

Iespējami vairāki varianti

- Specialitāte atbilda manām interesēm
- Specialitāte bija pieprasīta darba tirgū
- Iespēja iegūt bezmaksas izglītību
- Iespēja pēc mācībām iegūt augsti atalgotu darbu
- Specialitātes prestižs
- Specialitātes elastīgums, kas dod iespēju strādāt vairākās profesijās
- Draugu, paziņu vai ģimenes locekļu ieteikums
- Darba devēja ieteikums
- Cits:

7. Ar ko Jūs pašlaik nodarbojaties? *

- Esmu darba ņēmējs
- Esmu darba devējs → Aptauja beidzas
- Esmu students, audzēknis vai skolēns, kas nestrādā algoto darbu → Turpināt ar 22. jautājumu
- Esmu students, audzēknis vai skolēns, kas strādā algoto darbu
- Esmu pašnodarbinātais → Aptauja beidzas
- Esmu strādājošs(-a) pensionārs(-e)
- Esmu pensionārs(-e) → Aptauja beidzas
- Atrodos darba meklējumos → Turpināt ar 16. jautājumu
- Atrodos ilgstošā atvaļinājumā → Aptauja beidzas
- Cits: → Aptauja beidzas

8. Vai Jūs pašlaik strādājat amatā, kas atbilst Jūsu iepriekšējai izglītībai? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 7. jautājumu atbildēja „Esmu darba ņēmējs”, „Esmu students, audzēknis vai skolēns, kas strādā algoto darbu” vai „Esmu strādājošs(-a) pensionārs(-e)“)

- Jā → Turpināt ar 12. jautājumu
- Nē

9. Kas ir galvenais iemesls kāpēc Jūs strādājat amatā, kas neatbilst Jūsu iegūtai izglītībai? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 8. jautājumu atbildēja noliedzīgi)

Iespējami vairāki varianti

- Nespēju Latvijā atrast darbu specialitātē
- Neapmierina alga iegūtajā specialitātē
- Neapmierina darba apstākļi iegūtajā specialitātē
- Iegūtā specialitāte man nav interesanta
- Nepietiekama profesionālā sagatavotība mācību iestādē
- Iegūtajā specialitātē nav izaugsmes iespēju
- Atbilstošs darbs atrodas tālu no dzīvesvietas
- Ģimenes apstākļi
- Cits:

10. Vai Jūs esat izmantojis(-usi) pārkvalifikācijas kursus, lai strādātu citā jomā? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 8. jautājumu atbildēja noliedzīgi)

- Jā → Turpināt ar 12. jautājumu
- Nē

11. Kāpēc Jūs neizmantojāt pārkvalifikācijas kursus? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 10. jautājumu atbildēja noliedzīgi)

- Mans darbs neprasīja specifiskās zināšanas
- Man pietika ar zināšanām, kuras es ieguvu mācību iestādē
- Man pietika ar zināšanām, kuras es ieguvu iepriekšējā darbavietā
- Darba devējs piedāvāja man apmācības iespējas
- Cits:

12. Kādu no piedāvātajām iespējām Jūs izmantojāt pēdējo 5 gadu laikā? *

Iespējami vairāki varianti

- Kvalifikāciju paaugstinošus kursus
- Cita veida kursus (Piemēram, valodu kursi)
- Pašmācības (Piemēram, lasot speciālo literatūru)
- Apmācības darbavietā
- Nevienu
- Cits:

13. Vai Jūs esat apmierināts(-a) ar savu darba vietu? *

- Jā → Turpināt ar 15 jautājumu
- Nē
- Daļēji

14. Kāpēc Jūs neesat apmierināts(-a) ar savu darba vietu? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 13. jautājumu atbildēja „Nē” vai „Daļēji”)

Iespējami vairāki varianti

- Zems atalgojums
- Nav izaugsmes iespēju
- Neapmierina darba apstākļi vai darba grafiks
- Neapmierina darba slodze
- Neinteresants darbs
- Cits:

15. Kādi ir Jūsu profesionālie nākotnes plāni? *

- Turpināt strādāt esošajā amatā
- Meklēt citu darba vietu
- Braukt strādāt uz ārzemēm
- Iet mācīties tālāk
- Nodarboties ar savu biznesu
- Cits:

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas

16. Cik ilgu laiku Jūs atrodaties darba meklējumos? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 7. jautājumu atbildēja „Atrodos darba meklējumos”)

- Dažas dienas
- Vairāk par 1 nedēļu
- Vairāk par 1 mēnesi
- Vairāk par 2 mēnešiem
- Vairāk par pusgadu
- Vairāk par gadu

17. Kāds ir iemesls tam, ka Jūs atrodaties darba meklējumos? *

- Neapmierināja iepriekšēja darba vieta
- Biju atbrīvots(-a) no darba attiecībām
- Tas būs mans pirmais darbs
- Atgriežos no ārzemēm un meklēju darbu Latvijā
- Uzņēmums, kurā strādāju tika slēgts
- Cits:

18. Kāpēc Jūs vēl joprojām neatradāt darbu? *

- Nevaru atrast atbilstošu darba piedāvājumu
- Tikai nesen uzsāku meklēt darba vietu
- Nesaņēmu nevienu aicinājumu uz darba interviju
- Darba devējus neapmierina mana izglītība
- Darba devējus neapmierina mans pieredzes trūkums
- Cits:

19. Kādu no piedāvātajām iespējām Jūs izmantojāt pēdējo 5 gadu laikā? *

- Kvalifikāciju paaugstinošus kursus
- Pārkvalifikācijas kursus
- Cita veida kursus (Piemēram, valodu kursi)
- Pašmācības (Piemēram, lasot speciālo literatūru)
- Apmācības darbavietā
- Nevienu
- Cits:

20. Vai Jūs apmierinātu darbavietā, kas neatbilst Jūsu apgūtai specialitātei? *

Iespējami vairāki varianti

- Jā
- Nē
- Pie nosacījuma, ka mani apmierinās darba alga
- Pie nosacījuma, ka mani apmierinās darba vide un kolektīvs
- Pie nosacījuma, ka mani apmierinās sociālās garantijas un atbalvojumu sistēma
- Cits:

21. Kāda būs Jūsu rīcība, ja tuvākajā laikā neizdosies atrast darbu? *

- Turpināt darba meklējumus
- Meklēt citus ienākumu avotus
- Braukt meklēt darbu uz ārzemēm
- Iet studēt tālāk
- Pār kvalificēties
- Cits:

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas

22. Kādi ir Jūsu nākotnes plāni pēc studiju beigām? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 7. jautājumu atbildēja „Esmu students, audzēknis vai skolēns, kas nestrādā algoto darbu”)

- Turpināt studēt, apgūstot augstākā līmeņa izglītību → Aptauja beidzas
- Turpināt studēt citā studiju virzienā
- Turpināt studēt, apgūstot augstākā līmeņa izglītību un vienlaicīgi strādāt → Turpināt ar 25. jautājumu
- Meklēt darbu → Turpināt ar 25. jautājumu
- Braukt mācīties uz ārzemēm → Turpināt ar 24. jautājumu
- Braukt strādāt uz ārzemēm → Turpināt ar 24. jautājumu
- Dibināt savu biznesu → Aptauja beidzas
- Cits: → Aptauja beidzas

23. Kāpēc Jūs vēlaties nomainīt savu studiju virzienu? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 22. jautājumu atbildēja „Turpināt studēt citā studiju virzienā”)

- Latvijā ir zems apgūtas specialitātes pieprasījums
- Neapmierina alga iegūtajā specialitātē
- Neapmierina darba apstākļi iegūtajā specialitātē
- Iegūtā specialitāte man nav interesanta
- Ģimenes apstākļi
- Nepietiekama profesionālā sagatavotība mācību iestādē
- Iegūtajā specialitātē nav izaugsmes iespēju
- Atbilstošs darbs atrodas tālu no dzīvesvietas
- Cits:

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas

24. Kas ietekmēja jūsu lēmumu braukt uz ārzemēm? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 22. jautājumu atbildēja „Braukt mācīties uz ārzemēm” vai „Braukt strādāt uz ārzemēm”)

- Nevaru atrast atbilstošu darbu Latvijā
- Neapmierina alga iegūtajā specialitātē
- Neapmierina darba apstākļi iegūtajā specialitātē
- Iegūtā specialitāte man nav interesanta
- Ģimenes apstākļi
- Nepietiekama profesionālā sagatavotība mācību iestādē
- Iegūtajā specialitātē nav izaugsmes iespēju
- Atbilstošs darbs atrodas tālu no dzīvesvietas
- Cits:

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas

25. Vai Jūs vēlaties strādāt apgūtajā specialitātē? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 22. jautājumu atbildēja „Turpināt studēt un vienlaicīgi strādāt” vai „Meklēt darbu”)

- Jā → Aptauja beidzas
- Drīzāk jā → Aptauja beidzas
- Drīzāk nē
- Nē

26. Kāpēc jūs negribat strādāt apgūtajā specialitātē? *

(aizpilda tikai tie, kuri uz 25. jautājumu atbildēja „Nē” vai „Drīzāk nē”)

- Latvijā ir zems apgūtas specialitātes pieprasījums
- Neapmierina alga iegūtajā specialitātē
- Neapmierina darba apstākļi iegūtajā specialitātē
- Iegūtā specialitāte man nav interesanta
- Ģimenes apstākļi
- Nepietiekama profesionālā sagatavotība mācību iestādē
- Iegūtajā specialitātē nav izaugsmes iespēju
- Atbilstošs darbs atrodas tālu no dzīvesvietas
- Cits:

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas

Labdien! Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes 3. kursa studente, Ludmila Semjonova, bakalaura darba ietvaros veic aptauju par darbaspēka piedāvājuma tendencēm un perspektīvām Latvijā un to atbilstību darbaspēka pieprasījumam. Pētījumā iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā. Aptauja ir anonīma un tās aizpildīšana aizņems aptuveni 2 minūtes.

1. Nozare, kurā darbojas uzņēmums *

- lauksaimniecība, medniecība, mežsaimniecība
- zvejniecība
- ieguves rūpniecība
- apstrādes rūpniecība
- elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgāde
- būvniecība
- tirdzniecība
- transports un sakari
- viesnīcas un restorāni
- datori un ar tiem saistītais darbs
- finanšu starpniecība
- operācijas ar nekustāmo īpašumu
- valsts pārvalde un aizsardzība, obligātā sociālā apdrošināšana
- izglītība
- veselība un sociālā aprūpe
- pārējie komunālie, sociālie, individuālie pakalpojumi
- cits

2. Uzņēmuma atrašanās vieta *

Ierakstiet pilsētu, novadu vai pagastu, kurā atrodas uzņēmums

3. Darbinieku skaits uzņēmumā *

- līdz 10
- no 10 līdz 20
- no 20 līdz 50
- no 50 līdz 100
- no 100 līdz 200
- no 200 līdz 500
- vairāk nekā 500

4. Uzņēmuma vakance uz kuru visilgāk tiek meklēti darbinieki *

Ierakstiet amata nosaukumu uz kuru visilgāko laiku tiek veikta personāla atlase

5. Meklējamo darbinieku skaits uz attiecīgo vakanci *

Ierakstiet ar ciparu cik daudz darbinieku ir nepieciešams uzņēmumam uz attiecīgo amatu

6. Cik ilgu laiku notiek darbinieku atlase uz minēto vakanci kopš izsludināšanas? *

- Mazāk kā nedēļu
- No 1 nedēļas līdz 1 mēnesim
- No 1 mēneša līdz 3 mēnešiem
- No 3 mēnešiem līdz pusgadam
- No pusgada līdz gadam
- Ilgāk par 1 gadu

7. Cik pieteikumu tika saņemts uz attiecīgo vakanci? *

- Neviena → Turpināt ar 11. jautājumu
- Līdz 10
- No 10 līdz 25
- No 25 līdz 50
- No 50 līdz 100
- Vairāk nekā 100

8. Kāds bija visizplatītākais no kritērijiem, kas neatbilda vakances prasībām? *

Iespējami vairāki varianti

- Iepriekšējās izglītības līmenis
- Iepriekšējās izglītības virziens
- Valodas prasmes
- Iepriekšējas darba pieredzes trūkums
- Iepriekšēja darba pieredze neatbilda izsludinātajai vakancei
- Pretendentus neapmierināja piedāvātais darba algas līmenis
- Pretendentus neapmierināja cita veida darba nosacījumi
- Cits:

9. Kādi ir jūsu tālākas rīcības plāni? *

Iespējami vairāki varianti

- Turpināt atlasī iepriekšējā līmenī
- Izmantot papildus pasākumus un reklāmu darba meklētāju piesaistīšanai
- Pazemināt prasības kandidātiem
- Pacelt piedāvātās darba algas līmeni
- Meklēt darbiniekus citā reģionā vai ārvalstīs
- Beigt atlasī un atcelt vakanci
- Cits:

10. Vai Jūs apmierina esošo darbinieku kvalifikācija uzņēmumā? *

- Jā, pilnīgi apmierina
- Nē, neapmierina
- Apmierina daļēji

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas

11. Kāpēc, jūsuprāt, netika saņemts neviens pieteikums? *

(aizpilda tikai tie, kas nesaņēma nevienu pieteikumu uz izsludināto vakanci)

Iespējami vairāki varianti

- Neefektīvi darba atlases pasākumi un reklāma
- Pārāk stingri atlases kritēriji
- Darba meklētāju kopējais samazinājums nozarē
- Darba meklētāju kopējais samazinājums reģionā
- Darba meklētāji nav ieinteresēti konkrētajā piedāvājumā
- Cits:

12. Kādi ir jūsu tālākas rīcības plāni? *

Iespējami vairāki varianti

- Turpināt atlasi iepriekšējā līmenī
- Izmantot papildus pasākumus un reklāmu darba meklētāju piesaistīšanai
- Pazemināt prasības kandidātiem
- Pacelt piedāvātās darba algas līmeni
- Meklēt darbiniekus citā reģionā vai ārvalstīs
- Beigt atlasu un atcelt vakanci
- Cits:

13. Vai Jūs apmierina esošo darbinieku kvalifikācija uzņēmumā? *

- Jā, pilnīgi apmierina
- Nē, neapmierina
- Apmierina daļēji

Paldies par aptaujai veltīto laiku!

Aptauja beidzas.

Bakalaura darbs „Darbspēka piedāvājuma kvalitatīvā un kvantitatīvā sastāva tendences un attīstības perspektīvas Latvijā” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors(e): Ludmila Semjonova _____
(paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja(s): Dr.oec. Lūcija Kavale _____
(paraksts, datums)

Recenzents(e): Dr.oec. Inese Vaidere _____
(paraksts, datums)

Darbs iesniegts Finanšu katedrā _____

Studiju metodiķe: Ilze Brengule _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ Prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretāre: _____